

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 13 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1985, ΤΕΥΧ. 56, ΔΡΧ. 100

0000 0 0000

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

3

Περιεχόμενα

Παρασκευή 13 Δεκεμβρίου 1985
Τεύχος 56, δρχ. 100
Κέρπος 2, 32.39.645, 32.28.791

Θέση, "Ας διαλέξουμε τό στρατόπεδό μας 6
"Ο δεκαπενθήμερος, Περιδιαβάζοντας τήν πολιτική επικαιρότητα 7

Λεωνίδα Λουλουδή, Λαός και Κολωνάκι 10
Γιώργου Καρρά, Τό ΑΕΜ ήταν στην "Ομόνοια ή στην Κάνιγγος 13
Σταύρου Λιβαδά, ΓΣΕΕ, Τό άδιέξοδο συνεχίζεται 14
"Αγγελου "Ελεφάντη, Τρομοκρατία και κρατική βία 16
Θεόφилου Βασιλείου, Κυπριακές έκλογές 19

ΣΗΜΕΙΑ 20

Γιώργου Μητροφάνη, Τό ισοζύγιο πληρωμών 22
Μαριάννας Δήτσα, "Η αιώνια νεολαία 26
Γιάννη Προκόβα, "Εθνικό Σύστημα "Υγείας 29

"Ανδρέας Πανταζόπουλος, Τί σοσιαλισμό θέλουμε 36
Βασίλης Βαλανάς, "Η επανάσταση έρχεται από τά δεξιά 38

Γιώργου Μαργαρίτη, Φερντινάν Μπρωντέλ 40
Μαριάννας Δήτσα, "Ο ποιητής "Εγγονόπουλος και ή κριτική 42

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ, 44
ΒΙΒΛΙΑ, ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ 46

Σχέδιο "Εξωφύλλου
Κυριάκος Κατζουράκης

"Ιδιοκτησία Σ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε. • Έκδότης "Αγγελος "Ελεφάντης, Μάρκου Μουσούρου 34, "Αθήνα •

Μόνο μέ 4.000 δρχ.
τά τεύχη του

ΠΟΛΙΤΗ

άπό τό 1 έως τό 65
όλο τό περιοδικό άπό τό 1976
έως τό 1984
μαζί μέ τον

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΗ

Μπορείτε νά παραγγείλετε τή σειρά
στά βιβλιοπωλεία ή στά γραφεία μας
Κέρπος 2 - 105 58 "Αθήνα
τηλ. 3239645 και 3228791

Συνδρομή έσωτερικου: "Ετήσια (26 τεύχη) 2.000 δρχ. "Εξάμηνη 1.000 δρχ.
Συνδρομή έξωτερικου: Εδρώπη έτήσια 2.800 δρχ., εξάμηνη 1.500 δρχ.
"Άλλες χώρες, έτήσια 3.000 δρχ., εξάμηνη 1.700 δρχ.
ΤΡΑΠΕΖΕΣ - ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΔΡΧ. 5.000. Η ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

κυκλοφόρησε
τό τεύχος 69-70
του
ΠΟΛΙΤΗ
και του
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΗ
Οκτώβρι 1985

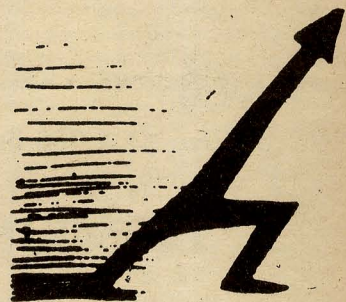
ΑΣ ΔΙΑΛΕΞΟΥΜΕ ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΜΑΣ

Σ ἄς προτιμοῦμε, ἔλεγε στὸν Ἀ. Παπανδρέου συγκαταβατικὰ ὁ Γ.Γ. τοῦ ΚΚΕ Χαρίλαος Φλωράκης στὴ Βουλὴ. «Κι ἐπειδὴ ἐμεῖς δὲν πᾶμε τώρα γιὰ τὴν ἐξουσία, ἂν φύγετε ἐσεῖς τότε θὰ ἔρθει ἡ Δεξιὰ. Ὅσο νὰ 'ναι, εἶστε καλύτεροι ἀπὸ τὴ Δεξιὰ». «Εὐχαριστῶ», ἀπάντησε ὁ κ. πρωθυπουργὸς καὶ συνέχισε ἀκάθεκτος κατὰ τοῦ Λεωνίδα Κύρκου.

Αὐτὴ ἡ στιχομυθία, μπροστὰ σὲ ἑκατομμύρια τηλεθεατές, ἀποτελεῖ τὴ ληξιαρχικὴ πράξη τοῦ νέου «μορατόριουμ» ἢ, γιὰ νὰ εἶμαστε πιὸ σαφείς, τὴν ἀπόδειξη ὅτι γιὰ μιὰ ἀπαρχαιωμένη ἀριστερά, ὁ συνδικαλισμὸς εἶναι τὸ ἀνώτερο στάδιο τῆς πολιτικῆς: ἡ πολιτικὴ λιγοθυμᾷ ἐκεῖ πού ὁ συνδικαλισμὸς ἔξαντλεῖ τὰ ὄριά του καὶ τὴ δυναμικὴ του. Ἄλλη μιὰ ἀπόδειξη, ἂν χρειάζονται περισσότερες, εἶχε δοθεῖ πρὸ ἡμερῶν ὅταν ἡ Ἀριστερά, στὸ σύνολό της, περιορίστηκε σὲ φραστικὲς καὶ ἀκαδημαϊκὲς κατηγορίες κατὰ τῆς βίας τῶν κρατικῶν μηχανισμῶν καταστολῆς ἀρνούμενη νὰ ἀντιπαρατεθεῖ στὴν κυβέρνηση καὶ ματαιώνοντας, τὴν τελευταία στιγμὴ, σὲ ἀρμονικὴ σύμπλευση μὲ τὸ ΠΑΣΟΚ, τὴ διαδήλωση τῆς ΕΦΕΕ...

Συνδικαλισμὸς, λοιπόν, ἀντὶ γιὰ πολιτικὴ κινήσεις διεκδικητικὲς, κινήσεις ἀμυντικὲς ἐντὸς τῶν ὁρίων πού θέτουν οἱ ὑπάρχοντες συσχετισμοὶ μὲ τὴν κυριαρχία τοῦ κόμματος τῶν μὴ προνομιοῦχων. Πολιτικὴ ὅμως γιὰ τὴν Ἀριστερά δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ ἐκείνη πού ἐπιδιώκει τὴν ὑπέρβαση τῶν συσχετισμῶν, ἐκείνη πού ἔμπρακτα ἀναγορεύει τὸν λαϊκὸ παράγοντα στὴ μοναδικὴ δύναμη πού μπορεῖ νὰ βγάλει τὴν κοινωνία ἀπὸ τὴν κρίση της.

Αλλὰ τίποτε δὲν ὑπάρχει χωρὶς ἀντιφάσεις. Ἡ πολιτικὴ τῆς λιτότητας καὶ τοῦ αὐταρχισμοῦ, ὅσο κι ἂν ἀναζητᾷ τὴ δικαίωσή της στὰ ἰδεολογήματα τοῦ «ἐθνικοῦ συμφέροντος», θὰ συνεχίσει νὰ ἀμφισβητεῖται. Δὲν εἶναι ἡ «ἱστορικὴ αἰσιοδοξία» πού ὑπαγορεύει αὐτὴ τὴν πεποίθηση ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ πραγματικότητα πού τὴν ἀναδεικνύει καθημερινά. Γιατί τὰ πράγματα ἔχουν φτάσει στὸ μὴ περαιτέρω. Γιατί ὁ μῦθος τοῦ θανατοποιοῦ ἀποδείχτηκε μῦθος. Γιατί οἱ μέρες (καὶ τὰ χρόνια) πού ἔρχονται θὰ εἶναι χειρότερες καὶ σκληρότερες. Ἡ δήλωση ὑποταγῆς τοῦ Χ. Φλωράκη στὴν ἡγεμονία τοῦ ΠΑΣΟΚ εἶναι ἡ μία πλευρὰ τοῦ προβλήματος. Ἡ κοινωνικὴ «ἀνυπακοή» τοῦ κόσμου ἢ ἄλλη. Οἱ ἀριστεροὶ δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ διαλέξουμε τὸ στρατόπεδό μας.

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Πού βαδίζει ή Κοινότητα;

Πλούσιο σέ γεγονότα τό δεκαπενθήμερο πού πέρασε. Τά περισσότερα μάλιστα είναι καθοριστικής σημασίας μιά και, κατά κάποιο τρόπο, προδιαγράφουν τό πλαίσιο μέσα στό όποιο θά κινηθούν μελλοντικά τά πολιτικά πράγματα. Καί από αυτή τήν άποψη, ίσως τό πιο σημαντικό γεγονός νά ήταν ή Διάσκεψη Κορυφής στό Λουξεμβούργο.

Ίσως νά ήταν: τό θέμα τής διάσκεψης ήταν ή περαιτέρω ευρωπαϊκή ένοποίηση στόν πολιτικό και τόν οικονομικό τομέα. Τό αποτέλεσμα ήταν όμως όπωσδήποτε κατώτερο τών περιστάσεων. Οί δηλώσεις (περισσότερες ή λιγότερες) ικανοποίησης τού καθενός έθνικου ήγέτη ξεχωριστά, δίνουν τό μέτρο αυτού πού υπήρξε τελικά τό αποτέλεσμα τής διάσκεψης: Ένας, όπως αποκλήθηκε από τά επίσημα πρωθυπουργικά χείλη, συμβιβασμός, μόνο πού θά διαφωνήσουμε ως προς τό χαρακτηρισμό του ως ικανοποιητικού. Ό συμβιβασμός δέν ήταν ικανοποιητικός, ούτε από ευρωπαϊκή ούτε από έθνική σκοπιά. Ήταν ίσως ή μόνη ύπαρκτή δυνατότητα, αλλά ή ένοποίηση προχώρησε ως εκεί πού συμφέρει τά προηγμένα βιομηχανικά κράτη τής Δυτικής Ευρώπης. Καί εκεί άκριβώς σταμάτησε.

Τόσο ή νομισματική όσο και ή πολιτική ένοποίηση (μέσω τής αναβάθμισης τού ρόλου τού Ευρωκοινοβουλίου, τής Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης κ.λπ.) καλύφθηκαν μέ κάποια γενικολογίες και παραπέμφθηκαν στό μέλλον. Καί έμεινε ή έγκαθίδρυση τής ενιαίας έσωτερικής αγοράς, δηλαδή ή χωρίς σύνορα ανάπτυξη κάθε λογής οικονομικής δραστηριότητας στις επικράτειες τών δώδεκα χωρών-μελών. Άλλά κάθε τέτοια ελεύθερη δραστηριότητα γεννά και προβλήματα, πολύ περισσότερο πού στην Κοινότητα υπάρχουν —και θά υπάρχουν στό προβλεπτό μέλλον— περισσότερο και λιγότερο «δραστηριότητα»... Τά προβλήματα λοιπόν αυτά και τις επιπτώσεις τους δέν τά επωμίζεται κάποιο κοινοτικό πολιτικό όργανο, υπόλογο άπέναντι σέ όλους τούς λαούς τής Κοινότητας, αλλά ή καθεμία έθνική κυβέρνηση ξεχωριστά. Έξου και μιά και στά θέματα τής έσωτερικής αγοράς καταργήθηκε τό βέτο, καθιερώνεται ό θεσμός τής άρνητικής μειοψηφίας, ώστε οι χώρες πού θίγονται από μιά άπόφαση νά μόν είναι μόν σέ θέση νά έμποδίσουν τήν εφαρμογή της, νά μπορούν όμως νά εξαίρουν τόν έαυτό τους από τις επιπτώσεις της. Παρότι ή συμφωνία μιλάει για «περιορισμένο χρονικό διάστημα», δέν υπάρχει άμφιβολία ότι έχουμε νά κάνουμε μέ μιάν εδελικτη εφαρμογή τής ιδέας τών

δύο ταχυτήτων. Τό μέλλον θά δείξει κατά πόσον εϋσταθεή ή πρόβλεψη ότι θά είναι συνεχώς οι ίδιες χώρες πού, για διάφορα θέματα, θά συγκροτούν συνεχώς τήν άρνητική μειοψηφία.

Ή πλήρης κατάργηση τών συνόρων ήταν τό πάγιο αίτημα τών πιο αναπτυγμένων χωρών και σ' αυτό επικεντρώθηκε ή διάσκεψη. Ή άρνητική μειοψηφία ως δυνατότητα άμυνας τών άσθενεστέρων είναι βέβαια λιγότερο εϋκαταφρόνητη από τή «φιλολογική» παράγραφο περί σύγκλισης τών οικονομικών —αυτή ή τελευταία δέν είναι υπόθεση τού οίουδήποτε Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης—, δέν παύει όμως νά μόν είναι τίποτα περισσότερο από μιά άπλή δυνατότητα άμυνας.

Αντίθετα, τό γεγονός ότι ή νομισματική ένοποίηση θά άργήσει κατά τά φαινόμενα, όφείλεται στην επικράτηση τών συμφερόντων τών οικονομικά —και νομισματικά— ισχυροτέρων, όπως είναι ή Δυτική Γερμανία, πού δέν θέλουν βέβαια νά νοθεύσουν τά συγκριτικά πλεονεκτήματα πού διαθέτουν σήμερα. Κι όμως: Κοινή Αγορά χωρίς κοινό νόμισμα είναι άν όχι άδιανόητο, όπωσδήποτε όμως άπαραδέκτο, μιά και οι οικονομικές και κατά συνέπεια και οι νομισματικές επιπτώσεις τής έσωτερικής αγοράς δέν θά αποτελούν κοινά αλλά έθνικά προβλήματα.

Τό αυτό ισχύει και μέ τήν προώθηση τής πολιτικής συνεργασίας. Ή άπόφαση για τή Δυτικοευρωπαϊκή (άμυντική) Ένωση —πού συνοδεύτηκε και μέ προτροπές συνεργασίας μέ τό ΝΑΤΟ, ίσως για νά μπουν εκ προοιμίου τά πράγματα στην θέση τους όσον άφορά τό χαρακτήρα τής Ένωσης και νά μόν άνησυχήσουν οι υπερατλαντικοί σύμμαχοι— έχει δυναμικό χαρακτήρα. Αποτελεί δηλαδή κι αυτή μιά καλυμμένη εδελικτη έκφραση τής Ευρώπης τών δύο ταχυτήτων, καθώς ή Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση άφορά καταρχήν τούς έξι άρχικούς εταίρους τής Κοινότητας.

Οί δικαιοδοσίες τής Ευρωβουλής παραμένουν άνύπαρκτες, άν εξαίρουμε τις αποφάσεις της για θέματα πού άφορούν και πάλι τήν έσωτερική αγορά. Έκει τό Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μπορεί νά πάρει αποφάσεις πού μόνον όμόφωνα μπορούν νά άπορριφθούν από τό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Σέ όλους τούς άλλους τομείς όμως τά πράγματα παραμένουν ως έχουν, γι' αυτό άλλωστε και δέν καταργήθηκε —γι' αυτό τούς τομείς— τό δικαίωμα τού βέτο.

Κοντολογίς, τό αποτέλεσμα τής Διάσκεψης αποτελεί νίκη τών άστικων δυνάμεων τών προηγμένων ευρωπαϊκών χωρών. Πέτυχαν αυτό πού έπεδίωκαν, δηλαδή τήν ελεύθερη έσωτερική αγορά, χωρίς νά παραχωρήσουν άπολύτως τίποτα στους άλλους τομείς. Πέτυχαν τή θέσπιση κανόνων ελεύθερου ανταγωνισμού άπ'

άκρη σ' άκρη τής Κοινότητας, χωρίς νά υπάρχει ή δυνατότητα τού πολιτικού έλέγχου αυτής τής διαδικασίας. Ή διαδικασία αυτή καθίσταται πλέον «άπρόσωπη», άνεξέλεγκτη, κάπου ό μίτος τού νήματος χάνεται άνάμεσα στους θεσμούς τής Κοινότητας έτσι ώστε όποιαδήποτε πολιτική παρέμβαση δέν μπορεί νά έχει άποδέκτη. Γιατί σέ έθνικό επίπεδο ό άποδέκτης, δηλαδή ή έθνική κυβέρνηση, είναι άναρμόδιος, ενώ σέ ευρωπαϊκό επίπεδο δέν υπάρχει κάποια άρμόδια έξουσία. Έτσι, άρκει έστω και ένα ευρωπαϊκό κράτος νά έμμένει στόν ελεύθερο ανταγωνισμό για νά είναι άναγκασμένα —έπί ποινή είτε οικονομικής χρεοκοπίας είτε άντικοινοτικής συμπεριφοράς— νά άκολουθήσουν όλα τά άλλα.

Ό περιορισμός τής δυνατότητας για πολιτική παρέμβαση στις οικονομικές αυτές εξελίξεις είναι από άριστερή σκοπιά άπαραδέκτος. Γιατί είναι κατεξοχήν ή Άριστερά πού έχει ανάγκη τήν πολιτική έξουσία για νά παρέμβει στό γίγνεσθαι. Κι αυτό, έφόσον μιλάμε από ευρωπαϊκή σκοπιά, θά προϋπέθετε τήν ύπαρξη μιάς ευρωπαϊκής έξουσίας.

Έτσι ή άπόφαση τού Λουξεμβούργου ένουχιζει άκόμα πιο πολύ τήν ήδη άποπροσανατολισμένη ευρωπαϊκή Άριστερά, αφαιρώντας της άκόμα περισσότερες δυνατότητες κεντρικής πολιτικής ύπαρξης. Αυτή τή στιγμή ό έκβιασμός για τις έπιμέρους έθνικές άριστερές δυνάμεις στην Ευρώπη είναι είτε ή επιστροφή στόν έθνικισμό, και στόν άντικοινοτισμό, είτε ή άποδοχή τών όρων τής Κοινότητας τής Θάτσερ και τού Κόλ. Στην πραγματικότητα βέβαια υπήρχε και μιά τρίτη, φιλοκοινοτική δυνατότητα, κι αυτό προσπαθούμε νά δείξουμε έδω, μόνο πού κανείς, άν εξαίρουμε τούς Ίταλους κομμουνιστές και ίσως τις επιφυλάξεις τού Κράξι, δέν τήν πάλεψε. Δυστυχώς, στην ΕΟΚ δέν υπάρχει άριστερό φιλοκοινοτικό μέτωπο, παρά μόνον μέτωπα έθνικά, τά όποια κινούνται στό πλαίσιο τού έκβιαστικού διλήμματος πού αναφέραμε πιο πάνω, και πού πολύ εύκολα μπορούν νά κατηγορηθούν για άντικοινοτισμό και νά άποδυναμωθούν.

Ή περίπτωση τής Ελλάδας είναι χαρακτηριστική. Δέν είναι μόνο τό πρόσφατο δάνειο πού υπαγόρευσε τό συμβιβασμό τής ελληνικής κυβέρνησης, ή όποία, έστω από τή στενή έθνική σκοπιά πού βλέπει τά κοινοτικά πράγματα, θά επιθυμούσε νά άντιταχθεί στην άπόφαση πού πάρθηκε. Άλλά και νά μόν υπήρχε ή ιστορία τού δανείου στην μέση, ό κ. Παπανδρέου και πάλι θά συμβιβαζόταν: Κι αυτό γιατί μέ τήν ως τώρα στάση του έχει δείξει ότι είναι διπλά μόνος: μόνος μέσα στην ΕΟΚ, καθώς ή έθνικιστική του πολιτική δέν του έχει επιτρέψει νά συμβάλει στην οικοδόμηση ένδοκοινοτικών μετώπων. Άλλά και μόνος μέσα στην χώρα του, άποξενω-

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

μένος από το λαό της, αντιπρόσωπος του ίδιου του του έαυτού. Δέν ήταν σέ θέση δηλαδή ο κ. Παπανδρέου π.χ. νά επιφυλαχθεί, όπως ή 'Ιταλία και ή Δανία, γιά νά πάρει προηγουμένως τήν έγκριση από τό έλληνικό κοινοβούλιο. Γιατί θά ήταν σάν νά ζητούσε νά πάρει έγκριση από τόν έαυτό του — κανείς στήν ΕΟΚ δέν θά πίστευε ότι θά μπορούσε νά γίνει συζήτηση, και μάλιστα χωρίς κομματική δέσμευση, στήν έλληνική Βουλή γιά τά τεράστια προβλήματα πού θέτει ή απόφαση του Λουξεμβούργου. Έπομένως οι υπόλοιποι έταίροι δέν έχουν νά αντιμετωπίσουν τόν έλληνικό λαό, όποτε θά ήταν υποχρεωμένοι νά τόν λάβουν σοβαρότερα υπόψη τους, αλλά ένα άτομο. Και μάλιστα ένα άτομο πού ή προηγούμενη πολιτική του τό έχει φέρεi σέ πολύ δύσκολη θέση, τό έχει καταστήσει εξαιρετικά εύλωτο.

Τά ίδια, περίπου, αδιέξοδα του άρχηγισμού, θά φανούν και στό προσεχές μέλλον, κατά τις διαπραγματεύσεις με τούς 'Αμερικανούς γιά τις βάσεις.

Η συζήτηση στή Βουλή

Η διεύρυνση της έσωτερικής αγοράς έρχεται σέ μιά περίοδο πού ή έλληνική οικονομία βρίσκεται σέ άπεγνωσμένη άμυνα. Από τή στιγμή πού δέν κατάφερε νά περάσει στήν έλίθεση τήν προηγούμενη

δεκαετία, όταν ίσως ακόμα τό μπορούσε, δέν υπάρχουν σοβαροί λόγοι νά ισχυρίζεται κανείς ότι κάτι τέτοιο θά καταστεί δυνατό μέχρι τό 1992. Κι αυτό μολονότι κάτι έχει αλλάξει σήμερα στά πολιτικά πράγματα σέ σχέση με προηγούμενα χρόνια, κι αυτό είναι ή πολιτική του ΠΑΣΟΚ.

Δέν υπάρχει άμφιβολία ότι τά πρόσφατα οικονομικά μέτρα, ή εμφάνιση στό Λουξεμβούργο, τά κεντρικά άνοιγματα και διάφορα άλλα πού συμβαίνουν τόν τελευταίο καιρό, και υποχρεώνουν (δηλαδή δέν παίρνονται πίσω με τήν ίδια ευκολία πού αλλάζει κανείς πουκάμισα) και δείχνουν ότι τό ΠΑΣΟΚ έχει κατασταλάξει σέ μιάν όρισμένη πολιτική κατεύθυνση. Όλη ή μετεκλογική πολιτική συμπεριφορά του ΠΑΣΟΚ έχει μιά συνοχή (με τήν έννοια ότι κάθε ένα από τά παραπάνω βήματα φέρνει και ένα άλλο) κι όλα μαζί δείχνουν ότι ή εποχή της 3ης του Σεπτεμβρίου έχει περάσει τελειωτικά, όσο κι αν κάποιες προεκλογικές σκοπιμότητες πιθανόν νά τήν ξαναφέρουν έφήμερα στό προσκήνιο. Άλλ' αυτή ή άλλαγή πολιτικής δέν κρύβει μέσα της κανένα δυναμισμό, κοινωνικό ή πολιτικό. Πρόκειται αντίθετα γιά κατ' ανάγκηn επιλογές, γιά μιά συμμόρφωση, όπως έχουμε γράψει παλιότερα, με τή δυναμική τών πραγμάτων, με σκοπό άπλως τήν επιβίωση.

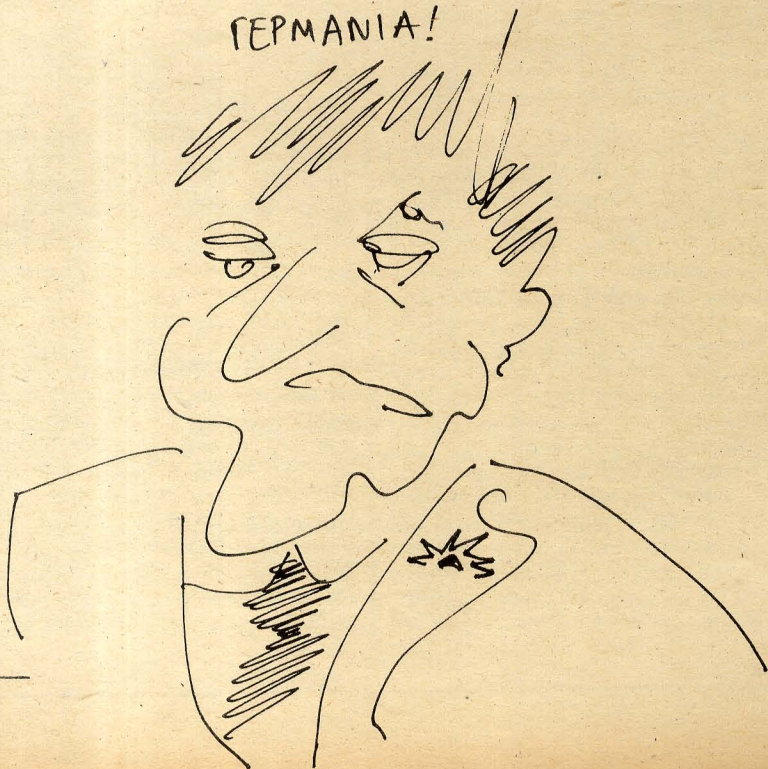
Σ' αυτό τόν άγώνα γιά τήν επιβίωση, ή διάσκεψη του Λουξεμβούργου δέν ήταν παρά μιά άσήμαντη στιγμή γιά τό ΠΑΣΟΚ. Τά φλέγοντα έσωτερικά προβλήματα είναι πολύ πιό βραχυπρόθεσμα, από

τό τί μέλλει νά συμβεί τό 1992. Ό άγώνας γιά τήν επιβίωση έχει φτάσει σέ τόσο κρίσιμο σημείο, ώστε ή κυβέρνηση νά μήν είναι καλά καλά σέ θέση νά προγραμματίσει τις ένέργειές της τών επόμενων δύο μηνών. Γι' αυτό και οι εφημερίδες βρίθουν καθημερινά από σενάρια πολιτικής φαντασίας, τά όποια στέκουν μόνο και μόνο γιατί κανείς δέν είναι σέ θέση νά τά άποκλείσει, κανείς δέν μπορεί μέ βεβαιότητα νά άποφανθεί ότι δέν θά 'χει ο καιρός και νέα γυρίσματα, δέν θά υπάρξουν και νέες ανατροπές. Γιά παράδειγμα κανείς δέν μπορεί νά προδιαγράψει τις πολιτικές εξελίξεις, αν ή οικονομική κατάσταση οδηγήσει και σέ νέα σειρά μέτρων μέσα στό 1986. Κι όταν λέμε κανείς, συμπεριλαμβανόμε βέβαια και τόν κ. Παπανδρέου.

Η άπόφαση του πρώθυπουργού νά δεχθεί τή συζήτηση πριν τήν ήμερήσια διάταξη στή Βουλή δέν έντάσσεται έτσι σέ κάποιο ολοκληρωμένο σχέδιο, από αυτά πού καθημερινά δημοσιεύουν οι εφημερίδες. Ήταν άπλως αναγκαία και υποχρεώθηκε από τά πράγματα νά τήν κάνει, καθώς ή μέχρι χθές επικρατούσα σιωπή συνεπέφερε και μιάν άνάλογη πολιτική άποσταθεροποίηση (αυτήν ακριβώς πού τροφοδοτεί και καθιστά πιστευτά τά διάφορα σενάρια): τά οικονομικά μέτρα, οι έσωτερικές διαμάχες στό ΠΑΣΟΚ, οι τελευταίες ταραχές και οι εκρήξεις βομβών στήν Άθήνα, τό πραξικόπημα στή ΓΣΣΕ, τό γεγονός τέλος ότι τό ΠΑΣΟΚ κέρδισε τις εκλογές στή βάση μιάς άλλης πολιτικής από αυτή, πού άκολουθεί σήμερα, όλα αυτά δέν μπορούσαν επ' άπειρο νά καλύπτονται από τήν κυβερνητική σιωπή. Κι αυτό γιατί, κάπου, ή σιωπή αντί νά υποδηλώνει τή σπιβαρότητα μιάς κυβέρνησης πού δέν έχει ανάγκη νά λογοδοτεί σέ κανέναν γιά τις πράξεις της, κατέληγε στό ακριβώς αντίθετο, στον νά υποδηλώνει δηλαδή τήν άνυπαρξία της ή τουλάχιστον τήν άμηχανία της. Άνάλογη άμηχανία, αν όχι άνησυχία υπήρχε και στον κόσμο, ή άποσταθεροποίηση δηλαδή, τήν όποία ο κ. Παπανδρέου θέλησε νά εκφράσει με τις περί δικτατορίας υπερβολές, ήταν ύπαρκτή. Γι' αυτό και μπροστά στις κάμερες της τηλεόρασης δέν εμφάνιστηκε, ως ειθισται τελευταία, ο πρωθυπουργός και κάποιοι δημοσιογράφοι, αλλά ή κυβέρνηση, όλοι οι άρχηγοί, τά πολιτικά κόμματα, ή Βουλή, όλο δηλαδή τό πολιτικό σύστημα. Κι ακριβώς επειδή ή κοινωνική συναίνεση έχει δώσει τή θέση της στήν άμηχανία, τό κλίμα της Βουλής ήταν συναινετικό, τουλάχιστον άνάμεσα στά άστικά κόμματα, ώστε νά άποκατασταθεί, όσο αυτό είναι δυνατόν «όριζοντίως», αυτό πού «καθέτως» έχει άρχισει νά χάνεται.

Από κει και πέρα και βέβαια ο κ. Παπανδρέου ήταν σχετικά ήπιος, και βέβαια προσπάθησε νά οικοδομήσει μιάν όμοψυχία, υπό τή σκέπη του, έννοείται. Άλλά

ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΓΙΑ ΜΑΣ
ΣΟΥΗΔΙΑ; ΜΑ ΦΥΣΙΚΑ...
ΓΕΡΜΑΝΙΑ!

ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

ποιά κυβέρνηση δέν τό επιδιώκει αυτό, ιδιαίτερα μάλιστα όταν, σύμφωνα μέ τήν πρωθυπουργική δήλωση, χωρίς κοινωνική συναίνεση τά μέτρα κινδυνεύουν νά αποτύχουν. Ο κ. Παπανδρέου ήταν αδύνατο νά είναι αυτή τήν εποχή επιθετικός στη Βουλή, αντίθετα ήταν αναγκασμένος να είναι ήπιος. Από κει και πέρα τά διάφορα σενάρια πού δημοσιεύθηκαν, άσχετα άν στέκουν ή όχι, ούδεμία σχέση έχουν μέ τή συζήτηση στη Βουλή. Άκόμα και οι κοινοβουλευτικές επιτροπές πού πρότεινε, καθώς και οι συζητήσεις πρίν τήν ήμερήσια διάταξη, αποτελούν άπλως δώρα «δημοκρατίας» από κάποιον πού δέν έχει αυτή τήν εποχή τίποτα νά προσφέρει σέ άλλους τομείς.

Η πολιτική φαντασία καλπάζει

Πάντως άπ' όλα όσα γράφονται στις εφημερίδες, εκείνο πού μοιάζει νά έχει ισχυρότερη —τουλάχιστον συζητείται ευρύτατα στό ΠΑΣΟΚ— είναι ό προσεχής ανασχηματισμός. Όπως έγραψε και ό Β. Κωνσταντινίδης στην *Αύγή* (1.12) οι κ. Άλευράς και Λιβάνης προωθούν σήμερα τήν ιδέα ενός ανοίγματος πρós τό κέντρο πού θά έκφραζόταν και μέ τή φυσική συμμετοχή μετριοπαθών πολιτικών στην κυβέρνηση. Ότι κάτι τέτοιο θά γίνει, είναι μάλλον αναμφισβήτητο. Έκείνο πού εξακολουθεί νά παραμένει έρωτηματικό, είναι κατά πόσον ή διεύρυνση αυτή θά προχωρήσει, πέρα από τά μετριοπαθή στελέχη του ΠΑΣΟΚ και ίσως μιά δυό κεντρικάς προέλευσης προσωπικότητας, και σέ άλλους πολιτικούς χώρους. Κατά τή γνώμη μας κάτι τέτοιο δέν θά τό επιδιώξει καν ό κ. Παπανδρέου, σύν τοίς άλλοις και γιατί θά του δυσκόλευε μελλοντικές διορθωτικές κινήσεις, καθώς θά τραυματιζόταν ανεπανόρθωτα ή σχέση του μέ τήν κομματική πτέρυγα του ΠΑΣΟΚ.

Πάντως τό σκεπτικό τής διεύρυνσης, ότι στην παρούσα περίοδο τό ΠΑΣΟΚ μόνο από τά δεξιά του μπορεί νά περιμένει συμπάθειες ή και έκλογική υποστήριξη και ότι πρós τά δεξιά πρέπει νά γίνει ή επίθεση γιατί εκεί βρίσκεται ό κύριος μελλοντικός αντίπαλος για τήν έξουσία, προκαλεί μάλλον σκεπτικισμό, καθώς θυμίζει άνάλογες προσπάθειες διεύρυνσης τής Νέας Δημοκρατίας τό 1977 πού όμως δέν στάθηκαν ικανές νά άποτρέψουν τήν τελική τής πτώση. Είναι πάντως χαρακτηριστικό ότι όλα τά σενάρια πού γράφονται, άκόμα και τά περί Προεδρίας, αποτελούν επανάληψη τών κινήσεων του Κ. Καραμανλή στην τετραετία 1977-81. Υπάρχει όμως μιά διαφορά, δηλαδή σήμερα δέν είναι δεδομένη ή πτώση τής δημοτικότητας του ΠΑΣΟΚ. Οι δημο-

σκοπήσεις πού θέλουν τό μέν ΠΑΣΟΚ νά κινείται στό 32%, τή δέ δημοτικότητα του κ. Παπανδρέου νά παραμένει στό 44%, άν ήταν άπόλυτα πειστικές και κυρίως όριστικές, θά μπορούσαν νά προκαλέσουν τίς εξελίξεις πού επιδιώκεται νά προκαλέσουν. Άλλ' ό κ. Παπανδρέου για τήν ώρα —και έκτός οικονομικών άπροόπτων— έχει τήν άνεση νά περιμένει, νά παλέψει.

Άν, λίγο πρίν τίς έρχόμενες έκλογές, δει ότι δέν ύπάρχει τρόπος νά παραμείνει πρωθυπουργός, μόνο τότε θά θεθεί θέμα Προεδρίας.

Άπ' αυτή τήν άποψη μιά φράση του πρωθυπουργού, πού πέρασε άπαρατήρητη, ίσως νά μαρτυρεί πολλά —ίσως και τίποτα. Είπε συγκεκριμένα ό πρωθυπουργός άπαντώντας στόν κ. Μητσοτάκη για τό θέμα άνανέωσης τής συμφωνίας για τίς βάσεις πού λήγει τό 1988: «...Η κυβέρνηση πού θά είναι τό '88 —εχόμεστε νά είμαστε έμεις και πιστεύω ότι ό ελληνικός λαός θά μάς δώσει και τρίτη κατά σειρά έμπιστοσύνη...» Νά πρόκειται άραγε άπλως για λάθος ή ό κ. Παπανδρέου έχει ήδη άποφασίσει νά κάνει έκλογές πρίν τό 1988; Ή, έστω, τό 1988;

Ο συνδικαλισμός στό σκοτάδι

Άφήσαμε τελευταίο τό ζήτημα του διορισμού τής διοίκησης στη ΓΣΕΕ, κυρίως γιατί δέν έχουμε πολλά νά πούμε, πέρα από τό νά έκφράσουμε για άλλη μιά φορά τήν άγανάκτησή μας. Όπως δείχνουν τά πράγματα σήμερα, ή ΠΑΣΚΕ, άφου κλει-

σει ό κύκλος τής άναμενόμενης μακράς δικαστικής διαμάχης, θά έχει άρκετές δυσκολίες νά διοργανώσει συνέδριο πού νά μπορεί νά θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό. Ο μόνος ίσως σύμμαχος τής είναι ό χρόνος. Κι αυτό γιατί από τήν άλλη πλευρά οι 26 δέν έχουν άλλο δρόμο μπροστά τους από τό νά συνεχίσουν έστω και άτυπα νά καθοδηγούν τό συνδικαλιστικό κίνημα. Άλλά αυτή ή άτυπη καθοδήγηση για νά επιβιώσει, χρειάζεται συνεχή δράση, είναι δηλαδή μιά σχέση πού, καθώς δέν βασίζεται σέ σφραγίδες, δοκιμάζεται καθημερινά στην πράξη. Και σ' αυτό τό σημείο ύπάρχει σήμερα μιά έκδηλη άδυναμία του συνδικαλιστικού κινήματος, έστω του τμήματος εκείνου πού πρόσκειται στους 26, νά έχει μιά συχνή αγωνιστική παρουσία, νά δώσει ένα περιεχόμενο και κάποιους πολιτικούς στόχους στις κινητοποιήσεις. Η άδυναμία αυτή, έφύσον γίνει όριστική, δέν μπορεί παρά νά φθείρει τελικά και τήν πλευρά τών 26.

Επομένως οι πρόσφατες εξελίξεις στην ΓΣΕΕ δέν αποτελούν νίκη τής μιάς παράταξης επί τής άλλης, αλλά οδηγούν πρós τήν πλήρη περιθωριοποίηση και άνυπαρξία του συνδικαλιστικού κινήματος. Ποιός είπε ότι δέν ήταν αυτό άκριβώς πού επιδίωξε ή κυβέρνηση, κι όχι τάχα ή επικράτηση τής ΠΑΣΚΕ; Ίσως κάποιιο —νομιμόφρονες άκόμα— τής ΠΑΣΚΕ πού μέχρι τήν ήμερα πού έκδόθηκε ή άπόφαση αντιδρούσαν στό διορισμό, νά είχαν έπισημάνει αυτόν τόν κίνδυνο συνολικής περιθωριοποίησης του συνδικαλιστικού κινήματος πού κρύβεται πίσω από τή φαινομενική «επικράτηση» τής ΠΑΣΚΕ. Άλλ' αυτό είναι πρόβλημα δικό τους και όχι τής κυβέρνησης.

Ο δεκαπενθήμερος

ΛΑΟΣ ΚΑΙ ΚΟΛΩΝΑΚΙ

— Η «ἀλλαγή» ἐναντίον τῶν διανοουμένων ἕνα χρόνο μετά τό «1984» —

Τό ἐπεισόδιο ἀνάμεσα στόν Ἀνδρέα Παπανδρέου καί τόν Λεωνίδα Κύρκο κατά τή διάρκεια τῆς πρώτης, μετά τριάντα τρεῖς μῆνες πασοκικῆς ἐξουσίας, συζήτησης στή Βουλή «πρό ἡμερησίας διατάξεως», ἀσφαλῶς δέν θά μείνει ἀσχολίαστο ἀπό τοὺς πολιτικούς συντάκτες. Ἀπό πολιτική καί μόνο ἄποψη ἢ ἀπροκάλυπτη ἐπιθετικότητα τοῦ Παπανδρέου ἐναντίον τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ ΚΚΕ ἐσωτερικοῦ, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι συνέβη σέ μιὰ συνεδρία στήν ὁποία ὁ πρωθυπουργός ἀπεγνωσμένα προσπάθησε νά ἐπιδείξει ἕνα συναινετικό προσωπεῖο, ὅπωςδῆποτε χρέζει κάποιας ἐρμηνείας. Ὅποια ἐρμηνεία ὅμως καί ἂν δοθεῖ ἀπό πολιτική σκοπιά, νομίζω ὅτι τό ἐπεισόδιο θά μείνει οὐσιαστικά ἀσχολίαστο καθὼς σέ ὅσους εἶδαν καί ἄκουσαν τό ὕφος Παπανδρέου ἄλλες πλευρές του ἔμμεσα πολιτικές καί μᾶλλον εὐθέως κοινωνικές - ψυχολογικές ἔχουν μεγαλύτερο ἀναλυτικό ἐνδιαφέρον. Καί ἐπειδή ἀκόμα καί στήν ἀνανεωτική ἀριστερά αὐτές οἱ πλευρές πολλές φορές ὑποβαθμίζονται θεωρούμενες ψύλλοι στά ἄχυρα τοῦ πολιτικοῦ στάβλου, θά ἤθελα αὐτές κυρίως νά σχολιάσω ἐδῶ.

ἐν εἶναι ἡ πρώτη φορά πού ὁ Παπανδρέου διαφοροποιεῖ τοὺς χαρακτηρισμούς καί τό ὕφος του ἀπευθυνόμενος σ' αὐτό πού ὁ ἴδιος συνολικά ἀποκαλεῖ «παραδοσιακή ἀριστερά». Στήν περίφημη συνέντευξή του πρὸς τόν τύπο πού μεταδόθηκε ἀπευθείας ἀπό τήν ΕΡΤ εἶχε σαφῶς λοιδορήσει τό Ἐσωτερικό ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη ἀντιμετώπισε μέ πολιτικά ἐπιχειρήματα τό ΚΚΕ. Τότε οἱ πολιτικοὶ ἀναλυτὲς νομίζω ἔδωσαν ὑπερβολικό βάρος σ' αὐτό πού πραγματικά εἶπε ὁ πρωθυπουργός, δηλαδή πῶς ἀπαιτεῖ ἕνα μικρὸ κόμμα νά ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ τὰ κρατικά μέσα ἐπικοινωνίας ἰσότιμα μέ τὰ μεγάλα κόμματα. Ἄν θυμᾶμαι μάλιστα καλά, ἀμφισβήτησε καί τήν κοινωνική συγκρότηση τοῦ Ἐσωτερικοῦ ἀναφέροντας ὅτι καί ὁ ἴδιος, ἂν τό ἐπιθυμοῦσε, θά μπορούσε μαζεύοντας κάποια ἄτομα νά φτιάξει διακόσια τέτοια κόμματα. Βεβαίως, ἂν κανεὶς ἤθελε καί τότε νά προχωρήσει λίγο περισσότερο ἀπ' αὐτό πού πραγματικά εἶπε ὁ πρωθυπουργός καί τόν τρόπο πού τό εἶπε, δέν θά ἔμενε σέ μιὰ κριτική τῆς λαθεμένης ἐστῶ ἀπογῆς του ὅτι τὰ κόμματα πρέπει νά ἀκούγονται ἀπὸ τὰ κρατικά μέσα ἀνάλογα μέ τό

ἐκλογικά ἐκφρασμένο βάρος τους, ἀνεξαρτήτως τοῦ τί λένε ἢ τί δέν λένε. Τό βαθύτερο νόημα ἦταν ἡ προειδοποίηση πῶς ἡ ἐπιζητούμενη τότε αὐτοδύναμη πλειοψηφία ἔμελλε νά χρησιμοποιηθεῖ ὄχι μόνο γιά τήν ἐφαρμογή τοῦ ἀνύπαρκτου ἄλλωστε προγράμματός της ἀλλά γιά τήν καταστολή κάθε κριτικοῦ λόγου. Γιά τήν ἀκρίβεια, ἐνός ὀρισμένου εἶδους κριτικοῦ λόγου μιᾶς καί τήν ἴδια ἐποχὴ τό ΚΚΕ ἐπέκρινε δριμύτατα τήν κυβέρνηση γιά τό ἐκλογικό σύστημα καί τή γενικότερη πολιτική της. Ἡ πρωθυπουργική διαφοροποίηση ἀνάμεσα στά δύο κομμάτια τῆς «παραδοσιακῆς ἀριστεράς» πού ἐκδηλώνονταν μέ ἀνοχή πρὸς τό ΚΚΕ καί ἐπιθετικότητα πρὸς τό Ἐσωτερικό νομίζω ὅτι δέν εἶχε σχέση μέ τό διαφορετικό πολιτικό βάρος τῶν δύο κομμάτων στήν ἐκλογικὴ μάχη ἀλλά μέ τό εἶδος κριτικῆς πού ἀσκοῦσαν. Παρ' ὅλες τίς ἀντιφάσεις καί τίς ὑπαναχωρήσεις τῆς ἡγεσίας τοῦ Ἐσωτερικοῦ, ἡ πίεση τῶν γεγονότων (προεδρική ἐκλογή, ἀποκλεισμός ἀπὸ τὰ τηλεοπτικά μέσα κ.λπ.) ἀλλά καί ἡ πίεση τῶν δικαιωμένων ἀπὸ τὰ ἴδια γεγονότα ἀριστερῶν μέσα καί περὶ τό Ἐσωτερικό, ἀνάγκαζε τό κόμμα νά διαμορφώνει μιὰ ἐντονη ἀμφισβήτηση

τῶν δημοκρατικῶν προθέσεων καί προοπτικῶν τῆς πασοκικῆς ἐξουσίας. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἀπὸ τοὺς κύκλους τοῦ Ἐσωτερικοῦ θεωρήθηκε σημαντικὴ ἡ νοθεία τῶν γαλάζιων ψηφοδελτίων ἐνῶ τό ΚΚΕ συνέπεσε μέ τό ΠΑΣΟΚ στό δόγμα τοῦ σκοποῦ πού ἀγιάζει τὰ μέσα. Ἀκόμα ὅμως ἡ ἰδιαίτερη ἐνόχληση πού προκαλεῖ στόν πρωθυπουργό ὁ κριτικὸς λόγος τοῦ Ἐσωτερικοῦ δέν εἶχε ἀποκαλύψει τίς μὴ πολιτικές τῆς πτυχῆς.

Στό προχθεσινὸ ἐπεισόδιο ἡ ἐπιθετικότητα τοῦ Παπανδρέου πρὸς τόν ἐκπρόσωπο τοῦ Ἐσωτερικοῦ ἀφοῦ στάθηκε γιά λίγο στό δικαίωμα, τό πολιτικό βέβαια δικαίωμα, τῆς μειοψηφίας νά ἐλέγχει ἐντονα τήν πλειοψηφία, ἐπικεντρώθηκε στά κοινωνικά χαρακτηριστικά τοῦ ἐπικριτῆ του. Ὅχι μόνο ἂν καί μειοψηφία παριστάνει τόν ἐκφραστή τοῦ λαοῦ καί τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀλλά μ' αὐτὴ του τῆ στάση ἀποδεικνύει τό σνομπισμό του, προφανῶς ἀπέναντι στό λαὸ τῆς πλειοψηφίας πού καλλιεργεῖται ἀπὸ τό συγχρωτισμό στά «σαλόνια τῆς ἐλίτας (sic) καί τῶν διανοουμένων». Ἄν ἀφήσουμε πρὸς στιγμήν τήν οὐσία αὐτῆς τῆς δηκτικῆς παρατήρησης καί παρακολουθήσου-

με τή σειρά τῶν πρωθυπουργικῶν σκέψεων καί λόγων δέν μένει καμία ἀμφιβολία γιά τή βαθύτερη λογική τους. Προηγείται ἡ νουθέτηση τοῦ ΚΚΕ τοῦ ὁποίου ἀναγνωρίζεται ὁ ρόλος τῆς ἐκπροσώπησης σοβαροῦ μέρους τῆς ἐργατικῆς τάξης. Στό σημείο αὐτό παρεμβάλλεται ὁ Φλωράκης πού βεβαιώνει τόν πρωθυπουργό ὅτι ἡ «δεξιὰ του πολιτική» δέν σημαίνει —σέ ἀντίθεση μ' ὅσα εἶχε δηλώσει δύο ὧρες πρὶν ὁ ἴδιος— ὅτι οἱ κομμουνιστές δέν τόν προτιμοῦν ἀπό τή δεξιὰ ὡς ἐξουσία.

Ὁ πρωθυπουργός ἐμφανῶς ἱκανοποιημένος ἀπαντᾷ μ' ἕνα συγκρατημένο «εὐχαριστῶ» καί ἀμέσως στρέφεται στόν Κύρκο. Ἀκολουθεῖ ἡ παρατήρηση γιά τά δικαιώματα πλειοψηφίας καί μειοψηφίας, τά περί «ἐπαρσης» καί «σνομπισμού» καί, ἐνῶ οἱ βουλευτές τοῦ ΠΑΣΟΚ χειροκροτοῦν, ἡ κατακλείδα τῶν «σαλονιῶν», τῆς «ἐλίτ» καί τῶν «διανοουμένων». Εἶναι ἡ σειρά τοῦ Κύρκου νά ἀντιδράσει ζητώντας τό λόγο «ἐπί προσωπικοῦ» ἀλλά ὁ πρωθυπουργός ἔχει πάρει φόρα. Ἀπαγορεύει κάθε διακοπή του, γιατί εἶναι ἀμετάπειστος στή θέση του ἐνῶ ὑπενθυμίζει ἀπειλητικά στόν πρόεδρο τῆς Βουλῆς ὅτι εἶναι δική του εὐθύνη ἂν θά ἐπιτρέψει στόν Κύρκο νά τόν διακόψει. Ὁ πρόεδρος ἀπορρίπτει τό προσωπικό θέμα καί κόβει τόν ἦχο ἀπό τό μικρόφωνο τοῦ ὠρυόμενου Κύρκου.

Ἀπό μιά πλευρά ὅλα αὐτά φαίνονται παράδοξα. Πρὶν ἀπό τήν ἐκκρηξη ἀδιαλλαξίας, ἐπιθετικότητας καί αὐταρχισμοῦ

ἀπέναντι στόν Λεωνίδα Κύρκο, ὁ πρωθυπουργός στό βωμό τοῦ «συναϊνετικοῦ» του προσώπειο εἶχε ξεπεράσει, «αἰρόμενος ὑπεράνω μικροκομματικῶν ἀνταγωνισμῶν» κατά τήν ἐκφραση τοῦ σοσιαλιστικογράφου Μ. Δημητρίου, ἐξαιρετικά προσβλητικές ἀναφορές στόν ἴδιο καί τήν πολιτική του ἀπό τοὺς Μητσοτάκη, Στεφανόπουλο, Παναγούλη καί Ράλλη. Ἀντίθετα, τό κείμενο τοῦ Κύρκου δέν περιεῖχε οὔτε προσωπικούς χαρακτηρισμούς («Ἁγιοβασίλης», «Θωμᾶς Καππαδόκης», «ἄνθρωπος τῶν Ἀμερικάνων») οὔτε συγκεκριμένες καταγγελίες (σχέση ἀρχηγοῦ ΜΕΑ μέ χούντα καί ποινικά ἀδικήματα, μερσεντές, Ἐλοῦντες κ.λπ.). Μάλιστα, τό ἴδιο κείμενο σύμφωνα μέ τή λογική μιάς ὀρισμένης τάξης τῆς ἀνανεωτικῆς ἀριστερᾶς ἐμπειρεῖχε ὅλες τίς γνωστές ἐλάχιστα ἀντιπολιτευτικές παγίδες-κλισέ τῆς ἀποψῆς Κύρκου. Δηλαδή τό «καλό» ΠΑΣΟΚ πού ἔχασε τό δρόμο του στήν πορεία τῆς «ἀλλαγῆς», τίς ἀοριστολογίες γιά τήν ἄλλη πολιτική μέ τό «λαό στό κέντρο τῶν ἀποφάσεων καί τοῦ ἐλέγχου», τό ἀπολογητικό ἐναντί τοῦ ΠΑΣΟΚ λογύδριο ἐκτός τόπου καί χρόνου κατά τῆς δεξιᾶς καί τέλος τήν ἱεραποστολική κορόνα γιά «τή μεγάλη κοινωνική συμμαχία γιά τήν πρόοδο» καί τή «συμπράταξη τῶν ἀριστερῶν καί προοδευτικῶν δυνάμεων». Τί τότε ἐνόχλησε τόσο τόν Παπανδρέου;

Ἡ ἀπάντηση στό παραπάνω ἐρώτημα δέν εἶναι, δέν μπορεῖ νά εἶναι νομίζω πλή-

ρης ἂν σταθοῦμε μόνο στό κείμενο τοῦ Κύρκου καί τήν πολιτική του ἐπιχειρηματολογία. Οἱ καταγγελίες, στό ἀποκορύφωμα μάλιστα τῆς πρωθυπουργικῆς ὀργῆς, ἐναντίον τοῦ «σνομπισμού», τῶν «σαλονιῶν» καί (τό σημαντικότερο) τῶν «διανοουμένων», προσφέρονται γιά πιά σύνθετες ἢ ἀπό μιά ἄλλη ἀποψη γιά πιά ἀπλές ἐρμηνεῖες. Ὁ πρωθυπουργός γνωρίζει τουλάχιστον ὅσο καί ὁ Κουρῆς ὅτι ΠΑΣΟΚ δέν ὑπάρχει. Ὅτι ΠΑΣΟΚ, ὅπως λέει καί ὁ τελευταῖος, εἶναι ὁ Ἄνδρέας καί ὁ λαός «του». Γνωρίζει ἀκόμη ὅτι ὁ μόνος πολιτικός ἀλλά κυρίως ἰδεολογικός χῶρος πού μπορεῖ νά ἀμφισβητήσει σοβαρά τό σοσιαλισμό αὐτοῦ τοῦ ἀνδρεϊκοῦ ΠΑΣΟΚ εἶναι ὁ ἀριστερός-ἀνανεωτικός. Πρόκειται γιά ἕνα χῶρο πού παρά τό ὅτι μαστίζεται κι αὐτός ἀπό τόν ἐνδημούντα λαϊκισμό καί ἐμπειρισμό τῆς πολιτικῆς μας σκηνῆς, ἐντούτοις εἶναι σέ θέση νά παρακολουθεῖ συχνά καί νά ἀποκαλύπτει ἐγκαιρα τήν ὀργουελιανῆς ἀτμόσφαιρας προπαγάνδα τοῦ Παπανδρέου. Πρόκειται γιά τόν κατεξοχὴν χῶρο, τουλάχιστον μέσα στόν αὐτοθεωρούμενο προοδευτικό ἀντιδεξιό κόσμο, ὅπου ἡ φιλαθλοποίηση, ἡ ὀπαδοποίηση καί τελικά ἡ κοπαδοποίηση τοῦ λαοῦ δέν θεωρεῖται οὔτε μέσο οὔτε πολύ περισσότερο σκοπός τῆς πολιτικῆς συμμετοχῆς. Πρόκειται γιά ἕναν κόσμο πού μέσα ἀπό τήν ἀποτυχία, τίς δυσκολίες τῆς ἐπιβίωσης καί τά ἀλλεπάλληλα λάθη ἔχει ἐθιστεῖ σταδιακά νά ἀκούει καί ὄχι νά ἀλλάζει κάτω ἀπό τά μπαλκόνια. Πρόκει-

ται τέλος για έναν κόσμο που ούτε είναι χτισμένος μέσα στην ξύλινη γλώσσα της δογματικής άριστερας ούτε χάνει σαν απόπληκτος μπαμπάς μπουστά στα γλωσσικά έκτοπλάσματα της παπανδρείκης προπαγάνδας.

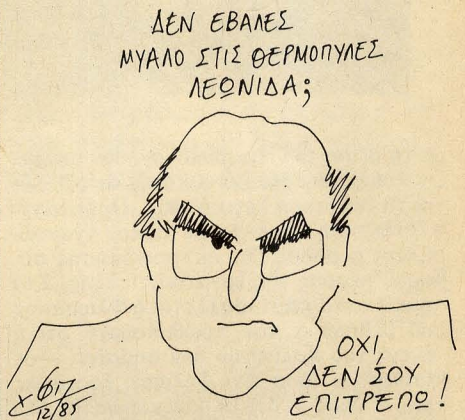
“Όλα αυτά τα «πρόκειται» αν σήμερα δεν συνιστούν μία δρατή πολιτική απειλή —και δεν συνιστούν— για τό σουπερμάρκετ του «'Ανδρέα», εντούτοις αποτελούν και τή μοναδική συγκροτημένη κοινωνικά έστια έμπνευσης, φαντασίας και δημιουργικής αντιμετώπισης τής ελληνικής πραγματικότητας που μέ έπιτυχία συγκαλύπτεται μέχρι σήμερα κάτω από τά με-

γαλόσχημα έρείπια του «ριζοσπαστικού» καραμανλισμού, τά σηπόμενα ράκη του κομμουνιστικού δογματισμού και τά κακόγυστα αυθαίρετα του άνώνυμου και κυρίως επώνυμου πασοκτζή. Δέν είναι τυχαίο ότι και ο Χ.Κ. Μπουσμπουρέλης στο Βήμα (8/12) διασκεδάει τήν πρωθυπουργική έχθρότητα προς τούς «αίρετικούς του παρ' ήμιν κομμουνισμού» θεωρώντας τή «φιλοφρόνηση, γιατί, ως φαίνεται, αυτοί και μόνοι μοιάζουν ικανοί να μεταστρέψουν μέ πολύ άργόν ρυθμόν ώστόσο, όπως τά άνθημα των Ιαπωνικών χάρτινων άθυρμάτων πιπτοντα εις τό νερό, τή σχέση που θέλουν να έχουν οι Έλληνες μέ τόν εκάστοτε ήγέτη τους». Και βέβαια όλα αυτά τά «πρόκειται» δέν δημιουργούντα παρθενογενετικά. Στην πρωτεϊκή τους σούπα ανακατεύονται οι πάσης φύσεως διανοούμενοι που δέν έχουν ούτε τή ράθυμη φιλολογίζουσα διάθεση

του κ. Μπουσμπουρέλη ούτε τς αδικές ικανότητες των κυρίων Τσουγιόπουλου, Κωστόπουλου, Δωρή, Μεταξά, Πάγκαλου, Μπέη, Σταθόπουλου και άλλων λιγότερο ή περισσότερο γνωστών από τό σόι του επίσης γνωστού πράσινου βασιλείου. Ατή ή μικρή και σχετικά απομονωμένη μειοψηφία που παρεμβάλλει τά παρασιτά της στην άπευθείας σύνδεση του «'Ανδρέα» μέ τό λαό «του» για ένα διορατικό άνθρωπο τής έξουσίας σαν τόν Παπανδρέου δέν είναι μόνο εκνευριστική, είναι επικίνδυνη. Και δέν είναι επικίνδυνη —τουλάχιστον όσο υπάρχουν Μπέηδες, Τσουγιόπουλοι, Σταθόπουλοι— γιατί δέν κηρύσσουν τό δικαίωμα στην άπεργοσπασία, γιατί δέν φιμώνουν τήν τηλεόραση, γιατί δέν συγκατανεύουν στην κατάλυση του άκαδημαϊκού άσύλου. Η μειοψηφία αυτή είναι επικίνδυνη γιατί παραμένοντας έξω από τήν «οικογένειά μας», όπως ονομάζει τό κόμμα του ο Παπανδρέου, ή από τήν προέκτασή της, τό ευρύτερο κομματικό κράτος, υπενθυμίζει ότι κριτικός λόγος, δηλαδή μή ταυτολογικός, μή έλεγχομένος από τή σημερινή έξουσία αλλά και μή άνεξέλεγκτος από κάθε θεωρητική άναφορά, μή συγκαλυπτικός τής πραγματικότητας μόνο έξω από τά παραπάνω όρια μπορεί να ύπάρξει. Ατή ή λειτουργία των διανοουμένων άποτελεί τό έπίκεντρο του πρωθυπουργικού εκνευρισμού. “Άλλωστε δέν ξεχνάει ότι από έμμεσες έστω έπιρροές και πιέσεις αυτού του άνησυχου και «έπημένου» χώρου, πολύ πρόσφατα χρεοκόπησε τό «πειράμα» του στην τηλεόραση που στοίχισε και τήν άπώλεια ενός ικανότατου στελέχους του τό όποιο έμπλεξε μέ κακές παρέες. “Όσο για τς άλλες άναφορές σέ «έπαρση», «σομισμό» και «σαλόνια» νομίζω ότι κρίθηκαν άναγκαίες όχι γιατί άνησυχούν τόν πρωθυπουργό αλλά γιατί κλείνουν τό μάτι στην παραδοσιακή δυσπιστία των μικροαστικών μαζών άπέναντι στά χώρο τής διάνοησης και τής κουλτούρας. Από τό σημείο όμως αυτό και πέρα ο πρωθυπουργικός λόγος εγκαταλείπει τς πολιτικές κατηγορίες για να ψαρέψει στά θολά νερά τής κοινωνικής σύγχυσης και των άτομικών άδιεξόδων τούς ύποτιθέμενους ένόχους τής μαζικής κακοδαιμονίας. Τό έργο δέν είναι δύσκολο. “Αντίθετα. Ο τυφλός έμπειρισμός, ή βαθιά έδραιωμένη πεποίθηση τής έξουσιαστικής ύπεροχής τής πνευματικής έναντι τής χειρωνακτικής εργασίας, ή άπωθημένη έπιθυμία για τή νομή αυτής τής έξουσίας, ή μέχρι αρκετά πρόσφατα σχεδόν άποκλειστική προέλευση και έπιρροή των διανοουμένων από και έντός των κύκλων τής οικονομικής δλι-

γαρχίας, προσφέρουν τά άναγκαία κάσσιμα για να καλυφθεί ή δημαγωγική άπόσταση προς τά «σαλόνια» που αυτές οι μάζες φθονούν φυσιολογικά αλλά και που, αν κρίνουμε από τή συμπεριφορά τής πασοκικής νομενκλατούρας, όχι σπάνια ποθούν. Σ' αυτό τό γλίσχρο ύπόστρωμα τής κοινωνικής καθυστέρησης και μειονεξίας ο Παπανδρέου οργανώνει τά «έπιχειρήματά» του άπέναντι σ' εκείνους που έπιμένουν να έπιχειρηματολογούν. Η μάζα τους είναι μικρή, ούτε καν κρίσιμη που λένε οι φυσικοί. “Όμως οι Κουτσόγιωργες, οι Γιαννόπουλοι, οι Κουρήδες αλλά και οι «άγανακτισμένοι πολίτες», οι «φίλοι τής πόλης» και τελικά αλλά όχι τε-

λευταίοι οι άπανταχού φιλήσυχου άπεργοσπάστες τής «ήρεμης δύναμης» πρέπει άπό τώρα να γνωρίζουν ποιοι «σομπάρουν» τς προσωπικές τους άνασφάλειες, ποιοι «επαίρονται» αϊρόμενοι υπέρανω του άσφάλτου τής χαρισματικής ήγεσίας και των ύπηκόων της, ποιοι εξακολουθούν να σκέπτονται μετά τό «γκρέμισμα του καραμανλισμού». Είναι κρίμα που ο άτυχήσας στον άγροτικό ριζοσπαστισμό του Λαλιώτης έχει πάρει τά βουνά και δέν μπορεί να μās δώσει τς πιο πρόσφατες άπόψεις του για τό ποιός τελικά προωθεί τόν «ιδιότυπο κοινωνικό εκφασισμό» που άποτέλεσε και τό κύκνειο άπόφθεγμα του ως κυβερνητικού εκπροσώπου. “Ίσως θά πρέπει να περιμένουμε τό λόγο του Παπανδρέου στην έπόμενη συνάντηση των προοδευτικών κρατικοποιημένων διανοουμένων, στά ύπόγεια φαντάζομαι του «'Ιντερκοντινένταλ».

Λεωνίδας Λουλούδης

Τό ΑΕΜ ήταν στην 'Ομόνοια ή στην Κάνιγγος;

Η συγκέντρωση του ΚΚΕ έσωτερικού, στις 5 Δεκεμβρίου τό βράδυ στην 'Ομόνοια, είχε βέβαια αναγγελθεί από καιρό. Μολαταύτα δέν έπρεπε νά πραγματοποιηθεί, έπρεπε νά συναντήσει τούς εργαζομένους στην Κάνιγγος.

Οί συγκεντρωμένοι — άριστεροί όλοι τους και όχι στατιστικά τυχαίο δείγμα του πληθυσμού — πήγαν στή συγκέντρωση γιά νά συμμετάσχουν στή διαμόρφωση ενός πολιτικού γεγονότος. Καί τέτοιο δέν είναι τά δυό θολά πλάνα τής τηλεόρασης ή τά τυπικά ρεπορτάζ του τύπου, είναι κυρίως ή συνείδηση πού διαμορφώνεται εκεί, επιτόπου, είναι οί σχέσεις πού φτιάχνονται μέσα στόν συγκεκριμένο κόσμο, είναι αυτά πού ό καθένας παίρνει μαζί του φεύγοντας αλλά και εκείνα πού αφήνει, εκείνα πού έκανε. Καί μόνο έτσι τό γεγονός μπορεί νά αποτελέσει πολιτικό γεγονός και γιά κάποιους άλλους πού είναι άπόντες.

Όμως τό ΚΚΕ έσωτερικού και οί λόγοι του Λεωνίδα Κύρκου έχουν έντελώς άλλη αντίληψη περί πολιτικής, περί πολιτικής πράξης. Απόδειξη ή στάση τής ήγεσίας του κόμματος άπέναντι στην πορεία του Ρήγα στά πρόσφατα γεγονότα του Πολυτεχνείου, ή όποια πράγματι έφτιαξε ένα πολιτικό γεγονός. Καί απόδειξη ακόμα ότι προχτές ακούσαμε μία έκνευριστικά κοινοτόπη περιγραφή τής πολιτικής κατάστασης πού δέν είναι άπλως γνωστή στους συγκεντρωμένους άριστερούς τής ανανέωσης, αλλά και αυτονόητη πλέον άφετηρία γιά κάθε παραπέρα σκέψη τους. Όμως ό Λεωνίδας Κύρκος δέν άπευθυνόταν σε αυτούς, προχτές όπως πάντα. Δέν είναι βαριά έκφορα νά πούμε ότι οί παρευρισκόμενοι άπλως χρησιμοποιήθηκαν και πάλι δίκην νεκράς φύσης γιά ένα άλλου τύπου «πολιτικό γεγονός»: γιά νά ανανεώσουν τήν παρουσία του κόμματος στά «πολύσηλα ρεπορτάζ» του τύπου τής έπομένης, γιά τά όποια καταμαρώνει ή *Αύγή*, και γιά νά άπευθυνθεί ό Λεωνίδας Κύρκος στό πανελλήνιο, αλλά και στις πολιτικές δυνάμεις. Άκόμα και στην κυβέρνηση.

Διότι δέν άπευθυνόταν φυσικά στους παρόντες ή άφηρημένη σε βαθμό άνυπαρξίας «νέα πρόταση» του ΚΚΕ έσωτερικού «γιά μία νέα δημοκρατική πλειοψηφία (ποιά είναι ή παλιά;), γιά μία κυβέρνηση πού νά εκφράζει τήν πλατιά συμμαχία κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων, πού 'χουν άξονα αναφοράς τούς εργαζόμενους». Ό ίδιος άλλωστε ό διμλητής είπε ότι «ή κυβέρνηση θά έπρεπε νά υιοθετή τήν πρόταση». Βέβαια ή κυβέρνηση

— αυτό πιά τό ξέρουν και οί κότες σήμερα — δέν συμφωνεί, «αυτές τίς ιδέες όμως πρέπει νά τίς αναλύσουν τά προοδευτικά στελέχη του ΠΑΣΟΚ»...

Άπό τή στιγμή λοιπόν πού ό λόγος άπευθύνεται μόνο στους άπόντες, ή ίδια ή αντίληψη του ΚΚΕ έσωτερικού δέν έπρεπε νά εξελιχτεί ή συγκέντρωση σε πολιτικό γεγονός — και ύπήρχαν περισσότερα από κάθε φορά οί δυνατότητες. Τό ίδιο μεσημέρι τό δικαστήριο είχε διορίσει διοίκηση στή ΓΣΕΕ. Μέ πρωτοβουλία τών σωματείων οικοδόμων και κλωστοϋφαντουργών, κόσμος πολύς και άγανακτισμένος — χωρίς καν νά έχουν προλάβει οί έφημερίδες τήν είδηση — κατέβηκε στην Κάνιγγος και διαδήλωσε μέχρι τή Βουλή. Αυτό ήταν ένα πολιτικό γεγονός. Ήδη πριν άρχισει ή όμιλία του Λεωνίδα Κύρκου, και ενώ ή 'Ομόνοια άκουγε άνυπόπτη τά ρόκ' και τά τσάμικα τών μεγαφώνων, στην περιοχή λίγα τετράγωνα πιά πέρα, δονούσε ή όργή τών εργαζομένων. Πραγματικό πολιτικό γεγονός θά ήταν — έστω κι άν πέρναγε τήν έπομένη στά φιλά τών έφημερίδων — ή μετατροπή τής συγκέντρωσης του ΚΚΕ έσωτερικού και ή ομαδική μετάβαση στην Κάνιγγος...

Δέν ύπήρξε όμως (ανάποφευκτα;) ή άπαιτούμενη στοιχειώδης πολιτική ευαισθησία. Καί ήταν σχεδόν τραγικό, καθώς ή πορεία τών εργαζομένων περνούσε επί ώρα μαχητική από τά Χαντεία και έφαιτόταν μέ τή συγκέντρωση τής 'Ομόνοιας, νά άμφιταλαντεύεται κανείς μέ ποιόν νά πάει και ποιόν νά αφήσει, και νά άκούει τό μεγάλο να κάνει «ύψηλή πολιτική», νά σχολιάζει αυτό πού συνέβαινε μπροστά στά μάτια του λές και ήταν κάτι μακρινό, κρυμμένο: «αίστανθήκαμε τήν ανάγκη νά ακούσουμε τόν παλμό σας», ενώ ό παλμός ήταν εκεί αλλά λίγα μέτρα παραπίσω «θέλουμε νά ακουστεί άπόψε από τήν καρδιά τής Αθήνας τό μήνυμα πώς ό λαός θά δυναμώσει τήν πάλη του...», μέ τόν διμλητή νά θυμίζει πώς τό μήνυμα τό 'φερνε ή δική του φωνή και όχι ή μυριστομη κραυγή «νόμος είναι τό δικίο του εργατή».

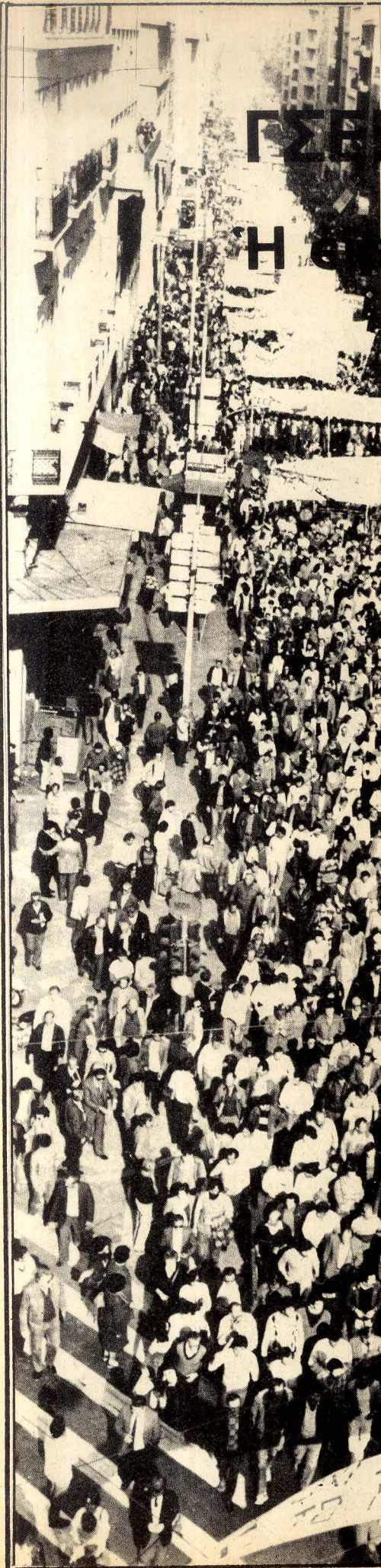
Και έτσι τό ΚΚΕ έσωτερικού — τό κόμμα πού «μπορεί και πρέπει νά γίνει ήγεμονική δύναμη τής ελληνικής κοινωνίας

γιά οί ιδέες του και ή πρακτική του συνενώνουν τίς πιά πλατιές μάζες τών εργαζομένων» — έκανε μία συγκέντρωση ανταγωνιστική προς εκείνη τών λιγότερο πλατιών, βέβαια, αλλά πραγματικών μαζών (ίσως γιά τήν είχε προαναγγείλει, ενώ τό άλλο ήταν τής τελευταίας στιγμής...), διεκδίκησε μέ έπιμονή τό ρόλο του ξένου σώματος στά μάτια τών διαδηλωτών, θέλησε νά είναι οί κομμουνιστές τής ανανέωσης περισσότερο τής ανανέωσης και λιγότερο κομμουνιστές, άφου γι' αυτό τό κομματικό προηγείται του κοινωνικού. Καί δέν χρειάζεται νά μίλησε κανείς μέ διαδηλωτές τήν άλλη μέρα γιά νά καταλάβει τί κατάλαβαν. «Άκούστε τόν άπόηχο από τήν πορεία. Αυτοί οί άνθρωποι παλεύουν γιά τά δικαιώματά τους. Άς χαιρετίσουμε τόν άγώνα τους». Αυτοί και τά δικαιώματά τους, έμεις και τά δικά μας. Ό άγώνας τους πού, ως φαίνεται, δέν είναι και δικός μας. Άπό δω λοιπόν τό ΚΚΕ έσωτερικού, από κεί οί εργαζόμενοι, στή μέση χαμένοι οί άριστεροί. Καί τό ΚΚΕ έσωτερικού νά μήν άπευθύνεται στους μέν και στους δέ και νά δρώ μαζί τους ως αυτό πού είναι, αλλά σάν νά 'ταν άπλά τμήματα του έκλογικού σώματος, παθητικά, άπρόσωπα.

Στις 5 Δεκεμβρίου φάνηκε δλοκάθαρα πιά ότι άν κάτι πρέπει νά επιζητήσει ή Άριστερά δέν είναι νά βρει «άκροατήριο» γιά νά τό «έκπροσωπήσει» — αλλά νά οργανώσει και νά αναδείξει σε πρωταγωνιστή εκείνους πού θέλει νά εκπροσωπήσει. Γιά νά είναι πραγματική και ή εκπροσώπηση...

Γιώργος Καρράς

ΓΣΕΕ:

Η συγκροτικότητα παραμένει

Ἡ πρόσφατη κρίση στό συνδικαλιστικό κίνημα φαίνεται νά εισέρχεται σέ καινούργια φάση μετά τή δικαστική ἀπόφαση διορισμοῦ νέας προσωρινῆς διοίκησης στή ΓΣΕΕ. Σέ πρώτη φάση ἡ καθαίρεση τοῦ κ. Ραυτόπουλου, ἀπό τήν πλειοψηφία τῆς ἐκλεγμένης διοίκησης, οἱ διαγραφές τῶν ὀκτώ ἀπό τό ΠΑΣΟΚ, οἱ πανελλαδικές κινητοποιήσεις καί ἀπεργίες τῶν ἐργαζομένων γιά τά οικονομικά μέτρα καί τήν εισοδηματική πολιτική τῆς κυβέρνησης, μέ τήν καθοδήγηση τῶν 26 καί τῶν παρατάξεων πού ἐκπροσωποῦν. Στή συνέχεια οἱ φραστικές ἀψιμαχίες κυβέρνησης καί 26, οἱ μικροαντιπερισπασμοί τοῦ κ. Ραυτόπουλου, οἱ μαζικές διαγραφές λιγότερο ἐπώνυμων συνδικαλιστικῶν στελεχῶν τῆς ΠΑΣΚΕ καί ἡ συγκρατημένη στάση, παρά τή φραστική ἀδιαλλαξία, τῶν 26, ἐν ἀναμονή τῆς ἀπόφασης τοῦ Πρωτοδικείου, μετά τήν προσφυγή τοῦ νομιμόφρονος Ἐργατικοῦ Κέντρου Πατρῶν.

Μέ τή δικαστική ἀπόφαση πού, κατά τό σκεπτικό της, διόρισε προσωρινή διοίκηση μέ πρόσωπα καί ἀναλογίες πού ν' ἀνταποκρίνονται στό συσχετισμό δυνάμεων τοῦ τελευταίου συνεδρίου τῆς ΓΣΕΕ, μέ σαφή ἐντολή νά συγκαλέσει ἔκτακτο συνέδριο μέσα σέ τέσσερις μήνες, ἀπό τῆς δημοσιεύσεως, ἡ κρίση εισέρχεται σέ νέα φάση.

Δέν εἶναι βέβαια τό βάρος καί ἡ δυναμική αὐτῆς καθ' ἑαυτήν τῆς ἀπόφασης πού διαμορφώνει τούς νέους ὄρους. Ἐρωτηματικά καί ἀμφισβητήσιμα ὑπάρχουν καί ὡς πρὸς τίς νομικές ἀφετηρίες πού θά μπορούσαν νά τά νομιμοποιήσουν. (Ἀλήθεια, κάθε παραίτηση τῆς μειοψηφίας μιᾶς διοίκησης δικαιολογεῖ δικαστική παρέμβαση γιά διορισμό νέας; Καί σέ ποῖο βαθμό αὐτό δέν θά μπορούσε ν' ἀποτελέσει καταλύτη ὥστε ἡ ὅποια μειοψηφία νά μπλοκάρει ἢ νά ἐπιβάλλει τούς ὄρους τῆς στήν πλειοψηφία); Ἀντιδράσεις ὅμως ὑπάρχουν καί ὡς πρὸς τό περιεχόμενο καί τή διαδικασία πού ἐπιτάσσει. Ἡ ἀριστερή ἀνταπολίτευση ὄχι μόνο δέν τήν ἀποδέχεται ἢ τήν ἀνέχεται, ἀλλά μετά τίς παραίτησεις τῶν συνδικαλιστῶν τῆς ἀπό τή διορισμένη διοίκηση (πού δημιουργοῦν νέο κενό, καί ἄρα ντέ γιοῦρε κατά τήν ἀπόφαση ἐπιβάλλουν νέους διορισμούς) ἀπειλεῖ ἀντίδραση μέ κάθε μέσο

στήν ὑλοποίησή της καί τήν ἐξέφρασε μάλιστα μέ τήν ὀγκώδη συγκέντρωση διαμαρτυρίας τήν ἴδια τήν ἡμέρα ἀναγγελίας τῶν διορισμῶν. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ ἀπόφαση ἀνοίγει νέους δαιδαλώδεις δρόμους γιά τό συνδικαλιστικό κίνημα, δύσβατα μονοπάτια ἀργόσυρτων διαδικασιῶν, ὅπου οἱ ἀναπόφευκτοι νομικιστικοί, διαδρομολογικοί καί γραφειοκρατικοί ἔλιγμοι στοὺς ὁποίους ἐκ τῶν πραγμάτων καλεῖται νά ἐμπλακεῖ, δέν θ' ἀντανακλοῦν ἄμεσα τά πραγματικά προβλήματα καί τίς ἀνάγκες, οὔτε οἱ βραχυπρόθεσμες τουλάχιστον ἐξελίξεις θ' ἀνταποκρίνονται στό συσχετισμό πού οἱ διαθέσεις τῶν ἐργαζομένων ὡς πρὸς τά κυβερνητικά μέτρα θά ἐπέβαλλαν. Στίς συνθήκες «νομμοφανοῦς ἀθαιρεσίας» πού φαίνεται νά ἐγκαθιδρύονται, ὁ δρόμος εἶναι ἀνοιχτός γιά κυβερνητικές μεθοδεύσεις κι ὁ ὑπουργός Ἐργασίας «βρίσκει τό στοιχεῖο του» σέ ἀντίθεση μέ τό συνδικαλιστικό κίνημα, οἱ πικρές ἐμπειρίες του ἀνάλογων μεθοδεύσεων στό παρελθόν δείχνουν ὅτι οὐδέποτε ἓνα τέτοιο κλίμα στάθηκε εὐνοϊκό γιά τήν ἀνάπτυξή του.

Οἱ νέοι ὄροι στήν κρίση τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος πού προαναφέραμε πῶς διαμορφώνονται μέ τήν τελευταία δικαστική ἀπόφαση, ἔχουν κυρίως σχέση μέ τίς ἀποφάσεις τῆς κυβέρνησης γιά τό συνδικαλιστικό κίνημα καί τό ρόλο του, ἀλλά καί τίς διαθέσεις τῆς ἀντιπολίτευσης ἀπέναντι στήν κυβέρνηση καί τά οικονομικά καί ἄλλα μέτρα της, πού ὀλοκληρώνουν τή «δεξιά» στροφή της.

Ἡ δικαστική ἀπόφαση (ἂν κανένας χαρακτηρίσει τραβηγμένη τήν ἐκδοχή πῶς ἔρχεται νά ἐρμηνεύσει τίς κυβερνητικές προθέσεις — ἡ ἀνεξαρτησία τῆς δικαιοσύνης γάρ) σίγουρα ἔρχεται νά ἐπικυρώσει ὑπό διαμόρφωση συσχετισμούς, σ' ἓνα πεδίο ὅπου οἱ ὄροι, παρά τίς ἐπιφανειακές ἐνδείξεις, εἶναι κατ' ἀρχήν εὐνοϊκοί γιά τήν κυβέρνηση.

Ἄλλά ἂς δοῦμε τά πράγματα λίγο πῶς συγκεκριμένα. Οἱ τελευταῖες μεθοδεύσεις στό συνδικαλιστικό χῶρο δείχνουν πῶς τό ΠΑΣΟΚ εἶναι διατεθειμένο νά μὴ κρατήσει κανένα πρόσχημα γιά τό χαρακτήρα καί τό ρόλο πού προδιαγράφει γιά

τό συνδικαλιστικό κίνημα. Έναν έπισημοποιημένο πλέον κυβερνητικό συνδικαλισμό, ένα συνδικαλιστικό κίνημα απολογητή και όργανο τής εκάστοτε κυβερνητικής πολιτικής. Τό πρώτο βάρθρο τής δημοκρατίας παραδίδεται στην αυθαιρεσία, τόν αυταρχισμό και τή δεσποτεία του κ. Γιαννόπουλου, τήν ίδια ώρα πού τό δεύτερο βάρθρο τής δημοκρατίας, ή τοπική αυτοδιοίκηση, μέ τίσ κουτσογιωργικές μεθοδεύσεις οδηγείται στο άνωτατο στάδιο τής αποκεντρώσης, τήν εγκατάλειψη, και τό τρίτο βάρθρο τής δημοκρατίας, ή Βουλή, άτιμασμένη και περιφρονημένη έπί τετραετία, «άνασύρεται» από τήν άχρηστία για να διευκολύνει εύκαιριακά τόν κ. Παπανδρέου στους έλιγμούς του.

Γιά τήν κυβέρνηση ή στάση της άπέναντι στο συνδικαλιστικό κίνημα δέν άποτελεί μόνο τακτική έπιλογή για να «περάσει» τήν οικονομική της πολιτική (θά μπορούσε να έπιλέξει λιγότερο πολιτικούς χειρισμούς στην αντιμετώπισή του) αλλά διαδικασία όλοκληρώσης του πολιτικού-θεσμικού ρόλου πού προδιαγράφει για τά συνδικάτα, τό έπόμενο βήμα για τήν όλοκλήρωση του πλαισίου πού εισηγάγε τό άρθρο 4. Καί βέβαια οί χειρισμοί της, όσο κι αν έπαφίενται στον πρωτογονισμό του κ. Γιαννόπουλου και τήν γκιλοτίνα του κ. Παγορόπουλου σπρίζονται στην άμεση πολιτικοποίηση του προβλήματος, γίνονται σ' ένα πεδίο όπου βρίσκουν τήν αντιπολίτευση διχασμένη, άμήχανη ή διστακτική να τό άποδεχθεί. Για τόν κ. Μητσοτάκη, όσο κι αν έπιθυμεί τή φθορά του κ. Παπανδρέου και του ΠΑΣΟΚ του φαίνεται διατεθειμένος να χρησιμοποιήσει κάθε μέσο για να τό πετύχει, ή συγκυρία αλλά και τό αντικείμενο τής διαμάχης δέν είναι εύνοϊκά για άντιπαράθεση. Δέν είναι μόνο τά προβλήματα τών «δελφίνων» και οί μονιμότερες άδυναμίες τής Ν.Δ. πού δημιουργούν τούς άνασταλτικούς παράγοντες. Είναι και ή ίδια ή φύση του προβλήματος πού άποδυναμώνει τήν ισχύ και τήν άποτελεσματικότητα τής δεξιάς. Τόσο ως προς τίσ αιτίες πού προκάλεσαν τίσ τελευταίες εργατικές κινητοποιήσεις (τά οικονομικά μέτρα) όσο και ως προς τίσ μεθόδους πού υιοθετήθηκαν, ή παράταξη τής δεξιάς είναι κοινωνικά διηρημένη. Η ουσία τών οικονομικών μέτρων βρίσκει σύμφωνη τή δεξιά, όσο κι αν στή μεγάλη της πλειοψηφία θά προτιμούσε να ήταν ή ίδια και ό πολιτικός διαχειριστής τής κατάστασης. Παρ' όλα αυτά και ως προς τήν πολιτική διαχείριση δέν είναι λίγοι αυτοί πού από τήν πλευρά τής δεξιάς προτιμούν τό ΠΑΣΟΚ στην έξουσία σ' αυτή τή φάση, θεωρώντας το τό μόνο ίκανό να έκσυγχρονίσει και ν' ανανεώσει τόν έλληνικό καπιταλισμό (βλ. άρθρα του Ν. Νικολάου και όχι μόνον). Άλλά και ή μεθοδολογία τής δυναμικής άντιπαράθεσης, κινητοποιήσεις, άπεργίες κ.λπ., και ή ίδια ή έννοια τής άυτονομίας τών συνδικάτων είναι άντίθετες τόσο στή γενική θεωρητική-ιδεολογική αντίληψη τής δεξιάς, όσο και στην ίδια τήν ιδιοσυγκρασία τών δεξιών όπαδών και ψηφοφόρων. Είναι χαρακτηριστικό ότι στίς τελευταίες άπεργιακές κινητοποιήσεις, παρά τίσ άντίθετες έπι-

κλήσεις του κ. Μητσοτάκη, μεγάλο ποσοστό τών δεξιών εργαζομένων δέν άνταποκρίθηκε.

Τό ΚΚΕ βρέθηκε, χωρίς να τό θέλει, να κρατάει σε κάποια φάση τά χαρτιά τών έξελίξεων στο συνδικαλιστικό χώρο στα χέρια του. Η αύξημένη έπιρροή του στο όργανωμένο συνδικαλιστικό κίνημα και ή συγκυριακή άντικυβερνητική στάση του (άντίδραση στην εκλογική συρρίκνωσή του) άποτέλεσαν παράγοντες πού πυροδότησαν τίσ εργατικές κινητοποιήσεις, κατέλυσαν γενικότερες άντιδράσεις, καθώς συνέπεσαν μέ τήν όξυνση τών ένδοπασοκικών άντιθέσεων και τίσ άνιστάσεις στην έπίδειξη τών αυταρχικών, μονοκομματικών και άστυνομοκρατικών διαθέσεών του μέ τίσ έξελίξεις στην τηλεόραση και τίσ νοεμβριανές κινητοποιήσεις. Ηδ ή ΚΚΕ ύπέστειλε τίσ σημαίες, χαμήλωσε ακόμα και τούς τόνους τής φραστικής άντιπαράθεσης και δίνει έπίσημες πολιτικές διαβεβαιώσεις για τίσ διαθέσεις του άπέναντι στο ΠΑΣΟΚ, διά τών χειλέων του Γ. Γραμματιά του και άντίστοιχες διαβεβαιώσεις για τή συγκριμένη στάση του «στά συνδικαλιστικά» στίς άνεπίσημες έπαφές σε έπίπεδο άνωτατων στελεχών μέ τό ΠΑΣΟΚ. Η στάση «άγωνιστικής άναμονής» πού κρατά μετά τό διορισμό τής νέας διοίκησης στή ΓΣΕΕ εκ τών πραγμάτων διευκολύνει τίσ έκτονατικές διαδικασίες στην κρίση, πού βρίσκουν άρωγό και τή χρονική συγκυρία (περίοδος γιορτών).

Αν κανείς προβληματίζεται για τούς λόγους πού ύποχρέωσαν τό ΚΚΕ ν' άνακρούσει πρύμα σε μιά προοπτική πολιτικής άντιπαράθεσης μέ τό ΠΑΣΟΚ, ως μήν άναλωθεί σε πολύπλοκες αναλύσεις για τακτικούς έλιγμούς κ.λπ. Είναι τά ιδεολογικά και πολιτικά χαρακτηριστικά αυτού του κόμματος, πού του έπιβάλλουν ώστε τά μορατόριουμ και ή πολιτική τής άναμονής ν' άποτελούν μόνιμα στοιχεία τής πολιτικής ιδεολογίας και πρακτικής του. Κι αυτό άνεξάρτητα από τό αν οί «Μεγάλοι Σύντροφοι» σ' αυτή τή φάση, πιθανόν, να ήταν άντίθετοι σε μιά προοπτική σύγκρουσης μέ τό ΠΑΣΟΚ «για να μή σπρώξουμε τόν Άντρα πιά βαθιά στην άγκαλιά τών Άμερικάνων, τώρα πού κάνει τή φιλοαμερικανική στροφή του».

Οί έπτά διαγραμμένοι τής διοίκησης τής ΓΣΕΕ και μαζί τους όλοι οί ύπόλοιποι διαγραμμένοι τών τελευταίων μηνών, δέν φαίνεται να 'χουν τή δυνατότητα αλλά και τή διάθεση άντιπαράθεσης στίς τελευταίες μεθοδεύσεις, μέ τρόπο πού να έθετε στον κίνδυνο ν' άποκοπούν και οί τελευταίες ίνες του όμφάλιου λώρου τους μέ τό Κίνημα.

Όμφάλιος λώρος βέβαια πού χρόνια τούς τροφοδοτούσε μέ τίσ τριτοκοσμικές, εργατιστικές αλλά και κρατιστικές καρικατούρες του ιδεολογικού όπλοστασίου του ΠΑΣΟΚ, και σήμερα τούς καθιστά άδύναμους στο να ύπερβουν τήν αντίληψη πού έχουν για τήν πολιτική σάν γραμμική έξέλιξη του συνδικαλισμού και να έπιλέξουν μιά άυτόνομη, ως προς τό ΠΑΣΟΚ, πολιτική κατεύθυνση. Σήμερα

έπικαλούνται λόγους τακτικής στην έπιλογή ύφησης πού υιοθετούν, ώστε να μεγιστοποιήσουν τά εκλογικά τους όφέλη από τή διάχυσή τους μέσα στους ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ, στίς προσεχείς εκλογές όρισμένων συνδικάτων. Ώς προς τά πολιτικά όμως βήματά τους φαίνονται να είναι διστακτικοί ακόμα και ν' άποδεχτούν τήν προοπτική πού άνοίγεται σ' αυτούς μέσα από τή δικαστική άπόφαση μέ τήν άναγνώρισή τους ως ιδιαίτερης όντότητας και τό διορισμό δύο μελών τους στην προσωρινή διοίκηση. Χειρονομία πού έχει τό νόημα πώς είναι άποδεκτοί σάν συνδικαλιστική ιδιαιτερότητα σ' άριστερά του ΠΑΣΟΚ, και ίσως άπαραίτητη για τήν συγκράτηση διασπορών στελεχών και όπαδών προς τήν κομμουνιστική άριστερά, προς ένα δρόμο χωρίς γυρισμό μέ πολιτικές πιά άπώλειες για τό ΠΑΣΟΚ.

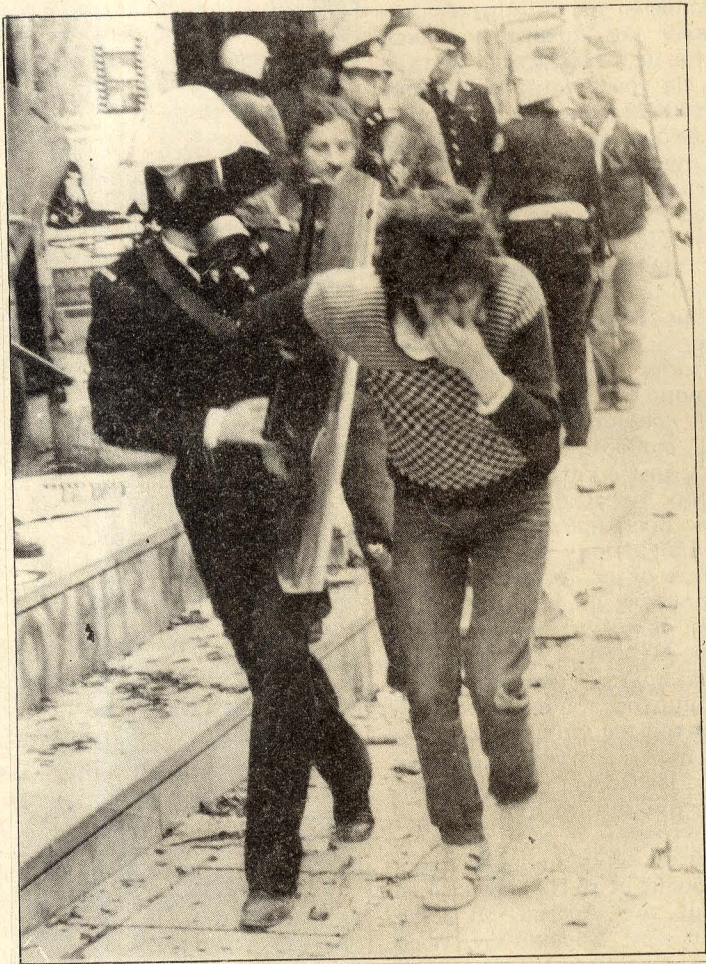
Τό ΚΚΕ έσ. αν και δείχνει πιά ξεκαθαρισμένο και άποφασισμένο ως προς τήν άνάγκη άμεσων κινητοποιήσεων για τήν αντιμετώπιση τών κυβερνητικών μεθοδεύσεων στή ΓΣΕΕ, διαθέτει ταυτόχρονα λίγες δυνάμεις για να τό πραγματοποιήσει, αλλά και δέν δείχνει τήν ίδια άποφασιστικότητα, όσο ή σύγκρουση από τίσ έμμεσες πολιτικές άντιπαράθεσεις οδηγεί σε άμεσες άντιπαράθεσεις μέ τήν κυβέρνηση, όπως έδειξε και ή τελευταία του στάση άπέναντι στην πορεία διαμαρτυρίας τής Νεολαίας του στα γεγονότα του Νοεμβρίου.

Η κυβέρνηση πολιτικοποιώντας στο έπακρο τίσ τελευταίες εργατικές κινητοποιήσεις, χαρακτηρίζοντας τες ένέργειες εύθείας πολιτικής άντιπαράθεσης τής άντιπολίτευσης και ειδικότερα τής κομμουνιστικής άριστερας προς αυτήν, κατάφερε πρόσκαιρα ν' άμβλύνει τίσ άντιδράσεις και να περιορίσει τίσ άμεσες έπιπτώσεις τους στην πολιτική της. Ηδ ή μή εγκαταλείποντας τήν πρακτική τής ιδεολογικής τρομοκρατίας προς τήν άριστερά (έπισημαίνοντας τισ «εθόνες» της στο κλίμα «άποσταθεροποίησης» πού δημιουργείται από τίσ άντιδράσεις της) μεθοδεύει τήν όλοκληρωτική ύποταγή του συνδικαλισμού στίς εκάστοτε έπιλογές της.

Πώς θ' άντιδράσει τό συνδικαλιστικό κίνημα στή νέα πρόκληση; Άν άποδεχτεί τήν έμπλοκή στίς άδιέξοδες και άποπροσανατολιστικές νομικιστικές διαδικασίες, θά χάσει για άλλη μιά φορά τήν ευκαιρία ν' άποκτήσει τήν άυτονομία του. Άν έπιλέξει τό δρόμο τής μέσα από συντονισμό δράσης τών δευτεροβάθμιων συνδικαλιστικών όργάνων, πού δέν έλέγχονται από τόν κυβερνητικό συνδικαλισμό, θά πρέπει ν' άποβάλεει τίσ πολιτικές άναστολές άντιπαράθεσης προς τήν κυβέρνηση, πού προαναφέραμε πώς χαρακτηρίζουν τούς πολιτικούς φορείς τής άντιπολίτευσης. Άλλωστε ή προοπτική τής πάλης μέσα από συντονιστικά όργανα αντίστοιχα τών 115 σωματείων ή τών ΣΑΔΕΟ, παράλληλα και κόντρα σε μιά «έλεγχόμενη» ΓΣΕΕ, προϋποθέτει τή συσπείρωση τών εργαζομένων και τίσ άγωνιστικές τους κινητοποιήσεις. Πόσο είναι έφικτός αυτός ό δρόμος;

Σταύρος Λιβαδάς

Κρατική βία καί τρομοκρατία τροφοδότηση του τρόμου

Τά πρόσφατα γεγονότα, μετά την πορεία του Πολυτεχνείου στην Αθήνα, που οδήγησαν στο φόνο του νεαρού Μιχάλη Καλιτέζα από όργανο της αστυνομίας, σέ δεκάδες τραυματίες κατά τό διήμερο τών συγκρούσεων καί, στή συνέχεια, στήν τρομοκρατική επίθεση εκ μέρους τής «17 Νοέμβρη» κατά τής αστυνομικής κλούβας μέ συνέπεια τό φόνο ενός αστυνομικού καί τόν τραυματισμό πολλών άλλων, έθεσαν πάλι επί τάπητος τό πρόβλημα τής τρομοκρατίας. «Όλος ο κόσμος αναρωτιέται πού πάμε, τί θά γίνει, τί είναι οί τρομοκράτες, ή κυβέρνηση μιλά για «προσπάθειες αποσταθεροποίησης» καί δέν διστάζει, προκειμένου νά χτυπήσει τό κοινωνικό κίνημα τών εργαζομένων πού αναπτύσσεται ενάντια στά δικά τής μέτρα λιτότητας, νά ανακατόνει καί νά εξομοιώνει έντελώς άνόμοια πράγμα-

τα. Έτσι ο πρώην κυβερνητικός εκπρόσωπος καί υποτιθέμενος έκφραστής του υποτιθέμενου άριστερου ΠΑΣΟΚ Κώστας Χαλιώτης, προσφεύγοντας στό άμάλγαμα τρομοκρατίας, καταλήψεων καί εργατικών κινητοποιήσεων, μιλούσε πριν λίγες μέρες για αναπτυσσόμενη διαδικασία «ιδιότυπου κοινωνικού έκφρασμού».

Επιπλέον σέ σεβαστή μερίδα τής κοινής γνώμης, όπως μπορεί νά τό διαπιστώσει κανείς καί εμπειρικά, αναπτύσσεται ένα έξαλλο καί φανατικό μίσος για τούς «μαλλιάδες» αναρχικούς καί τούς κουρεμένους πάνκ, σ' αυτούς επιρρίπτεται ή εϋθύνη για τή διατάραξη τής κοινωνικής γαλήνης, αυτοί —καί όλοι οί έξ υποκειμένου ή έξ αντικείμενου συνεργούς— δακτυλοδεικτούνται καί καταγγέλλονται ως σαμποταριστές του έργου

τής Άλλαγής, ενάντιον τους θά στραφεί τό μένος τής μικροαστικής φοβίας.

Άναρχικοί καί τρομοκράτες: σκόπιμες συγχύσεις

Είναι δηλαδή τέτοια ή διαπλοκή καταστάσεων σύγχυσης καί ιδιοτέλειας, τέτοιο τό άνακάτωμα συμπτωμάτων κοινωνικής, πολιτισμικής καί πολιτικής κρίσης, τέτοιο τό μέγεθος κρατικού άυταρχισμού καί άυθαιρεσίας πού τό ένα φαινόμενο τροφοδοτεί τά άλλα διογκώνοντας τό γενικό άδιέξοδο, τήν κινδυνολογία καί τούς άποπροσανατολισμούς. Μέσα όμως σέ όλο αυτόν τόν κυκεώνα τής πασοκικής πολιτείας δημιουργείται ένα ιδιαίτερο πρόβλημα: τό διδύμο τρομοκρατία —κρατικός άυταρχισμός. Πριν περάσουμε στήν εξέταση αυτού του διδύμου χρειάζονται δύο προκαταρκτικές τοποθετήσεις:

Πρώτο, καί σχεδόν άυτονόητο, για όποιον δέν είναι πολιτικά άφελής ή ιδιοτέλης: τό μαζικό κίνημα τών εργαζομένων —άπάντηση στά μέτρα λιτότητας τής κυβέρνησης— όχι μόνο δέν έχει σχέση ή εϋθύνη για τή δημιουργία αυτού του νοσηρού πολιτικού κλίματος πού ζούμε αλλά αντίθετα είναι ή μόνη ύγιής κοινωνική αντίδραση πού προσπαθεί νά θέσει φραγμό στά φαινόμενα έκφυλισμού καί κοινωνικής όπισθοδρόμησης.

Δεύτερο καί καθόλου άυτονόητο: άνάμεσα στό φαινόμενο τής τρομοκρατίας καί τά κοινωνικά ή πολιτικά κινήματα, έστω περιθωριακά, τμημάτων τής νεολαίας, τών όνομαζόμενων άναρχικών, φρικιών, πάνκ, έξωκοινοβουλευτικής άριστεράς, δέν ύπάρχει καμία άμεση οργανωτική, πολιτική σχέση ή καί ιδεολογική συγγένεια. Κι αυτή ή επισήμανση είναι άναγκαία γιατί όχι μόνο είναι πολλές οί συγχύσεις αλλά άκόμη περισσότερες οί έσκεμμένες παραποιήσεις. Τό ΚΚΕ για παράδειγμα δέν θά διστάσει νά χαρακτηρίσει τούς άναρχικούς «προβοκάτορες» πού πάνε χέρι χέρι μέ τούς τρομοκράτες, δόλια όργανα αυτοί σκοτεινών κύκλων.

Η έξωκοινοβουλευτική άριστερά, ή μάλλον ένας δλόκληρος άστερισμός ιδεολογικών ρευμάτων καί οργανωτικών μορφωμάτων μέ ποικίλους προσανατολισμούς, παρόλο πού χρησιμοποιεί ένα φραστικό σκληρό, άπόλυτο καί βίαιο πολιτικό λόγο δέν συμεριζεται ούτε τίς πολιτικές μεθόδους τής τρομοκρατίας ούτε τίς ιδέες της ούτε τόν τρόπο όργάνωσής της. Τό ίδιο θά μπορούσε νά πει κανείς για τά νεότερα ιδεολογικά μορφώματα καί ομάδες, όπως οί όνομαζόμενοι άναρχικοί, οί πάνκ, τά φρικιά. Ένας άναρχικός μπορεί νά πετροβολείται μέ τά ΜΕΑ, νά συμετέχει στήν κατάληψη του Χημείου, νά σπάει τζαμαρίες, μπορεί άκόμη νά πετάει μολότοφ, όμως δέν είναι τρομοκράτης, σχεδιαστής καί έκτελεστής τής πολιτικής δολοφονίας. Τό δικό του πεδίο δράσης είναι ο δημόσιος χώρος, όχι ή συνωμοτική άφάνεια, τό παιχνίδι κλέφτες καί άστυνόμοι. Άν ο τρομοκράτης ύπάρχει μέσα από τήν άμεση άυτοποινικοποίησή του, ο άναρχικός αντίθετα κινείται στά όρια τής νομιμότητας (π.χ. προσφυγή στό πανεπιστημιακό άσυλο) προσπαθώντας νά τά διευρύνει.

Βέβαια τὰ φαινόμενα αὐτά, στό βαθμό μάλιστα πού γνωρίζουν μιά σχετική διάδοση στό χώρο τῆς νεολαίας, εἶναι σημαντικά καί θά 'θελαν διεξοδική ἀνάλυση γιατί πρόκειται γιά πραγματικά κοινωνικά καί πολιτισμικά ρεύματα καί ὄχι γιά προσωπικές ιδιορρυθμίες. Μέ τὰ συνηθισμένα κλισέ τοῦ «προβοκάτορα», τοῦ «ἀνεύθυνου», τοῦ «ἐξτρεμιστή» κ.λπ. δέν μπορούμε οὔτε νά κατανοήσουμε οὔτε νά ἐρμηνεύσουμε τά γεγονότα καί πολύ περισσότερο δέν μπορούμε νά παρέμβουμε σ' αὐτά. Σέ πολύ γενικές γραμμές, θά ἔλεγα ὅτι σέ μιά μπλοκαρισμένη κοινωνία ὅπως ἡ δική μας ὅπου λείπει ἡ δημοκρατική ἀνοχή, ὅπου οἱ δημιουργικές διεξοδοί στενεύουν, ὅπου τό κράτος γίνεται ὀλοένα καί πιά αὐταρχικό, ὅπου ἡ Ἄριστερά δέν δημιουργεῖ θεσμούς καί πρακτικές οὐσιαστικές πολιτικές συμμετοχῆς, σέ μιά κοινωνία πού σπρώχνει μαζικά τόν κόσμο στό περιθώριο τῆς ἐργασίας, τῆς δημιουργικότητας, τῆς πολιτικῆς καί τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ μαζική ἀνάπτυξη κινήσεων καί συμπεριφορῶν πού ἔρχονται σέ ρήξη μέ τά καθιερωμένα ἄστικά πολιτιστικά πρότυπα, πού ἔρχονται σέ ρήξη μέ τήν ἰδεολογία τῆς Ἄριστερας, εἶναι συμπτώματα φυσικά καί ἀναμενόμενα: εἶναι μιά δομική διάσταση τῶν σύγχρονων κοινωνιῶν.

Ὅπως καί νά 'χει τό πράγμα, παρά κάποιες ἐξωτερικές ὁμοιότητες, ἐπαναλαμβάνω σ' αὐτές τίς περιπτώσεις δέν πρόκειται γιά τρομοκρατία παρόλο πού οἱ τρομοκρατικές ὁμάδες προσπαθοῦν νά ἀναπτύξουν μέσα σ' αὐτό τό ρευστό χώρο δεσμούς συμπάθειας, ἀλληλεγγύης ἢ καί συνεχούς.

Τό δίδυμο κρατική βία – τρομοκρατία

Ἔρχομαι τώρα στό δίδυμο κρατική καταστολή – τρομοκρατία.

Δέν πρόκειται γιά καινούργια κατάσταση. Τό ἑλληνικό κράτος δροῦσε πάντα μέ μιά πανικόβλητη φυγή μέσα στόν αὐταρχισμό. Αὐταρχικό καί καταπιεστικό ἦταν τό κράτος τῆς μετεμφυλιοπολεμικῆς δεξιάς, τρομοκρατικό καί αὐθαίρετο ἦταν τό κράτος τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας, αὐταρχικό ἦταν τό κράτος τῆς Νέας Δημοκρατίας, αὐταρχικό συνέχισε νά εἶναι τό κράτος ἐπί ΠΑΣΟΚ καί τώρα γίνεται αὐταρχικότερο. Καί τό σημερινό κράτος, ἐπικαλούμενο τήν ἀνάγκη πάταξης τῆς τρομοκρατίας, ἐπιδιώκει νά διευρύνει τά ὄρια νομιμοποίησης τῆς κρατικῆς βίας. Ὁ φόβος πού τρέφει ὁ «μέσος ἄνθρωπος», ἡ ἀνασφάλειά του πού θά καλλιεργηθεῖ μέ κάθε τρόπο θά γίνει ὁ δίαυλος μέσα ἀπό τόν ὁποῖο ἡ παρέμβαση τοῦ κατασταλτικοῦ μηχανισμοῦ θά γίνει ἀποδεκτή καί ἐπιτακτικά ἀναγκαία. Ὁ φόβος καί ἡ ἀνασφάλεια θά κατασκευάσουν καταρχήν τόν ἐσωτερικό ἐχθρό. Στό φόβο γιά τόν ἐσωτερικό ἐχθρό θά ἀναζητηθοῦν στοιχεῖα συνοχῆς ὥστε νά ἐπέλθει ἡ συσπείρωση γύρω ἀπό τίς πολιτικές δυνάμεις τῆς ἐξουσίας. Ἄλλοτε φόβητρο γενικῆς χρήσεως ἦταν ὁ Ἑβραῖος, ὁ κομμουνιστής, ὁ φραμασόνος· σήμερα τό φρικιό, ὁ ἀναρχικός, ὁ τρομοκράτης, ὁ πάνκ, ὁ ἐξτρεμιστής, ὁ ἀριστριστής. Ἡ εἰκόνα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐχθροῦ εἶναι ἔτσι φιλοτεχνημένη ὥστε τό κοινωνικό σύνολο, ἡ τάξη καί ἡ ἀσφάλειά του, νά κινδυνεύουν παντοῦ καί πάντα γιάτί μόνο ἔτσι τό κράτος θά ἔχει τό δικαίωμα,

καί ἀκόμη περισσότερο τή λαϊκή ἐντολή, νά παρεμβαίνει παντοῦ, πάντα, μέ ὅλα τά μέσα. Στήν πραγματικότητα ὁμως οἱ κρατικοί μηχανισμοί, κατασταλτικοί καί ἰδεολογικοί, ἐπιστρατεύονται ἐνάντια στίς δυνάμεις τῆς κοινωνικῆς κριτικῆς, τῆς κοινωνικῆς ἀνυπακοῆς ἢ ἔστω ἐνάντια στίς δυνάμεις τῆς κοινωνικῆς ἑτεροδοξίας γιάτί αὐτές ἀποτελοῦν τό λίκνο τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς. Μιά εἰδική ἐκφραση αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας εἶναι ἡ περιστολή, νομότυπα ἄλλωστε, τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, ὅπλο στά χέρια τοῦ λαϊκοῦ κινήματος. Ἄλλά γιά νά ἐπιτευχθεῖ αὐτός ὁ στόχος χρειάζεται νά διευρυνθεῖ ἡ κοινωνική λαϊκή συναίνεση.

Εἶναι σαφές ὅτι ὁ γενικότερος στόχος τοῦ κρατικοῦ αὐταρχισμοῦ δέν εἶναι ἡ πάταξη, αὐτή καθεαυτή, τῆς τρομοκρατίας ἀλλά ἡ πειθάρχηση τῶν λαϊκῶν μαζῶν, ἡ ἀδιαμαρτύρητη ἐνταξί τους στίς σκοπιμότητες τῆς καπιταλιστικῆς προοπτικῆς, ἰδίως τῆ στιγμῆ πού αὐτή περνά βαθιά κρίση. Ἔτσι ἡ τρομοκρατία, πού ἔχει τοῦς δικούς της δρόμους καί λόγους ἀνάπτυξης, συναντιέται μέ τήν κρατική βία, τῆς γίνεται τό ἄλλοθι, τό θεόπεμπο δῶρο γιά τή νομιμοποίησή της.

Ἡ «τρομοκρατική ἰδεολογία»

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς τρομοκρατικῆς ἰδεολογίας καί ἡ διαμόρφωση τῶν ἀντίστοιχων ὁργανώσεων σέ ὅλο τόν ἀναπτυγμένο κα-

πιταλιστικό κόσμο είναι ένα πολυσυζητημένο θέμα. Σέ πολύ γενικές γραμμές, θά μπορούσαμε νά πούμε ότι άποτελεί μία άκραιο μορφή διάλυσης έπαναστατικών οργανώσεων επανδρωμένων κυρίως από φοιτητές και νέους διανοούμενους, πού έδρασαν τή δεκαετία του '60 και του '70. Οί οργανώσεις βέβαια έκείνες μιλούσαν γιά τήν επαναστατική βία των μαζών, όχι γιά τή συνωμοτική τρομοκρατία. Θεωρούσαν δηλαδή ότι τό κίνημα των μαζών, χάρη στό μεγάλο Παράδειγμα πού τους πρόσφερε ή νέα επαναστατική άριστερά (σέ αντίθεση μέ τή ρεφορμιστική παραδοσιακή), θά υιοθετούσε τήν ένοπλη επαναστατική βία γιά νά ανατρέψει τήν ιμπεριαλιστική και τήν καπιταλιστική τάξη. Τίς ιδέες αυτές τίς τροφοδοτούσαν οί συγκλονιστικές έμπειρίες των αντιποικιοκρατικών αντιιμπεριαλιστικών κινήματων, οί άγώνες των λαών του Τρίτου Κόσμου, στό Βιετνάμ, στή Λατινική Αμερική, των Παλαιστινίων, γι' αυτό και ό έντονος τριτοκοσμισμός όλων αυτών των ρευμάτων.

Ξέρουμε όμως ότι μέσα στή δεκαετία του '70, ιδιαίτερα μετά τό νικηφόρο άγώνα στο Βιετνάμ, όλο αυτό τό κίνημα γνώρισε μία χωρίς προηγούμενο καθίζηση. Οργανώσεις διαλύθηκαν ή κατάντησαν άσήμαντα γκρουπούσκουλα, και οί πολλοί επανέκαμψαν στήν προστατευτική άγκαλιά του ιδιωτικού, τής προσωπικής άδιεξόδου ή τής άτομικής τελείωσης, ενώ όρισμένες τάσεις, συνειδητοποιώντας νέες κοινωνικές έμπειρίες και παλαιά ιδεολογικά άδιέξοδα, στράφηκαν πρós άλλες κατευθύνσεις (π.χ. οικολογία, αντιπυρηνικό κίνημα, ειρηνιστικό κίνημα κ.λπ.). Ωστόσο, μέσα από τόν παλιό χώρο του όνομαζόμενου άριστερισμού, ξεκινώντας από τά άπολυτοποιημένα ιδεολογήματα τής ένοπλης αντικρατικής βίας, του άντάρτικου των πόλεων, του λαϊκού επαναστατικού πολέμου, ενός χοντροκομμένου τριτοκοσμισμού και άπαρχαιωμένου άντιραρισμού, προέκυψαν μερικές συνωμοτικές έστίες πού χρησιμοποιήσαν ως κύριο μέσο πάλης τήν τρομοκρατία και μάλιστα τήν πολιτική δολοφονία. Η σκέψη, άπειρες φορές διατυπωμένη σχεδόν σέ πανομοιότυπα κείμενα, ήταν άπλή: χτυπάμε διακεκρίμενους εκπροσώπους του κράτους και του καπιταλισμού γιατί τό κράτος αυτό είναι φασιστικό και έπομένως μόνο με ένοπλο άγώνα μπορεί νά άποσταθεροποιηθεί και νά ανατραπεί. Έπειδή δέ οί μάζες άφ' ενός είναι τρομοκρατημένες από τή φασιστική κρατική βία, άφ' έτέρου πρσπλανημένες από τά ρεφορμιστικά κηρύγματα τής παραδοσιακής άριστερας, μόνο μέ τό τολμηρό παράδειγμα μπορεί νά άφυπνιστούν και νά άντιτάξουν στήν κρατική βία τήν κοινωνική επαναστατική βία. Γνωστές οί περιπτώσεις των Έρυθρών Ταξιαρχιών στήν Ιταλία, τής Αμεσης Δράσης ή τής RFA στή Δυτική Γερμανία. Η περίπτωση των έλληνικών τρομοκρατικών οργανώσεων, όπως τίς γνωρίσαμε από τόν τρόπο δράσης και τίς διακηρύξεις τους, δέν ξεφεύγει άπ' αυτό τό ιδεολογικό κλίμα. Θά μπορούσε μόνο νά προσθέσει κανείς ότι στήν έλληνική περίπτωση ιτά τριτοκοσμικά λαϊκιστικά μοτίβα είναι περισσότερο τονισμένα (βλ. σχετικά Πέτρου Πιζάνια, *Δεκαπενθήμερος Πολίτης*, τεύχ. 48).

«Όπως παρατηρούσε πρίν από χρόνια ό Γιώργος Πάσχος, οί τρομοκρατικές ομάδες θεωρούν ως συνεπές βήμα τήν αυτοποινικοποίησή τους. «Τό ποινικό άδίκημα — πού βέβαια στά μάτια τους, μέ βάση τή λογική ό σκοπός αγιάζει τά μέσα, δέν είναι άδίκημα— καθίσταται τό εισιτήριο γιά τήν είσοδο στήν όργάνωση και άποτελεί μόνο τρόπο πολιτικής συμμετοχής». Η έσωτερική λειτουργία και λογική τής ομάδας θά κινηθεί έτσι σέ έναν άπόλυτο άποκρυφισμό— συνωμοτισμό. «Ο κόσμος τους, κόσμος φόβου, ύπόνοιας, ύποψίας, καταδίωξης, παρανομίας γίνεται ό κόσμος όλος»¹.

Βέβαια όλοι ξέρουμε ότι και τά κομμουνιστικά κόμματα πέρασαν μεγάλη περίοδο τής ζωής τους στήν παρανομία και τή συνωμοτικότητα. Η διαφορά όμως βρίσκεται στό ότι ή κομμουνιστική όργάνωση ζει σέ συνάρτηση μέ τήν κίνηση των μαζών ενώ αντίθετα ή σύγχρονη τρομοκρατία προσπαθεί νά προκάλεσει τή λαϊκή άφύπνιση και καταφέρνει άκριβώς τό αντίθετο: τή συσπείρωση των λαϊκών μαζών στή σκιά του κράτους. Κι όσο κι αν προσπαθούν νά φανούν τιμωροί και έκδικητές κατά τό πρότυπο τής κοινωνικής ληστείας του παρελθόντος —ό θρύλος του Ρομπέν των Δασών—, είσπράττουν μόνιμα τήν κοινωνική και πολιτική άπομόνωση. Γι' αυτό οί τρομοκρατικές ομάδες δέν μπορούν νά διαχειριστούν τά άποτελέσματα δράσης τους. Έτσι θά είναι τό κράτος πού θά διαχειριστεί τίς πράξεις τους, προσπαθώντας μέσα στή συγκυρία νά εκμεταλλευτεί πρός όφελός του τό φόβο και τό μάζεμα του κόσμου. Αλλά άφου ή τρομοκρατική ομάδα δέν μπορεί νά μαζικοποιηθεί, μία και μαζικοποίηση θά σήμαινε αυτόματως έκθεση και άποκάλυψη, ό φαύλος κύκλος συνεχίζεται μέ μόνιμο έπωφελούμενο τό κράτος, ενώ ό μύθος του Ρομπέν των Δασών διαλύεται, ή κρατική βία έμφανίζεται ως νόμιμη άμυνα πού θά κερδίσει τό consensus τής μεγάλης πλειοψηφίας.

«Ένας κόσμος πρέπει νά ανατραπεί...» αλλά ή τρομοκρατία έμποδίζει

Βρισκόμαστε δηλαδή μπροστά σέ ένα φαινόμενο πολιτικής βαρβαρότητας πού δέν μπορεί νά τό καλύψει ή ευγένεια των διακηρυγμένων στόχων. Τό συναίσθημα τής γενικευμένης ανασφάλειας είναι άκριβώς ή προϋπόθεση γιά τήν ανάπτυξη τής παθολογικής κλίσης πρός τή δημόσια τάξη και τό μικροαστικό άγχος. Η δυτικογερμανική και ή ιταλική περίπτωση δείχνουν πολύ καλά σέ ποιό σημείο μαζικής κρατολατρίας, άπολιτικότητας, ιδιωτικού έγκλεισμού μπορεί νά όδηγήσει τό φαινόμενο: Η άλλη όψη του ίδιου φαινομένου, τά δρακόντεια μέτρα γιά τήν καταπολέμηση τής τρομοκρατίας, ή ένίσχυση του πολιτικού βάρους των μυστικών έξειδικευμένων ύπηρεσιών, ή περιστολή των άτομικών ελευθεριών, ή ξενο-

φοβία (μέ τόν συνάδοντα ρατσισμό), ή ύπόβαση του χαφιεδισμού.

Η τρομοκρατία γιά τήν Άριστερά είναι ρητά και άπερίφραστα καταδικαστέα, διότι ως μέσο άποτελεί άναίρεση τής άπελευθερωτικής πολιτικής και ταυτόχρονα άποκλείει έξ όρισμού τή συμμετοχή των μαζών στήν πολιτική πράξη, πεμπτουςία τής οποιασδήποτε άριστερης-σοσιαλιστικής προοπτικής. Αυτό όμως δέν σημαίνει σέ καμία περίπτωση πολιτική συμψηφισμών, δικαίωση εκ μέρους της του κρατικού αυταρχισμού ή ένδοτικότητα. Τό πολύ συγκεκριμένο πρόβλημα γιά τήν Άριστερά, ιδιαίτερα στή σημερινή συγκυρία, είναι ή άποκάλυψη του άντικειμενικού ρόλου τής τρομοκρατίας γιατί αν άκόμα σήμερα δέν έχει κάποια αξιόλογη άκρόαση, αυτό δέν σημαίνει πώς δέν μπορεί νά άποκτήσει στό μέλλον, όπως ή παράδειγμα είχαν άποκτήσει γιά ένα διάστημα οί Έρυθρές Ταξιαρχίες στήν Ιταλία. Η άλλη πλευρά του προβλήματος, έτσι όπως διαπλέκονται τρομοκρατία και καπιταλιστικοί μηχανισμοί, είναι ή άνάγκη γιά μία σθεναρή αντίσταση στήν κρατική βία. Ο άγώνας γιά τήν κατοχύρωση και διεύρυνση των πολιτικών ελευθεριών δέν είναι σήμερα, όπως δέν ήταν ποτέ, λεγκαλιστική άυταπάτη ή μικροαστικός ρεφορμισμός: άποτελεί ένα τεράστιο πεδίο ανάπτυξης πολιτικών και ταξικών άγώνων πού στόχος τους είναι ό σοσιαλισμός. Φαίνεται όμως ότι ό άγώνας αυτός κατά τής κρατικής καταστολής βρίσκεται άκόμη στή φάση των ακαδημαϊκών διακηρύξεων. Στήν πρόσφατη περίπτωση π.χ. του φόνου του Μιχ. Καλτζέα ή Άριστερά περιορίστηκε στή διά άνακοίνωσης καταδική τής άστυνομικής ύπέρβασης... Ούτε καν ένα συμβατικό συλλαλητήριο δέν θέλησε νά όργανώσει...

«Τό αίμα κύλησε ποτάμια και ρυάκια» προειδοποιούσε ή Ρόζα Λούξεμπουργκ λίγες μέρες πρίν δολοφονηθεί, τό 1918, «στά τέσσερα χρόνια τής ιμπεριαλιστικής δολοφονίας των λαών. Τώρα πρέπει κάθε σταγόνα άπ' αυτό τό πολύτιμο ύγρό νά φυλάγεται μέ σεβασμό σέ κρυστάλλινες κούπες... Ένας κόσμος πρέπει νά ανατραπεί κι όμως κάθε δάκρυ πού κύλησε είναι μία κατηγορία, κι ένας άνθρωπος πού βιάζεται νά κάνει σπουδαίες πράξεις και από σκληρή άδιαφορία πατά ένα σκουλήκι διαπράττει ένα έγκλημα»².

Άκριβώς έπειδή δέν είμαστε ύπέρ τής ένίσχυσης των κατασταλτικών μηχανισμών του κράτους, έπειδή ζητάμε νά διαλυθούν τά ΜΕΑ—ΜΑΤ, άκριβώς έπειδή δέν θέλουμε νά μεγαλώνει τό πολιτικό τους βάρος και ή ζωή νά άστυνομοκρατείται, έπειδή δέν θέλουμε τρομοκρατημένος ό άνθρωπος νά κλειστεί άκόμη περισσότερο στίς άντικοινωνικές φοβίες του θεωρούμε φασιστική τή μέθοδο αυτής τής τρομοκρατίας ως τρόπο άσκησης τής πολιτικής.

Άγγελος Έλεφάντης

1. Γιώργου Πάσχου, *Πολίτης*, τεύχ. 18, Άπρ. 1978, «Κρατική βία και λειτουργική τρομοκρατία», σ. 16-23.

2. Ρόζα Λούξεμπουργκ, "Die rote Fahne", 18.11.1918 (αναφέρεται από τόν Γιώργο Πάσχο, *όπ.π.*).

Κυπριακές εκλογές

Σπ. Κυπριανού, Γλ. Κληρίδης, Εζ. Παπαϊωάννου, Βασ. Λυσααρίδης

πίστωση χρόνου για τόν Πρόεδρο Κυπριανού

Τά αποτελέσματα τών κυπριακών εκλογών δέν έδωσαν τελικά τά ποσοστά εκείνα πού θά επέτρεπαν στόν ΔΗ.ΣΥ. και τό ΑΚΕΛ νά ανατρέψουν τόν Πρόεδρο και τήν πολιτική Κυπριανού. 'Ο στόχος τών δύο τρίτων τών έδρών, διά του οποίου μπορούσε νά επιχειρηθεί μερική αναθεώρηση του Συντάγματος και έξαναγκασμός ώς εκ τούτου του κ. Κυπριανού σέ παραίτηση, παρέμεινε μακρινός, κυρίως λόγω τής πτώσης του ΑΚΕΛ υπέρ του ΔΗ.ΚΟ και τής ΕΔΕΚ. 'Η πτώση αυτή, αποτέλεσμα δυσάρεσκιας τόσο για τήν προσέγγιση του ΑΚΕΛ μέ τόν δεξιό κ. Κληρίδη, όσο και για τήν απροκάλυπτα πιά συμβιβαστική πολιτική του για τό κυπριακό πρόβλημα, έδιωξε ψηφοφόρους και από δεξιά και από άριστερά. Λέγοντας από δεξιά έννοούμε κυρίως μία τάση συντήρησης τής σημερινής κατάστασης, τήν οποία μέ τήν πολιτική του έγγυάται ό Πρόεδρος Κυπριανού. 'Η ανατροπή του τελευταίου ίσως γινόταν τό προοίμιο ανακατατάξεων και διευθετήσεων πού για ορισμένους θά ήταν έξίσου επώδυνες μέ τίς ανακατατάξεις πού προκάλεσε ή εισβολή του '74.

'Η ένίσχυση τής θέσης του κ. Κυπριανού, του οποίου τό κόμμα είχε ποσοστά κατά 8% περίπου άνωτερα από εκείνα του 1981, επέτρεψε στόν τελευταίο νά δηλώσει ότι «ή πολιτική πού ακολουθεί ή κυβέρνησή του σέ πλήρη συναντίληψη μέ τήν έλληνική στό έθνικό θέμα υποστηρίζεται από τή μεγάλη πλειοψηφία του λαού».

Στήν πραγματικότητα βέβαια ή πολιτι-

κή αυτή έπιδοκιμάστηκε από λιγότερους από τό 40% τών Έλληνοκυπρίων, ένώ αντίθετα περισσότεροι από 60% τήν άποδοκίμασαν. Αυτό μπορεί νά λεχθεί έθνικό για τούτες τίς εκλογές χωρίς δισταγμό, γιατί ήταν ίσως ή πρώτη φορά πού ή ακολουθητέα γραμμή για τήν επίλυση του Κυπριακού βρισκόταν στό επίκεντρο και κάθε κόμμα είχε διατυπώσει σαφώς τίς άπόψεις του στό θέμα.

Δέν είναι λοιπόν ή «έπιδοκιμασία τής πολιτικής του από τήν πλειοψηφία» πού θά επιτρέψει στόν κ. Κυπριανού νά επιβιώσει, πιθανόν μέχρι τό Φεβρουάριο του 1988, όποτε λήγει κανονικά ή θητεία του, αλλά ή εκλογική άνοδος του κόμματός του, ή οποία του δίνει έναν άέρα νικητή. Παράλληλα, ή πτώση του ΑΚΕΛ ίσως προκαλέσει έσωτερικές εξελίξεις στην ήγεςία του κόμματος, μέ άπρόβλεπτες για τήν ώρα συνέπειες στην πολιτική του. Σέ κάθε περίπτωση όλα αυτά δίνουν μία πίστωση χρόνου — άγνωστης ακόμα διάρκειας — στόν κ. Κυπριανού κι αυτό είναι ή ουσιαστικότερη πολιτική επίπτωση του αποτελέσματος τών εκλογών.

Γιατί κατά τά άλλα τίποτα δέν άλλαξε. Είτε μέ 60 είτε μέ 66% τών ψήφων, τό ΑΚΕΛ και ό ΔΗ.ΣΥ. θά ήταν σέ θέση νά ανατρέψουν σέ ένδεχόμενες προεδρικές εκλογές τόν κ. Κυπριανού, μόνον έφόσον κατέληγαν στην υπόδειξη κοινού ύποψη-φίου.

Και έδώ, τώρα όπως και τότε, βρίσκεται τό άδιέξοδο καθώς κάθε κόμμα έπιθυμεί νά υποστηρίξει τό άλλο κόμμα τόν δι-

κό του ύποψήφιο. 'Ιδιαίτερα ό κ. Κληρίδης έπιθυμεί νά είναι ό ίδιος ό έπόμενος Πρόεδρος, εύλογα ίσως, γιατί πέρα από προσωπική φιλοδοξία κάτι τέτοιο θά άποτελούσε και όλοκλήρωση τής πολιτικής του: θεωρεί δηλαδή ό κ. Κληρίδης ότι ό ίδιος είναι τό μόνο άποδεκτό πρós πάσα κατεύθυνση πρόσωπο, υπό τήν ήγεςία του οποίου θά καθίστατο δυνατός ένας βιώσιμος συμβιβασμός. 'Ο κ. Κληρίδης θά ήταν άποδεκτός όχι μόνο στους Τουρκοκύπριους (αυτοί ίσως θά ήταν στην πλειοψηφία τους και στην άπελπισία τους έτοιμοι νά άποδεχθούν τόν όποιονδήποτε Έλληνοκύπριο), αλλά και στόν κ. Ντενκτάς (μέ τόν όποιο είναι προσωπικοί φίλοι), στους Άμερικανούς (πράγμα πού δέν άρέσει στό ΑΚΕΛ), στους Τούρκους, στην Άθήνα... Δέν θά μπορούσε βέβαια κανείς νά ισχυριστεί τό ίδιο και για έναν ύποψήφιο του ΑΚΕΛ, ένώ ή περίπτωση ενός τρίτου προσώπου δέν φαίνεται πιθανή καθώς ούτε ό κ. Κληρίδης είναι διατεθειμένος νά τήν υποστηρίξει, άλλ' ούτε και υπάρχει ένα τέτοιο πρόσωπο πού νά συγκεντρώσει όλες τίς άπαιτούμενες προϋποθέσεις.

Τά αποτελέσματα τών εκλογών και ή σειρά τών κομμάτων (πού έφερε στή δεύτερη θέση τό κόμμα του κ. Κυπριανού και στην τρίτη τό ΑΚΕΛ) δείχνουν ότι ή μόνη μελλοντική περίπτωση ανατροπής του κ. Κυπριανού συναρτάται μέ τήν ύποψηφιότητα του κ. Κληρίδη και τήν ύποστήριξή της, είτε στόν πρώτο είτε στόν τελικό γύρο τών προεδρικών εκλογών, από τό ΑΚΕΛ.

Πολλά λοιπόν θά έξαρτηθούν από τίς έσωτερικές εξελίξεις μέσα στό ΑΚΕΛ και από τό κατά πόσο τό κόμμα αυτό θά έξακολουθήσει νά διατηρεί τήν ίδια πολιτική. Πέρα όμως άπ' αυτό, όπως έδειξαν και οι πρόσφατες εκλογές, ή «παρά φύσιν» (σύμφωνα μέ τόν όρο τής μόδας) συμμαχία ΑΚΕΛ — ΔΗ.ΣΥ. εκτός του ότι λόγω έγγενών αντιθέσεων έξωτερικής πολιτικής είναι σεδόν άπιθανη, διώχνει ήδη άρκετούς ψηφοφόρους. Κανείς λοιπόν δέν μπορεί νά προδικάσει τή συμπεριφορά τών ψηφοφόρων πού άπέμειναν στό ΑΚΕΛ, αλλά και εκείνη τών ψηφοφόρων του ΔΗ.ΣΥ., στή μελλοντική περίπτωση πού ή συμμαχία αυτή έπισημοποιείτο. Κυρίως για τό ΑΚΕΛ δέν είναι καθόλου σίγουρο αν εκείνοι πού σέ τούτες τίς εκλογές ψήφισαν τό κόμμα τους, θά δέχονταν μέ τήν ίδια εύκολία νά ψηφίσουν Κληρίδη. Και δέν είναι ως εκ τούτου καθόλου σίγουρο κατά πόσο τό ΑΚΕΛ θά διακινδυνεύσει τήν αυτοκτονία του.

Σέ κάθε περίπτωση οι κυπριακές εκλογές ύπογράμμισαν τή δυσκολία πού έχει τό 60% τών Κυπρίων, τό όποιο έπιθυμεί μία πιο άνεξάρτητη από τίς έπιταγές τής Ελλάδας (και μόνον άπ' αυτές) πολιτική, νά μετατραπεί σέ δράσα πολιτική πλειοψηφία. 'Αν σ' ή άλλο, τό αποτέλεσμα έδειξε ότι άπαιτούνται πρós τούτο πολύ μεγαλύτερες θυσίες και ανατροπές, άπ' όσο αρχικά είχε νομιστεί και από όσο θά ήταν ορισμένες πολιτικές δυνάμεις διατεθειμένες νά προχωρήσουν. Κι αυτό δίνει μία πίστωση χρόνου και μία άνεση κινήσεων στόν κ. Κυπριανού. 'Εκτός πιά και αν ή κρίσιμη ανατροπή συμβεί στην Άθήνα...

Θεόφιλος Βασιλείου

Στιγμαία

Ένεργητική παρέμβαση του ΙΚΑ στην ταξική πάλη

«Τό ΚΚΕ έσ. από καιρό τώρα συμμαχεϊ μέ άναρχοαυτόνομους «συνδικαλιστές του έγώ» —πού πάσχουν από έρωτα γιά τή νομή έξουσίας— σέ μία προσπάθεια πολιτικής επέκτασης της περιορισμένης επιρροής του» (άπό τό πόνημα του κ. Θ. Κατσανέβα «Ποιός εκπροσωπεί τήν πλειοψηφία της εργατικής τάξης», ΤΑ ΝΕΑ, 20.11.85).

Βετεράνος, και μπαρουτοκαπνισμένος, του κινήματος ο κ. Κατσανέβας ξέρει για τί μιλάει. Δέν είναι βέβαια σαφές τί λέει. Αυτοί οι, προφανώς απόβλητοι, «συνδικαλιστές του έγώ» τί σόι φρούτο νά 'ναι άραγε; Μπορεί ο κ. Κατσανέβας νά προτιμά τους συνδικαλιστές του «έμεις» ή του «αυτού» ή ό,τι άλλο, χρωστά πάντως κάποια εξήγηση γιά τή χρήση των αντωνυμιών, αντί των ονομάτων δηλαδή!

Τώρα, ο «έρωτας γιά τή νομή έξουσίας» δέν σημαίνει περίπου τίποτε. Έμφανής ή προσπάθεια γιά επίδειξη κάποιου «στύλ», αλλά τό «στύλ» είναι σαν τά μεταξωτά βρακιά, δέν συμβιβάζεται μέ οποιαδήποτε όπισθοβουλία. Άν βέβαια ο καβγάς είναι γιά τήν έξουσία, ή επίθεση είναι άκατανόητη. Δηλαδή ο κ. Κατσανέβας πού τή νέμεται άνενοχλητος, τό κάνει από μι-

σος ή από ύποχρέωση; Βιασμός στην πρώτη περίπτωση, ψυχοπλάκωμα στη δεύτερη. Ίσως αυτό τό τελευταίο νά εξηγεί τήν ύποψία φθόνου πού διαφαίνεται και στη χρήση του επιθέτου «άναρχοαυτόνομος». Έκείνο τό «αυτόνομος» δέν μπορεί νά τό νέμεται ο καθένας. Μεγάλη στενοχώρια!

Και νοσταλγία! Πού οι ένοχές πού μαζί τους και μέ άλλους άνάλογους συμμαχούσε τό ΠΑΣΟΚ και ο πεθερός του κ. Κατσανέβα! Ήρθε ο έρωτας της έξουσίας και έφερε τή ρήξη. Και σου έρχεται τό ΚΚΕ έσωτερικού και σου φτιάχνει νέο δεσμό. Όπως και νά τό κάνεις, κάπου σέ πονάει. Άσε πού τό ΚΚΕ έσωτερικού τό κάνει γιά νά έπεκτεινει τήν επιρροή του, δηλαδή τούς εκμεταλλεύεται κι από πάνω. Ένώ έσύ, τότε, τό έκανες γιά τό καλό του τόπου και του λαού, γιά μιάν ιδέα, γιά ένα φιλότιμο.

Τελικά έχει δικίο ο γαμπρός του κ. πρωθυπουργού. Τήν πλειοψηφία της εργατικής τάξης δέν τήν εκπροσωπεί τό ΚΚΕ έσωτερικού. Ούτε έξάλλου τό ΚΚΕ ή ή Νέα Δημοκρατία. Τήν πλειοψηφία, τό σύνολο ίσως της εργατικής τάξης εκπροσωπεί άναμφισβήτητα τό ΙΚΑ και ο νέος διοικητής του. Ο κ. Θ. Κατσανέβας.

Μία σου, μία μου

Ο πρόεδρος του Σώματος Έλεγκτών πού προβλέπει ο νόμος γιά τήν παρακολούθηση της λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών, διορίζεται από τό ύπουργείο Παιδείας, διαπιστώνουν μέ έκπληξη τά ΝΕΑ (3/12/85) μαζί μέ τόν ύπουργό Γεωργίας κ. Γ. Πολλάκη. Τρελό βέβαια, αλλά ο κ. Πολλάκης εύκολα μπορεί νά άποκαταστήσει τήν ισορροπία. Σέ μία προσεχή τροπόλογία, φερειπείν στό νόμο γιά τς βιομηχανικές περιοχές, άς επιβάλλει νά ονομάζονται οι γυμνασιάρχες από τό ύπουργείο Γεωργίας.

Τό κερκυραϊκό «λίμπρο ντ' όρο» ένάντια στό λαό

Διαμαρτύρονται τά Κερκυραϊκά Νέα γιάτί ο δήμος (Κερκυραίων) ξοδεύει πολλά εκατομμύρια γιά κατασκευή και άνακατασκευή πεζοδρομιών (όπως έπισημαίνει ο Οικονομικός Ταχυδρόμος, 21/11/85).

Και ρωτάει μέ θεία άπορία τό περιοδικό:

«Άλλά, εάν δέν σφάλουμε, ύποχρέωση γιά τήν κατασκευή πεζοδρομιών, βάσει της κειμένης νομοθεσίας, έχουν οι ιδιοκτήτες των οικοδομών. Και στην περίπτωση πού ύπήρχαν πεζοδρόμια και καταστράφηκαν από τά φορτηγά και τις μπετονιέρες των εργολάβων, πού εκτιζαν, τήν ύποχρέωση της επαναφοράς των πεζοδρομιών στην άρχική τους κατάσταση είχαν οι τελευταίοι αυτοί. Γιατί ο δήμος δέν έκίνησε ή δέν κινεί τις σχετικές διαδικασίες, αλλά χρησιμοποιεί χρήματα, πού θά μπορούσαν νά διατεθούν γιά άλλες άνάγκες της πόλεως πού δέν ύπάρχει περίπτωση νά χρηματοδοτηθούν από άλλες πηγές;».

Μά αγαπητοί, ή άπάντηση είναι προφανής: πιστός στη μικρομεσαία ιδεολογία, πού χρόνια τώρα και άκόμη και σήμερα περήφανα διαλαούν οι λογίων λογίων «θεωρητικούς» της Αυτόδιοίκησης, κυρίως δέ «άριστεροί», ο Ιδήςμος άρνεϊται παλικάρϊσια νά γίνει «φορομπήχτης του λαού», διάβαλε του έσμου εργολάβων, αυθαίρετων πλην «άγνωστων οικιστών» (κατά

Α. Τρίτση), «έπαγγελματιών» κάθε βεληνεκοϋς και πάσης ρύπανσης και μόλυνσης, λεσχιάρχων, καφετεριούχων, γκαρκαζιέρηδων, μαντραδόρων και λοιπών πού βυσοδομοϋν επί των δημοσιών και κοινωνικών χώρων. Γιατί βλέπετε ο «κύριος» στόχος είναι ή διαφύλαξη της ειρήνης», ή αντίθεση στα «μονοπώλια» και ή προαγωγή (άκριβώς!) του «λαϊκού πολιτισμού». Μπορεί, βέβαια, νά γίνονται έτσι όλα μάχαλα στις πόλεις και στις γειτονίες, αλλά μήν ξεχνάτε ότι παράλληλα άνοίγει ο δρόμος γιά τό... σοσιαλισμό, όλου του «λαού» φυσικά. Γι' αυτό μήν υπερβάλλετε σέ διαμαρτυρίες γιάτί από κεί ώς τό στομισμό των σαλονιών και τών ελιτισμό δέν μένει παρά μόνο ένα βήμα... Κι άμα σάς πιάσει στό στόμα του ο Κουρής ή ο Ά. Παπανδρέου δέν σάς σώζει τίποτε.

Σύγχρονες άδικίες

Τί μουρλότοπος θεέ μου! Κάθε έννοια ιεραρχίας και κοινωνικής καταξίωσης έχει καταβαρθρωθεί. Μέ άπεραντη οϊση οι μισθωτοί της χώρας δήλωσαν κατά μέσο όρο εισόδημα κοντά στις 670.000 δρχ. τό χρόνο. Όταν έπιστήμονες μέ πολύχρονες σπουδές όπως οι γιατροί μόλις έπιασαν, πάντα κατά μέσον όρο, τις 304.000. Και ένώ ρακένδυτοι χρυσοχόοι (242.000 δρχ. κατά μέσον όρο, τό χρόνο βέβαια), έξαθλιωμένοι καπνέμποροι (542.000 δρχ. τό χρόνο), ξεδοντιασμένοι από τή μοίρα όδοντίατροι (397.000 δρχ. τό χρόνο), καταδικασμένοι από τό θεό δικηγόροι (419.000 δρχ. τό χρόνο), βραχυκυκλωμένοι μηχανολόγοι-ήλεκτρολόγοι (122.000 δρχ. τό χρόνο, μέ τό ζόρι 10 χιλιάρικα τό μήνα), ψιλοβολεμένοι πολιτικοί μηχανικοί (208.000 δρχ. τό χρόνο), τρακαρισμένοι γκαρκαζιέρηδες (214.000 δρχ. τό χρόνο) και άλλοι απόβλητοι της κοινωνίας, μόλις και τά φέρνουν πέρα, σαφώς κάτω από τό ελάχιστο όριο άναπαραγωγής της «εργασιακής τους δύναμης». Αυτούς άκριβώς έχει τό θράσος τό νεοελληνικό κράτος νά θέλει νά φορολογήσει!

Άμ δέν θά του περάσει! Πάτε στοίχημα;

Τά κακά της λιτότητας

«Τό πιό μεγάλο ψέμα και κακοήθεια ότι έκανα παρέμβαση στην τηλεόραση!...» δηλώνει άναγκασμένος ο ύπουργός Έργασίας κ. Εδ. Γιαννόπουλος στην έγκυρη Αδριανή (23/11/85). Άπλως ήθελε ο άνθρωπος τά χειρόγραφα των δημοσιογράφων γιά τό άρχείο του. Γιατί; Μά γιάτί δέν έχει βίντεο.

Στιγμαία

Ρουτίνα...

Ο πρόεδρος της Τράπεζας Μακεδονίας-Θράκης και επίκουρος καθηγητής κ. Η. Καραντώνης έκανε αίτηση να ένταχθεί στο σώμα των μόνιμων καθηγητών της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Ξενοκλασικών της Θεσσαλονίκης. Η αίτησή του απορρίφθηκε (4 ψήφοι κατά και μία αποχή) γιατί η εργασία που παρουσίασε για κρίση ήταν αντιγραφή από Γερμανό καθηγητή της οικονομίας. Σε επιστολή του στον Έλευθερο Τύπο (2/12/1985) ο κ. πρόεδρος διαμαρτύρεται γιατί «η κρίση μου έγινε αποκλειστικά με βάση ένα έγχειρίδιο διδασκαλίας για τη συγγραφή του οποίου κινήθηκα μέσα στα συνηθισμένα πλαίσια, αφού εξ' όρισμού δεν αποτελεί έρευνητική εργασία, αλλά παρουσίαση μιας άδιαμφισβήτητης και γενικά αποδεκτής γνώσης, στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, πράγματα πολύ γνωστά τόσο στην πανεπιστημιακή κοινότητα όσο και στους συγκεκριμένους εκλέκτορες του τμήματος. Μία ματιά στα διδακτικά έγχειρίδια, όχι μόνο των κριτών, επιβεβαιώνει απόλυτα την παραπάνω θέση».

Μέ πιο έναρτερες κουβέντες ο κ. πρόεδρος ισχυρίζεται τα εξής:

1. Αντέγραψε το έγχειρίδιο του Γερμανού καθηγητή κινούμενος «μέσα στα συνηθισμένα πλαίσια», κάνοντας δηλαδή ό,τι κάνουν όλοι οι άλλοι, συμπεριλαμβανομένων και των «κριτών» του. Οι όποιοι, απορρίπτοντας την ύποψη φειδότητά του, καταπάτησαν τον άγραφο νόμο.

2. Η αντιγραφή δικαιολογείται επειδή το έγχειρίδιο είναι απλή «παρουσίαση» γενικώς αποδεκτών γνώσεων. Και αφού δεν είχε τίποτε να προσθέσει στις εν λόγω γενικώς αποδεκτές γνώσεις, γιατί να κουράζεται ο κ. πρόεδρος; Βέβαια αν αυτή η αντίληψη γίνει δεκτή δεν πρέπει να ξαναγραφούν έγχειρίδια παρά μόνο από όσους αρνούνται μέρος ή το σύνολο των γενικώς αποδεκτών γνώσεων. Οι άλλοι θα αρκούνται στο να αντιγράφουν τον τελευταίο αντιγράφοντα τον προηγούμενό του. Ίσως δηλαδή προσεχώς ο προσεχής καθηγητής στο ίδιο γνωστικό αντικείμενο θα χρειαστεί απλώς να αντιγράψει τον... κ. Η. Καραντώνη!

3. Αφού όλοι αντιγράφουν τα έγχειρίδιά τους, από μένα βρήκατε ν' αρχίσετε; Είναι ακριβώς το ίδιο επιχείρημα που προβάλλει ο πρώτος τυχαίος μικρομεσαίος καταπατητής ή ο μέσος αυθαιρέτων ταξίτζης όταν του μιλάνε για σεβασμό των ελάχιστων προδιαγραφών της οποιας κοινωνικής συμβίωσης. Το ένα εξηγεί, αν κιόλας δεν γεννά, το άλλο.

Ευχόμαστε καλή τύχη στους μετόχους και καταθέτες της Τράπεζας Μακεδονίας-Θράκης. Γιατί αν τύχει και εφαρμοστεί και εκεί τις «θεωρίες» του ο κ. επίκουρος κα-

θηγητής καήκανε! "Ας σκεφτούμε πόσα «προηγούμενα» υπάρχουν που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν «στά συνηθισμένα πλαίσια» οποιαδήποτε διαχείριση του κ. προέδρου τους!

Τό ταξί όργανο της τάξης;

«Κατάδικος δραπέτευσε χθές μέσα από ταξί» (Καθημερινή, 7/12/85)... που τον πήγαινε πίσω στη φυλακή του Έπταπυργίου, αφού προηγούμενος είχε αναβληθεί μία πρόσθετη δίκη του λόγω απεργίας των δικηγόρων.

Τό μήνυμα φυσικά δεν είναι ή απόδραση αλλά τό (μεταφορικό) μέσο. Σε ποίο πλαίσιο εντάσσεται ή καινοτομία που σίγουρα είναι ή χρήση του;

— Στην αναβάθμιση των σχέσεων κράτους-πολιτών;

— Στην πολιτική οικονομίων που εγκαινίασε ή κυβέρνηση; (Πράγματι, ή τιμή του ταξί είναι πιθανότατα χαμηλότερη από τό κόστος κινητοποίησης δημόσιου οχήματος, γιά τή σχετική απόσταση).

— Στη γενική κατάρρευση των υποδομών της εθνικής οικονομίας;

— Στα αναπτυξιακά μέτρα της κυβέρνησης με στόχο τήν ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας μέσω κρατικών παραγγελιών;

Μυστήριο.

Κοσμικά χρονικά

Μέ τους κυρίους Σταθόπουλο, πρύτανι του Πανεπιστημίου Αθηνών, και Β. Φίλια, καθηγητή της Παντείου, συμπαρασταμένων και των συζύγων των, διασκεδάσε πρό ήμερών στό «Symposium» της Πολιτείας ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Χ. Σαρτζετάκης. Βέβαια δεν πρόκειται ακριβώς γιά σαλόνι, αλλά τά άλλα στοιχεία της έπαρσης και του σνομπισμού (κατά Α. Παπανδρέου) υπήρχαν: «έλιτ», «διανοούμενοι», «απόσταση από τίς άθηναικές γειτονιές». Πολιτειακό πρόβλημα μυρίζει...

Λούφα και παραλλαγή στην Ήπειρο

Άπέτυχε ή άσκηση έτοιμότητας ύπηρεσιών της Νομαρχίας Ίωαννίνων (μέ θέμα τήν αντιμετώπιση ένδεχόμενου αποκλει-

σμού της περιοχής από χιόνια) γιάτί, όπως δήλωσε ο νομάρχης κ. Β. Μπρακατσούλας, υπήρξε άπροθυμία των προϊσταμένων και των υπαλλήλων νά προσέλθουν έγκαιρα στόν τόπο της άσκησης» (Καθημερινή, 28/11/85). Όχι, όχι. Ούτε οί ένλόγω «προϊστάμενοι» ούτε οί υπάλληλοι («τους») απολύθηκαν ούτε ο κ. Μπρακατσούλας παραιτήθηκε. Τό πολύ πολύ νά ζητηθεί από τους ένλόγω κυρίους νά φέρουν βεβαίωση από τους κηδεμόνες τους ή ένδεχομένους και από έγκριτους γιάτρούς της περιοχής περί άδυναμίας τους νά έκτελέσουν τά καθήκοντά τους.

Καί μετά υπάρχουν αυτοί που άναγκοτούν γιάτί οί κάτοικοι τό ρίχνουν στίς λιτανείες ή καταφεύγουν στους μάγους του χωριού...

Καί όμως δεν... έγέρθηκαν οί πέτρες

Δέν καταλαβαίνουμε γιάτί άναγκεί ο κ. Μ. Δ. Έγγονόπουλος (σε επιστολή του στην Καθημερινή, 21/11/85) που ή ΕΡΤ-2 απέδωσε τό βιβλικό «έγέρθητι» μέ τό νεοελληνικότατο «Σηκώθητι» στό σίριαλ γιά τόν «Μπάχ». Πρόκειται, αντίθετα, γιά δημιουργική δημοτικοποίηση της αρχαίας ελληνικής. Καί τό μέλλον διαγράφεται λαμπρό: «Άκουσον μέν, βάρεσον δέ», «Θυμήθητι φιλάρα τους Άθηναίους», «Μή μου τά μπουτία έμπλεκε», «Τήν μάσα ήμων τήν όλοημερήσια κατέβαινε γιά τήν ώρα και αύριο βλέπουμε», «Γλίτωσον κύριε τους παρίες σου», «Άφησον τά τσογλάνια κατηγορήσει κατά δώ», «Καραφλιάσας δέ ο λάος τήν έκοπάνισε», δέν είναι παρά μικρά δείγματα των δυνατοτήτων της τηλεόρασης γιά εκπαίδευση και ψυχαγωγία των νεοελλήνων. Φτάνει νά προβιβάζει άμέσως τόν άγνωστο μέν, ερμητικότατο δέ συνεργάτη της. Έμπαινε φίλτατε και έρρωσο καλοπερών.

Έτυχε

Άπέτυχε τό πενταετές (Έλευθεροτυπία, 8/10/85). Ποίο πενταετές;

Α νά χαθείτε γκρινιαρήδες...

...Είπαμε «γιά άκόμη καλύτερες μέρες». Όχι γιά άκόμη καλύτερα χρόνια...

ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ

Οι εξωτερικές συναλλαγές σε διαρκή κρίση

(ΜΕΡΟΣ Β')

Οι διεθνείς εξελίξεις

Η δεύτερη ενεργειακή κρίση του 1979 βρήκε τη διεθνή οικονομία σε άνοδική φάση. Οι μεγάλες αυξήσεις στις τιμές του πετρελαίου και οι ουσιώδεις μεταβολές στο πλέγμα των τιμών των βασικών πρώτων υλών και των τροφίμων προκάλεσαν την άπτομη πτώση της οικονομικής δραστηριότητας σε διεθνές επίπεδο. Μέσα σε διάστημα τριών ετών, από το τέλος του 1978 έως το 1981, οι τιμές του άργου πετρελαίου αυξήθηκαν κατά 161% (1978: 14,03 δολάρια/βαρέλι, 1981: 36,62 δολάρια/βαρέλι). Οι εξελίξεις αυτές προκάλεσαν σημαντικές αλλαγές στη διάρθρωση των διεθνών συναλλαγών και στην κατανομή του παγκόσμιου οικονομικού πλεονάσματος.

Κατά την περίοδο 1979-1981 οι χώρες εξαγωγής πετρελαίου (ΟΠΕΚ) πραγματοποίησαν συνολικό έμπορικό πλεόνασμα 408 δισεκατομμύρια δολάρια, έναντι ελλείμματος 142 δισεκ. δολ. των χωρών του *Όργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης* (ΟΟΣΑ) (βλ. Πίνακα 1). Έτσι το κεντρικό πρόβλημα ήταν η ανακύκλιση των κεφαλαίων αυτών προς τις βιομηχανικές χώρες σε συνδυασμό με την ανάκαμψη της παραγωγικής δραστηριότητας.

Τό 1981 οι ΗΠΑ παρουσίασαν τό πρόγραμμα για την έσωτερική ανάκαμψη της οικονομίας τους. Η ανάκαμψη θα βασιζόταν σε τρεις αρχές: περιορισμό στην αύξηση των νομισματικών μεγεθών, μειώσεις των δημοσπονδιακών δαπανών της φορολογίας, περιορισμό της οικονομικής δραστηριότητας του κράτους και άπελευθέρωση των δυνάμεων της αγοράς.

Η δημοσιονομική πολιτική προέβλεπε ειδικότερα: μείωση της φορολογίας του άτομικού εισοδήματος, μεγάλες φοροαλλαγές των επιχειρηματικών κερδών

και ανακατανομή των κρατικών πόρων προς όφελος των στρατιωτικών δαπανών. Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος ήταν η άπελευθέρωση της δυναμικής του αμερικανικού κεφαλαίου και η ανάκαμψη της παραγωγικής δραστηριότητας ή όποια θα δημιουργούσε στη συνέχεια διεξόδους για την ανάκαμψη των υπόλοιπων κεφαλαιοκρατικών οικονομιών στις χώρες του ΟΟΣΑ. Τά αποτελέσματα της πολιτικής των ΗΠΑ είναι μέχρι στιγμής έντυπωσιακά αλλά και επικίνδυνα αντίπατα (βλ. Πίνακα 2). Πραγματοποιήθηκε αύξηση της παραγωγής, μείωση του πληθωρισμού και μείωση της ανεργίας. Όμως η πολιτική περιορισμού των δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού δέν πέτυχε τούς στόχους της και τά δημόσια έλλειμματα αυξήθηκαν από 1,2% του ΑΕΠ τό 1980 σε 3,4% τό 1984.

Συγχρόνως η οικονομική ανάκαμψη βασίστηκε σε σημαντική εισροή ξένων κεφαλαίων. Τό έλλειμμα τό ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τό 1984 έφτασε τά 102 δισεκατομμύρια δολάρια έναντι πλεονάσματος 6 δισ. δολ. τό 1981. Η αμερικανική οικονομία άποτελεί πλέον τόν μεγαλύτερο χρεώστη σε διεθνές επίπεδο. Από τό 1981 σημειώθηκε η άναστροφή της διαδικασίας υποτίμησης τό δολαρίου ή όποια είχε επικρατήσει κατά τή δεκαετία τό 1970. Η άνοδος των πραγματικών έπιτοκίων δανεισμού, ή όποια όφείλεται κυρίως στη ζήτηση κεφαλαίων από τό δημόσιο για τή κάλυψη των έλλειμμάτων τό προϋπολογισμού, σε συνδυασμό με τήν πραγματική άπόδοση τό κεφαλαίου στην παραγωγική διαδικασία δημιούργησαν τή στροφή των επενδύσεων τό διεθνούς χρηματιστικού κεφαλαίου πρόσ τις αμερικανικές χρηματαγορές. Τό 1984 πραγματοποιήθηκε αύξηση τό ΑΕΠ κατά 6,8%, μείωση της ανεργίας κατά 2,1% και αύξηση τό έλλειμματος τό ισοζυγίου τρεχουσών συ-

ναλλαγών κατά 143%. Για τά έπόμενα χρόνια προβλέπεται σταθεροποίηση τό ρυθμού αύξησης τό ΑΕΠ στό 2,5%-3% αλλά τά πρωτοφανή δημόσια και έξωτερικά έλλείμματα των ΗΠΑ δημιουργούν σημαντικούς κινδύνους για τή σταθερότητα των διεθνών συναλλαγών.

Η ανάκαμψη της αμερικανικής οικονομίας και ή πτώση των τιμών τό πετρελαίου από τό 1983 προκάλεσαν τήν περιορισμένη διεθνή οικονομική ανάκαμψη των δύο τελευταίων ετών. Η ανάκαμψη αυτή δέν περιόρισε τήν επέκταση της άνεργίας ούτε και τήν επιδείνωση της κατάστασης τό διεθνούς νομισματικού συστήματος. Στο τέλος τό 1983 ύπήρχαν 11.611.000 άνεργοι στις χώρες της ΕΟΚ και 32.306.000 στό σύνολο τό ΟΟΣΑ. Για τό 1985 προβλέπεται ή αύξηση τό αριθμού των άνέργων στην ΕΟΚ σε 10,75% τό συνολικό εργατικό δυναμικό.

Η άνοδος των έπιτοκίων στις ΗΠΑ και ή διεθνής ζήτηση κεφαλαίων από τις ενεργειακά έξαρτώμενες χώρες προκάλεσαν και τις αυξήσεις στα έπιτόκια των άγορών τό εύρωσυναλλάγματος. Αυτό δημιούργησε προβλήματα δανεισμού στις άναπτυσσόμενες χώρες οι όποιες, εκτός από τήν τεράστια αύξηση των άναγκών τους για τήν κάλυψη των συναλλαγματικών δαπανών παραγωγής πετρελαίου, έχουν νά αντιμετώπισουν και τις αντίστοιχες αυξήσεις των συναλλαγματικών δαπανών για άποπληρωμές τόκων. Έτσι οι χώρες αυτές άναδιαπραγματεύονται ή άναχρηματοδοτούν τήν έξόφληση τό έξωτερικού χρέους των μέ νέο δανεισμό. Για τά έπόμενα χρόνια προβλέπεται μείωση τό όγκου τό διεθνούς έμπορίου. Η μείωση αυτή θα περιορίσει τις εξαγωγές των άναπτυσσόμενων χωρών και θα επιδεινώσει τά προβλήματα των έξωτερικών έλλειμμάτων τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΤΙΜΕΣ ΑΡΓΟΥ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΙΣΟΖΥΓΙΑ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΟΥ ΟΟΣΑ ΚΑΙ ΟΠΕΚ

ΧΡΟΝΙΑ	ΤΙΜΕΣ ΕΙΣΑΓΩ- ΓΗΣ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΟΟΣΑ (Δολάρια/Βαρέλι)	ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ (Δισεκατομμύρια δολάρια)		ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ (Δισεκατομμύρια δολάρια)	
		ΧΩΡΕΣ ΟΠΕΚ	ΧΩΡΕΣ ΟΟΣΑ	ΧΩΡΕΣ ΟΠΕΚ	ΧΩΡΕΣ ΟΟΣΑ
1978	14,03	40		-1	
1979	19,34	114	-40	65	-29
1980	32,91	168	-74	111	-70
1981	36,62	126	-28	50	-28
1982	33,94	63	-20	15	-28
1983	30,30	46	-16	20	-25
1984	29,03	56	-42	10	-65
1985*		60	-37	4	72

* ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

ΠΗΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ: ΟΟΣΑ: OECD ECONOMIC OUTLOOK 37, JUNE 1985.

Η οικονομική πολιτική των χωρών του ΟΟΣΑ

Από το 1979 το παγκόσμιο κεφαλαιοκρατικό σύστημα βρίσκεται σε δομική κρίση. Τα οικονομικά προβλήματα αποτελούν έκφάνσεις των εφύπευρων κοινωνικών ανισορροπιών. Κύριο μέλημα των κυβερνήσεων στις χώρες του ΟΟΣΑ είναι η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και η αναδιάρθρωση του οικονομικού συστήματος έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η σταθεροποίηση της βασικής σχέσης κεφαλαίου και εργασίας. Ο κ. Ξ. Ζολώτας το 1981 περιέγραφε την οικονομική πολιτική των χωρών του ΟΟΣΑ ως εξής:

«...Μέ κύρια επιδίωξη την καταπολέμηση του πληθωρισμού, οι γενικές κατευθύνσεις της οικονομικής πολιτικής που ακολουθήσαν το 1980 όλες σχεδόν οι βιομηχανικές χώρες της Δύσεως βρίσκονται στα πλαίσια του σχεδίου συντονισμένης δράσεως του ΟΟΣΑ, που τέθηκε σε εφαρμογή όταν εκδηλώθηκε η δεύτερη μεγάλη πετρελαική κρίση το 1978. Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό και τις προσαρμογές που κρίθηκαν αναγκαίες στο διάστημα των δύο τελευταίων ετών, η οικονομική πολιτική κυρίως οφείλει πρώτο, να θέσει υπό έλεγχο τη διαμόρφωση της ζήτησης στο εσωτερικό των χωρών-μελών του και δεύτερο, να διευκολύνει την ανάπτυξη της προσφοράς αγαθών και υπηρεσιών. (...) Η εφαρμογή περιοριστικής πιστωτικής και δημοσιονομικής πολιτικής σε συνδυασμό με πολιτική μετριασμού της ανόδου των χρηματικών εισοδημάτων, κρίθηκε αναγκαία για την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και τον επιμερισμό της απώλειας πραγματικού εισοδήματος που προκάλεσε η νέα μεταβολή των όρων εμπόριου, έτσι ώστε να ευνοηθούν σχετικά τα επιχειρηματικά κέρδη, δηλαδή κατά τρόπο διαφορετικό από εκείνο της πρώτης μεγάλης πετρελαικής κρίσεως. (...) Η μείωση της εξαρτήσεως από το πετρέλαιο σε συνδυασμό με την ανάπτυξη εγχώριων πηγών ενέργειας, καθώς και η ενθάρρυνση των παραγωγικών επενδύσεων ώστε να αυξηθεί η συμμετοχή τους στην ακαθάριστη εθνική δαπάνη, συνιστούν τον κεντρικό άξονα της πολιτικής για την αύξηση της προσφοράς και την προσαρμογή των οικονομιών στις νέες συνθήκες. Ειδικότερα, ως προς το τελευταίο σημείο έχει γενικά αναγνωριστεί ότι δεν αποτελεί ένδειξη πολιτικής ή χρησιμοποίηση μέτρων προσωρινής στηρίξεως δραστηριοτήτων των οποίων η μελλοντική ζήτηση δεν είναι εξασφαλισμένη, γιατί οδηγεί σε ανώφελη σπατάλη παραγωγικών πόρων» (Τρ. Έλλάδος, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1980, σελ. 158).

Οι χώρες του ΟΟΣΑ ακολουθήσαν μέχρι σήμερα και σε γενικές γραμμές την ίδια οικονομική πολιτική. Ανάλογα με τις ιδιαίτερες κοινωνικές συνθήκες της κάθε χώρας διαμορφώθηκε ένας συνδυασμός μεταξύ των οικονομικών μέτρων που στοχεύουν στον περιορισμό της συ-

νολικής καταναλωτικής ζήτησης και στην ενίσχυση της προσφοράς. Άσχετα με την ειδικότερη μορφή των εθνικών πολιτικών οι στόχοι είναι κοινοί και συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- Μείωση του κόστους της εργασίας με τη συμπίεση του πραγματικού εργατικού μισθού.
- Αύξηση της έμμεσης φορολογίας.
- Μείωση της φορολογίας των επιχειρηματικών κερδών και των προσόδων του κεφαλαίου.
- Μείωση των δημόσιων δαπανών για την κοινωνική πρόνοια και τις δημόσιες υπηρεσίες.
- Αύξηση των στρατιωτικών δαπανών.
- Αύξηση των άμεσων και έμμεσων επιδοτήσεων προς το κεφάλαιο.
- Καταστροφή της μάζας του μη παραγωγικού κεφαλαίου. Δηλαδή διάλυση όλων των επιχειρήσεων που δεν παράγουν ανταγωνιστικά έμπορεύματα και δημιουργία μεγάλης ανεργίας.
- Απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου με τη μεγαλύτερη δυνατή κατάργηση των εθνικών προστατευτικών μέτρων.

Μέχρι στιγμής η πολιτική αυτή έχει αποδώσει το επιδιωκόμενο βασικό αποτέλεσμα. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ (βλ. OECD Economic Outlook 36, DECEMBER 1984, σελ. 22) το πραγματικό κόστος εργασίας στην Εύρωπη τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί με μικρότερη ρυθμό από την παραγωγικότητα της εργασίας. Έτσι το μερίδιο του κόστους εργασίας στην κατανομή της προστιθέμενης αξίας βρίσκεται σήμερα σε επίπεδο χαμηλότερο από αυτό του 1973. Αντίθετα υπάρχει ανάκαμψη των αποδόσεων του κεφαλαίου που οφείλεται στην ιδιοποίηση μεγαλύτερης εργατικής υπεραξίας. Η προβλεπόμενη διατήρηση του αριθμού των ανέργων στα 30 εκατομμύρια για μερικά χρόνια ακόμη θα παρέχει τη δυνατότητα της συνεχούς συμπίεσης του κόστους της εργασίας. Παράλληλα όμως θα όξυνει τις κοινωνικές αντιθέσεις και θα απειλεί συνεχώς τη σταθεροποίηση του κεφαλαιοκρατικού συστήματος.

Η οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ

Το 1982 ο κ. Γ. Αρσένης από τη θέση του Διοικητή της Τραπεζής Έλλάδος, απευθυνόμενος στους μετόχους της Τράπεζας, έλεγε τα εξής:

«... Η άσκηση οικονομικής πολιτικής έγινε πολύ πιο δύσκολη σε όλες σχεδόν τις χώρες γιατί έπρεπε να συμβιβαστεί τον άμεσο στόχο της εξόδου των οικονομιών από το στασιμοληθωρισμό με το μακροχρονιότερο στόχο της αναδιάρθρωσης του παραγωγικού μηχανισμού, σύμφωνα με τις νέες συνθήκες που δημιουργήσαν οι εκτεταμένες μεταβολές στο πλέγμα των σχετικών τιμών στις αγορές αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων. (...) Η οικονομική πολιτική που άσκησαν οι περισσότερες χώρες για την έξοδο από το στασιμοληθωρισμό δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Τα υποδείγματα οικονομικής πολιτικής που έχουν θεθεί σε εφαρμογή για την αντιμετώπιση του δίδυμου προβλήματος ύφεση-πληθωρισμός είναι βασικά δύο. Το ένα στηρίζεται στην εφαρμογή

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΔΕΙΚΤΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΗΠΑ

ΧΡΟΝΙΑ	ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΙΣΟΤΙΜΙΑΣ ΔΟΛΛΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑ- ΝΙΚΟΥ ΜΑΡΚΟΥ (%)	ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΑΕΠ (%)	ΑΝΕΡΓΙΑ (%)	ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ (ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑ- ΒΟΛΗ %)	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ (Δισεκατομμύ- ρια δολάρια)
1978	-13,5	+5,0	6,1	+7,7	-15
1979	-8,5	+2,8	5,9	+11,3	-1
1980	-0,8	-0,3	7,2	+13,5	+2
1981	+24,3	+2,6	7,6	+10,4	+6
1982	+7,4	-2,1	9,7	+6,1	-9
1983	+5,2	+3,7	9,6	+3,2	-42
1984	+23,3	+6,8	7,5	+4,3	-102
1985*		+3,25			-120

* ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ

ΠΗΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ: ΟΟΣΑ

μιάς πολύ αυστηρής νομισματικής πολιτικής για τον έλεγχο της συνολικής ζήτησης και στην προσπάθεια να περιοριστεί ή παραπέρα διόγκωση του δημόσιου τομέα ώστε να απελευθερωθούν περισσότεροι πόροι για την επέκταση του ιδιωτικού τομέα (ΗΠΑ, Ήνωμένο Βασίλειο). Στο υπόδειγμα αυτό η ανάσχεση του πληθωρισμού προηγείται σε σπουδαιότητα από την καταπολέμηση της αυξανόμενης ανεργίας. Παράλληλα κρίνεται ότι ο ιδιωτικός τομέας έχει τις προϋποθέσεις που χρειάζονται για να συμβάλει αποτελεσματικά στην έξοδο της οικονομίας από την ύφεση. Το δεύτερο υπόδειγμα πολιτικής αποδίδει μεγαλύτερη σημασία στην ανάγκη να καταπολεμηθεί η ανεργία χωρίς να παραλείπονται και οι προσπάθειες για να συγκρατηθεί ο πληθωρισμός και χρησιμοποιεί ηπιότερη νομισματική πολιτική για τον έλεγχο της ζήτησης διοχετεύοντας ταυτόχρονα μεγαλύτερο όγκο πιστωτικών μέσων σε μικρομεσαίες παραγωγικές επιχειρήσεις (Γαλλία). Στο υπόδειγμα αυτό ο δημόσιος τομέας κατέχει κεντρική θέση, θεωρείται δε ότι η επέκτασή του και η μέσω αυτού ενίσχυση της ζήτησης σε επιλεγμένους τομείς και εισοδηματικές ομάδες θα οδηγήσουν σε αναζωογόνηση της οικονομίας και σε περιορισμό της ανεργίας. Η οικονομική πολιτική που ακολουθείται με βάση τα δύο αυτά πλαίσια βρίσκεται σε εξέλιξη και οι δύο αυτές προσεγγίσεις για τη λύση του διδύμου προβλήματος ύφεση-πληθωρισμός που ταλαιπωρεί την παγκόσμια οικονομία για πολλά χρόνια είναι στο επίκεντρο του γενικού ενδιαφέροντος. Υποστηρίζεται πάντως ότι η επιτυχία οποιαδήποτε υποδείγματος οικονομικής πολιτικής προϋποθέτει στενή συνεργασία σε παγκόσμια κλίμακα. Η συνεργασία αυτή είναι απαραίτητη για να αναχαιτιστούν οι τάσεις της γενίκευσης του προστατευτισμού, να υποβοηθηθεί η ανακύκλιση των πλεονασμάτων των πετρελαιοπαραγωγών χωρών, να προστατευτεί η σταθερότητα των εξαγωγικών αγορών, να εξασφαλιστεί η διοχέτευση πόρων προς τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες και να αποφευχθούν άδικαιολόγητες παρενέργειες» (Τρ. Ελλάδος, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1981, Αθήνα 1982).

Στο προηγούμενο κείμενο ο κ. Γ. Αρσένης προέβη στην έντεχνη διάκριση μεταξύ του «μονεταρισμού» και της «πολιτικής της προσφοράς». Ο «μονεταρισμός» συνδέθηκε με τις ΗΠΑ ή το Ήνωμένο Βασίλειο, έτσι απέκτησε αντιδραστικό και δεξιό περιεχόμενο. Η «πολιτική της προσφοράς» συνδέθηκε με τη Γαλλία και συνεπώς απέκτησε σοσιαλιστικό και άριστο περιεχόμενο. Βέβαια η διάκριση αυτή αποτελεί ιδεολόγημα χωρίς αντίκρισμα στις πραγματικές εξελίξεις. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει η πολιτική των χωρών του ΟΟΣΑ, ανεξάρτητα από τις προσαρμογές στις ιδιαίτερες εθνικές συνθήκες, στοχεύει αποκλειστικά στην αναδιάρθρωση της κεφαλαιοκρατικής οικονομίας και στην αντιμετώπιση της σχέσης εκμετάλλευσης που υπάρχει μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας.

Η εισοδηματική πολιτική των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ βρίσκεται μέσα στα

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΑΜΟΙΒΩΝ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ (Δισεκατομμύρια Δραχμές)

ΧΡΟΝΙΑ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΕΣ ΑΜΟΙΒΕΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ (%)
1975	561	227	40,5
1976	676	287	42,5
1977	792	359	45,3
1978	951	445	46,8
1979	1155	557	48,2
1980	1388	671	48,3
1981	1739	828	47,6
1982	2201	1056	48,0
1983	2595	1260	48,6
1984	3125	1550	49,6

ΠΗΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ: α) ΟΕCD ECONOMICS SURVEYS 1983-1984 GREECE, NOVEMBER 1983.
β) ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΔΕΛΤΙΟ ΥΠ. ΕΘΝ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1985.

γενικά πλαίσια της κοινής πολιτικής των χωρών του ΟΟΣΑ (βλ. Πίνακες 3-5). Κατά την περίοδο 1975-1980 οι κυβερνήσεις της Νέας Δημοκρατίας αύξησαν τη συμμετοχή των αμοιβών των εργαζομένων στο συνολικό ακαθάριστο εισόδημα από 40,5% σε 48,3%. Οι αυξήσεις αυτές στόχευαν στην αναπλήρωση των απωλειών που είχε υποστεί το εργατικό εισόδημα κατά την περίοδο της δικτατορίας. Οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ διατήρησαν το ποσοστό αυτό στο 48%-49%. Έτσι οι εμφανιζόμενες αυξήσεις στους μέσους όρους των πραγματικών εργατικών αποδοχών είναι αποτέλεσμα εσωτερικής αναδιανομής και όχι αύξησης του συνολικού εισοδήματος των εργαζομένων.

Η εισαγωγή της ΑΤΑ το 1982 δέν συνοδεύτηκε από ανάλογη τιμαριθμοποίηση της φορολογίας των μισθωτών και ένα μέρος των αυξήσεων του πραγματικού εισοδήματος των εργαζομένων απορροφήθηκε από το κράτος. Ο έτεροχρονισμός της ΑΤΑ και η υποτίμηση της δραχμής το 1983 προκάλεσαν απώλειες στην αγοραστική δύναμη των εργαζομένων οι οποίες δέν αναπληρώθηκαν από τις αυξήσεις του 1984. Επιπλέον κατά τη διετία 1983-1984 αυξήθηκαν οι έμμεσοι φόροι και συνεπώς οι αμοιβές των εργαζομένων μειώθηκαν πολύ περισσότερο απ' ό,τι δείχνουν οι μέσοι όροι του διαθέσιμου εργατικού εισοδήματος, στους οποίους δέν συνυπολογίζεται η επίδραση της έμμεσης φορολογίας.

Σύμφωνα με τα προηγούμενα μπορού-

με να υποθέσουμε ότι μέχρι τις εκλογές του 1985 η εισοδηματική θέση των εργαζομένων βρισκόταν συγκριτικά περίπου στα επίπεδα του 1979.

Αντίθετα στον τομέα της απασχόλησης η θέση των εργαζομένων έχει χειροτερευσει σημαντικά. Το ποσοστό ανεργίας από 4,1% το 1981 έχει ανέβει τουλάχιστον στο 8% το 1985.

Η πολιτική των εξωτερικών συναλλαγών

Η συναλλαγματική πολιτική των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ υποστήριξε πλήρως τα συμφέροντα των κατόχων του κεφαλαίου. Από το 1981 έως το 1985 το δολάριο ανατιμήθηκε έναντι της δραχμής κατά 176% με μέσο ετήσιο ρυθμό της τάξης του 28,9%. Στην ίδια περίοδο η συνολική αύξηση των τιμών καταναλωτή ήταν 60%.

Η συνεχής διολίσθηση της δραχμής και οι δύο υποτιμήσεις το 1983 και το 1985 έδωσαν τη δυνατότητα να συσσωρευθούν μεγάλες ποσότητες χρηματικού κεφαλαίου από την κερδοσκοπία στην αγορά του συναλλάγματος.

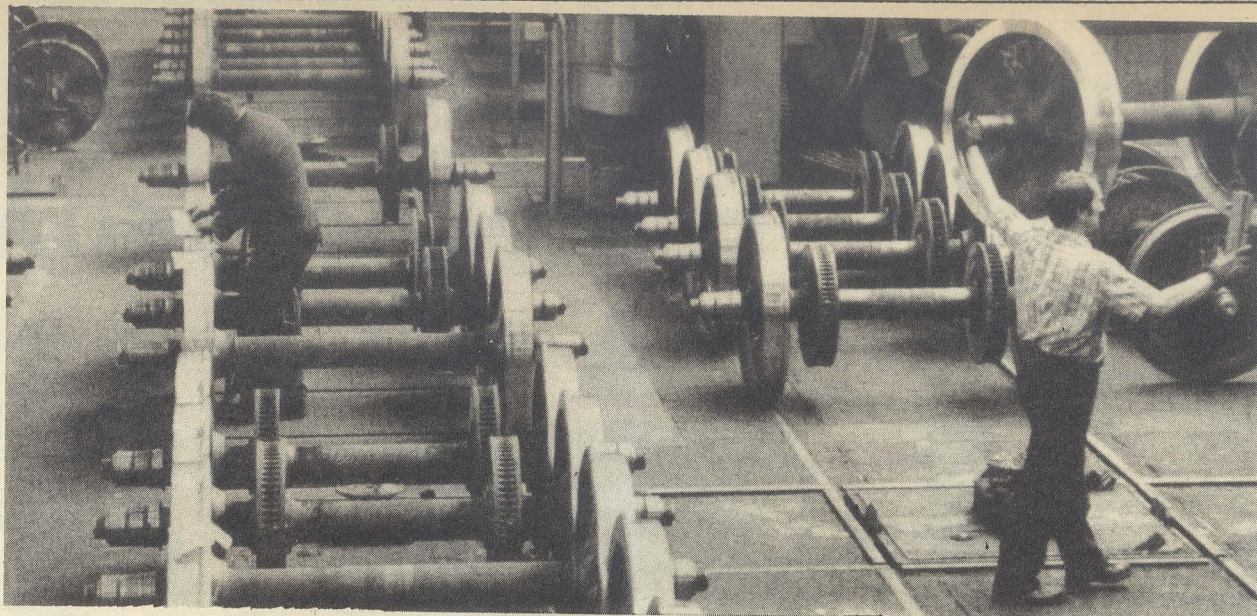
Η τακτική του κεφαλαίου είναι γνωστή: υπερτιμολογήσεις εισαγόμενων εμπορευμάτων, καθυστερήσεις εισαγωγής συναλλάγματος από τις εξαγωγές εμπορευμάτων, αποθεματοποίηση εισαγόμενων εμπορευμάτων, εξαγωγή συναλλάγματος μέσω των κυκλωμάτων του λαθρεμπορίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΑΜΟΙΒΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΚΟΣΤΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ: 1982-1984 (Ποσοστά % ετήσιας μεταβολής)

ΣΥΝΟΛΟ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ	1982	1983	1984
— Μέσες πραγματικές αποδοχές πρό της φορολογίας	4,2	-2,5	3,9
— Πραγματικό εισόδημα μέσου μισθωτού μετά τη φορολογία	2,8	-3,7	3,1
— Προϊόν ανά μισθωτό	-0,6	+0,3	+0,5

ΠΗΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ: ΤΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ, ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1984, ΑΘΗΝΑ 1985.

Η κυβερνητική πολιτική δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για την απόδοση μεγάλων κερδών από τις κερδοσκοπικές κινήσεις του κεφαλαίου. Άλλα τα ελλείμματα των εξωτερικών συναλλαγών τά πληρώνουν μόνο όσοι δέν έχουν τη δυνατότητα να κερδοσκοπήσουν εις βάρος του κοινωνικού συνόλου. Από τό 1981 μέχρι τό 1984 τό εξωτερικό χρέος τής χώρας αύξήθηκε κατά 4,4 δισεκατομμύρια δολάρια και στήν ίδια περίοδο πληρώσαμε 4,9 δισ. δολ. για τόκους και χρεολύσια. Είναι δέ κοινά αποδεκτό ότι οι υποχρεώσεις αυτές θά αύξηθούν σημαντικά στό μέλλον. Γνωρίζουμε όλοι ότι ο εξωτερικός δανεισμός από τό 1975 έως τό 1981 δέν χρηματοδότησε επενδύσεις αλλά τρέχουσες δαπάνες. Οι εργαζόμενοι καλούνται σήμερα, και θά κληθούν επίσης στό μέλλον, να πληρώσουν τήν κερδοσκοπική δράση των κατόχων του κεφαλαίου. Ο εξωτερικός δανεισμός έχει χρησιμοποιηθεί ως μέσο καταχρέωσης των μελλοντικών εργατικών εισοδημάτων. Μεγάλο μέρος των εξωτερικών δανείων καταλήγει στήν ιδιωτική συσσώρευση των κεφαλαιούχων που έλέγχουν τό εμπόριο και τή βιομηχανία. Έτσι ο δανεισμός αυτός αποτελεί έμμεσο μηχανισμό απόσπασης τής εργατικής υπεραξίας.

Η νέα οικονομική πολιτική και οι προοπτικές των εργαζομένων

Τά πρόσφατα οικονομικά μέτρα δέν συνιστούν αλλαγή τής πολιτικής του ΠΑ-

ΣΟΚ. Δέν βρισκόμαστε μπροστά στή δεξιά στροφή τής ήγεςίας του αλλά στήν αρχή τής επιθετικής φάσης κατά των συμφερόντων τής εργατικής τάξης. Η νέα οικονομική πολιτική στοχεύει στή μείωση του εργατικού εισοδήματος και στήν αύξηση τής ανεργίας. Παράλληλα επιχειρείται ή διάλυση του συνδικαλιστικού κινήματος των εργαζομένων. Από τό 1981 μέχρι τις εκλογές του 1985 τό ΠΑΣΟΚ, μέ τήν άνοχή του ΚΚΕ, κατάφερε να άκινητοποιήσει σχεδόν όλοκληρωτικά τή δυναμική του εργατικού κινήματος. Οι εργαζόμενοι εκχώρησαν στήν κυβέρνηση τήν προώθηση των ταξικών συμφερόντων τους. Έτσι περιμένοντας τήν κοινωνικοποίηση και τά έποπτικά συμβούλια, δέν άναπτύχθηκε σε άνωτερα επίπεδα ή συνδικαλιστική όργάνωση. Σήμερα οι εργαζόμενοι άγωνίζονται άμυντικά για τήν προστασία του εργατικού εισοδήματος και δέν είναι σε θέση να διεκδικήσουν τον έλεγχο τής παραγωγής γιατί τά συνδικαλιστικά τους όργανα δέν έθεσαν τους άνάλογους στόχους. Επί τέσσερα χρόνια ή προοπτική του συνδικαλισμού έξαντλήθηκε στή στήριξη τής «σοσιαλιστικής κυβέρνησης του κινήματος». Σήμερα ή κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ χρησιμοποιεί όλα τά μέσα που δημιούργησαν οι κυβερνήσεις τής δεξιάς, μέ στόχους τή διάσπαση και τήν όλοκληρωτική διάλυση του συνδικαλιστικού κινήματος.

Ο κ. Κ. Σημίτης ανέπτυξε εύκρινέστατα τό σχέδιο για τήν άνάκαμψη: τό πρόβλημα του ισοζυγίου πληρωμών θά λυθεί μόνο όταν αύξηθούν οι εξαγωγές, αλλά

για να γίνει αυτό πρέπει να μειωθούν οι άμοιβές των εργαζομένων, τότε μόνο θά ύπάρξουν επενδύσεις και συνεπώς θά έχουμε μείωση τής ανεργίας και συνολική αύξηση του εισοδήματος.

Στά χρόνια που θά άκολουθήσουν ή κυβέρνηση θά προσπαθήσει να άποκαταστήσει πλήρως τις κατάλληλες συνθήκες για τή δραστηριοποίηση του ιδιωτικού κεφαλαίου. Οι προοπτικές τής διεθνούς άνάκαμψης, όπως φαίνεται από τις τάσεις εξασθένησης του δολαρίου και από τή μείωση των τιμών του πετρελαίου, είναι πιθανό να δημιουργήσουν διεξόδους στις έλληνικές εξαγωγές. Αν ύπάρξει ή κατάλληλη διεθνής συγκυρία τότε οι εθνικές έσωτερικές συνθήκες θά παρασχουν στο ιδιωτικό κεφάλαιο τά κίνητρα και τις έγγυήσεις για τήν πραγματοποίηση των επενδύσεων που απαιτούνται για τήν τεχνική αναδιάρθρωση τής παραγωγής. Η κυβέρνηση στηρίζεται στις υποθέσεις αυτές και είναι γεγονός ότι βρίσκει ανταπόκριση από τήν πλευρά των οικονομικά κυρίαρχων τάξεων. Οι θέσεις του Συνδέσμου Έλληνικών Βιομηχανιών ή οι άπόψεις προσωπικοτήτων όπως οι κ. Ε. Ζολώτας, Α. Αγγελόπουλος και Α. Πεπελάσης, στηρίζουν στο ιδεολογικό έπίπεδο τήν κυβερνητική πολιτική του ΠΑΣΟΚ ύποδεικνύοντας τά σημεία κοινής άποδοχής και συνεργασίας.

Η ταξική συνδικαλιστική όργάνωση των εργαζομένων αποτελεί τό βασικό μέσο για τήν αντίστροφή των άρνητικών προοπτικών. Τό συνδικαλιστικό κίνημα πρέπει να οδηγεί τον άμυντικό άγώνα για τήν προστασία των εργατικών κατακτήσεων και συγχρόνως να άναπτύξει τήν όργάνωσή του με σκοπό να άντιμετωπίσει τά προβλήματα τής κοινωνικής αναδιάρθρωσης. Αυτό θά έξαρτηθεί κυρίως από τον τρόπο που θά έπιλυθεί ή τρέχουσα κρίση του συνδικαλιστικού κινήματος. Θα έξαρτηθεί τελικά από τήν θά άυτονομηθούν οι εργαζόμενοι από τήν κυβερνητική ή τήν κομματική έπικυριαρχία αυτών που τους όδήγησαν στήν παθητική άναμονή των «σοσιαλιστικών όραμάτων» του ΠΑΣΟΚ.

Γιώργος Μητροφάνης

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΣΟΔΩΝ
(% στό σύνολο των φορολογικών έσόδων)

ΧΡΟΝΙΑ	ΑΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ	ΕΜΜΕΣΟΙ ΦΟΡΟΙ
1981	31,8	68,2
1982	31,9	68,1
1983	29,6	70,4
1984	29,8	70,2

ΠΗΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ: ΤΡ. ΕΛΛΑΔΟΣ, Έκθέσεις των έτών 1983, 1984, 1985.

Ἡ αἰώνια νεολαία

Ἐναρωτιέμαι πῶς θά μπορούσε νά μιλήσει κανείς γιά τή νεολαία ἐάν ἀποφάσιζε νά μήν περιοριστεῖ σέ κάποιες λιγότερο ἢ περισσότερο εὐστοχες παρατηρήσεις καί κυρίως ἐάν ἀποφάσιζε νά μή χρησιμοποιήσει τά διαχρονικά καί γενικῆς χρήσεως «ἐργαλεία» κρίση ἀξιών, ριζοσπαστισμός τῶν νέων κ.ἄ.

Ἐφορμή γι' αὐτό τό σημείωμα στάθηκαν τά ἄρθρα γιά τή νεολαία τῶν Δημήτρη Κυρτάτα καί Μπάμπη Παπαπαναγιώτου στόν *Δεκαπενθήμερο Πολίτη*, τεύχη 53 καί 54 ἀντιστοίχως. Χωρίς νά διαφωνῶ, ἡ ἀνάγνωσή τους δέν μέ ἔκανε καθόλου σοφότερη, μολονότι εἶναι ἄρθρα πού προσπαθοῦν νά ἀντιμετωπίσουν τά προβλήματα μέ σύνθετο τρόπο.

Ἄλλά ποιά εἶναι τά προβλήματα; Θεωρεῖται δεδομένο καί αὐτονόητη προϋπόθεση πῶς ὑπάρχει κάποιο πρόβλημα ἢ πολλά προβλήματα πού σχετίζονται μέ τή σημερινή νεολαία. Ἄλλωστε πάντοτε ὑπῆρχαν «τά προβλήματα τῆς νεολαίας»: στίς κομματικές ἀποφάσεις, στά προεκλογικά προγράμματα, στίς δημόσιες καί ἰδιωτικές συζητήσεις. Μέ ποιό ἀπό αὐτά τά προβλήματα ἀσχολοῦνται τά δύο ἄρθρα; Θά ἴλεγα πάρα πολύ σχηματικά: τό πρόβλημα κατά τόν Δ. Κυρτάτα εἶναι κυρίως ἡ στροφή τῆς νεολαίας πρὸς κάποια συντηρητικότητα, ἐνῶ κατά τόν Μ. Παπαπαναγιώτου ἕνας διάχυτος καί ἀφηρημένος ριζοσπαστισμός πού δέν διοχετεύεται πρὸς σωστές καί γόνιμες πρακτικές. Ὁ Δ. Κυρτάτας προσπαθεῖ νά ἐρμη-

νεύσει αὐτή τή στροφή πρὸς τή συντηρητικότητα καί διατυπώνει τή γνώμη πῶς ὀφείλεται κυρίως στήν κρίση ἀξιών τῆς σημερινῆς κοινωνίας. Ὅμως ἀμφισβήτηση τῶν τρεχουσῶν (νά μήν ποῦμε «κατεστημένων») ἀξιών παρατηρεῖται συνήθως στή νεολαία, ὅπως ἄλλο τόσο παρατηρεῖται καί ὁ ριζοσπαστισμός. Ἐτσι καταλήγουμε, ὅπως εἶπα στήν ἀρχή, σέ κάποια διαχρονικά «ἐργαλεία» πού ἀναπαράγουν τό αὐτονόητο καί τό ἤδη γνωστό.

Ὅταν μιλάμε γιά παρόμοια θέματα ξεχνᾶμε πῶς οἱ παρατηρήσεις μας καί οἱ διαπιστώσεις μας διαμορφώνονται βάσει μιᾶς —ἀσυνείδητης— σύγκρισης τῆς σημερινῆς νεολαίας μέ τά προσωπικά μας

βιώματα ως νέων. Και όχι, φυσικά, με τὰ πραγματικά προσωπικά μας νεανικά βιώματα, όσο με τήν εικόνα πού σήμερα αναπολούμε γιά τὰ κατά κανόνα εξιδανικευμένα νιάτα μας.

Ἄν ἐξαιρέσουμε ἰδιαίτερα πυκνές σέ γεγονότα ἱστορικές περιόδους, κατά τίς ὁποῖες οἱ δεκαπεντάρηδες μέ τους ἐξηντάρηδες συναντιοῦνται σέ κοινούς ἀγῶνες καί στόχους, κατά κανόνα οἱ ὠριμότεροι διαπιστώνουν πῶς ὡς νεολαῖοι ἦταν καλύτεροι ἀπό τὰ παιδιά τους. Γι' αὐτό καί σέ παρόμοια, ἐμπειρικοῦ χαρακτήρα, ἄρθρα σπάνια ἀπουσιάζουν παραδείγματα ἀπό τό παρελθόν, τό '60, οἱ χίπηδες, οἱ Λαμπράκηδες, τό Πολυτεχνεῖο, ἡ μεταπολίτευση. Κάθε πέρασι καί καλύτερα... Ξεχνᾶμε ὅμως ὅτι π.χ. στήν ἴδια αὐτή μεταπολίτευση, πού σήμερα χρησιμεύει ὡς μέτρο σύγκρισης γιά τή «δεξιὰ στροφή τῶν νέων» (γιατί τάχα μόνο τῶν νέων;), ἐμεῖς, ἡ κάποιοι σάν καί μᾶς, χαρακτηρίζαμε τήν πολιτικοποίηση ὡς κομματικοποίηση, ὡς ἀποπτώχευση ἰδεῶν, στοχασμοῦ καί γλώσσας.

Νομίζω πῶς αὐτά τὰ περιγραφικά ἄρθρα δέν φωτίζουν τὰ προβλήματα, μένουν στό πλαίσιο τοῦ αὐτονόητου, ἀποδέχονται σέ τελευταία ἀνάλυση τόν βιολογικό «καταμερισμό» πού ἐξυπηρετεῖ τό μοντέλο τῆς κοινωνικῆς πρόνοιας, ὅπου οἱ μεσαῖες ἡλικίες—διαχειριστές τῆς κοινωνίας ἐνδιαφέρονται γιά τὰ προβλήματα τῶν φύσει ὀλιγότερο ἰσχυρῶν: τὰ περήφανα γερατεῖα καί τὰ περήφανα—πάλι—νιάτα. Τουλάχιστον σήμερα, μετά τήν ἀνάπτυξη τῆς φεμινιστικῆς προβληματικῆς, ὅποιος μιλάει γιά «τή Νεολαία» θά πρέπει νά ἀναρωτιέται ὑποψιασμένα μήπως ὁ λόγος του ἐκκινεῖ ἀπό μιά ἀβασάνιστη ἀποδοχή τῆς βιολογικῆς διαφορᾶς. Τό τεράστιο πρόβλημα εἶναι πῶς ἀντιμετωπίζουμε αὐτή τή βιολογική διαφορά κοινωνικά. Διότι καί οἱ πιό καλόπιστες ἐμπειρικές διαπιστώσεις ξεκινοῦν μέ τή θεώρηση μιᾶς γενικῆς κατηγορίας ἢ *Νεολαία*. Ἡ νεολαία γιά μᾶς τους μεγαλύτε-

ρους εἶναι ἓνα ὁμοίμορφο καταρχήν σύνολο (μέ τίς ἀντιφάσεις του μετά, κ.λπ. κ.λπ.), ὅπως γιά ἄλλους εἶναι π.χ. ἡ ἀνύπαρκτη κατηγορία Λαός.

Θά μπορούσαμε ἴσως νά ἀποδεχτοῦμε αὐτή τήν κατηγοριοποίηση πού βασίζεται στή βιολογική ἡλικία χάριν συνεννοήσεως, ἐάν ἀποτελοῦσε ἓνα γενικῆς ἰσχύος διακριτικό καί διαφοροποιητικό στοιχεῖο. Ὅμως ὅλοι θεωροῦμε πῶς νεολαῖος εἶναι καί ἓνας δεκαπεντάρηδες καί ἓνας εικοσιπεντάρηδες. Δέν χρειάζεται νά ἐπιχειρηματολογήσουμε πῶς αὐτή ἡ δεκαετία δημιουργεῖ τέτοιο χάσμα ἀνάμεσα στούς δύο αὐτούς νέους πού δέν μποροῦν οὔτε παρᾶ νά κάνουν. Πέρα ἀπό τίς ἡλικιακές διαφοροποιήσεις, μέσα στή «Νεολαία» ὑπάρχουν καί ἓνα σωρὸ ἄλλες. Ἀφήνοντας κατά μέρος τίς ταξικές διακρίσεις, πού φυσικά πάντοτε ἰσχύουν, δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε πῶς ἂν οἱ δυνατότητες καί οἱ ἐπιλογές αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἔχουν σέ μεγάλο βαθμό καθοριστεῖ ἀπό τήν ταξική θέση τῆς οἰκογένειάς τους, ἡ προσωπικότητα καί οἱ συμπεριφορές τῶν νέων διαμορφώνονται ἀπό τήν ἀπόλυτη ἐξουσία πού ἀσκειῖται ἐπάνω τους, ὡσπου νά γίνουν «νεολαία», ἀπό τό οἰκογενειακό τους περιβάλλον. Μποροῦμε μάλιστα νά μιλήσουμε ἐδῶ γιά ἀπόλυτη ἐξουσία μέ τό νόημα ὅτι καί ἡ βιολογική ἀκόμη ἐπιβίωση ἑνός παιδιοῦ ἐξαρτᾶται ἀπό ἄλλους. Ποιός θέλει νά διαρρηθεῖ πῶς τό παιδί εἶναι ἓνα ὑπόδοιο ἄτομο, πού αἴφνης ἐκεῖ γύρω στά δεκαπέντε του ἡ κοινωνία τοῦ ζητάει ἐνόψει τῆς ἐνταξίης του στήν παραγωγή νά συμπεριφέρεται ὡς ἐλεύθερος πολίτης. Μάλιστα κάτι παραπάνω: τοῦ βάζουμε τό καθήκον νά ἐκπληρώσει τό μοντέλο μας γιά τόν καλό, ἀγνό, ἰδεολόγο πολίτη, πού μετά τὰ τριάντα δέν ζητᾶμε ἀπό κανέναν, οὔτε ἀπό τόν ἑαυτό μας. Γιατί «οἱ νέοι ἔχουν» (πρέπει νά ἔχουν) *ἰδανικά*. Οἱ ἀναλυτές, οἱ κομματικές νεολαῖες, ἀκόμη κι αὐτός ὁ μέσος καί μεσαῖος βιολογικά καί κοινωνικά ἄν-

θρώπος, ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, τοὺς ἀντιμετωπίζουμε ἀπό τή μιά μέρα στήν ἄλλη σάν μιά ἰδιαίτερα προνομίωχα κοινωνική κατηγορία πού θά πρέπει χαμογελώντας νά ἐτοιμάζεται γιά τήν ἐνταξίη της στήν κοινωνία, πού θά πρέπει νά διεκδικεῖ μέ ἰδανικά «ριζοσπαστικά» αὐτή τήν ἐνταξίη στήν παραγωγή.

Ἡ προσέγγισή μας ξεκινᾶ ἀπό ἓνα αὐτονόητα ἀποδεκτό σχῆμα: τό πρότυπο τῶν δικῶν μας ἀξιών, τῆς διαμορφωμένης κοινωνικῆς μας συνείδησης καί ἰδεολογίας. Ἀξιολογοῦμε τίς νεανικές συμπεριφορές ὄχι ἀπλῶς ὡς ἐκκοινωνισμένες ἀλλά ἐξιδανικευμένες, ξεχνώντας πῶς οἱ νέοι βρίσκονται σέ μιά ὀρισμένη ἡλικία στό περιθώριο καί γιά μοναδική φορά παρατηρητές τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης. Καί σέ μιά ἄλλη ἡλικία, ἐκεῖ πρὸς τό τέλος τοῦ Λυκείου, ἄλλοι νέοι μπαίνουν στόν «κόσμο τῆς ἐργασίας», ἐνῶ ἄλλοι συνεχίζουν νά ζοῦν στό μεταίχμιο· σ' αὐτό τό μεταίχμιο ἀνάμεσα στήν ὑποδούλωσι ἀπό τήν ὁποία ξεφεύγουν καί τίς «ἐλεύθερες ἐπιλογές» τῆς κοινωνίας πού τοὺς ἀνέθρεψε καί ἡ ὁποία θά τοὺς θρέψει πάλι, αὐτή τή φορά μέ δική τους «πρωτοβουλία».

«Ἡ στροφή τῶν νέων πρὸς τήν οἰκογένεια» μήπως δέν ἀπορρέει ἀπό τό συντηρητισμό τους ὅπως μοιάζει νά ἐξηγεῖ ὁ Δ. Κυρτάτας, ἀλλά σχετίζεται μέ μιά ἀνάγκη τῆς οἰκογένειας νά ἐπιταχύνει τίς συνθήκες ἀποδέσμευσης ἀπό τήν οἰκογενειακή «ὑποδούλωσι»; Μῆν ξεχνᾶμε πῶς εἶναι πάντα οἱ ἄλλοι, οἱ μεγάλοι πού ἀποφασίζουν πότε καί πόσο τό παιδί μπορεῖ καί πρέπει νά «ἀνεξαρτητοποιεῖται». Ἡ ἥπια ἢ ἐντονὴ ἀμφισβήτηση τῆς οἰκογένειας ἀπὸ τους νέους σχετίζεται κυρίως μέ τό ὕλικότατο αὐτό πρόβλημα πού ἀντιμετωπίζουν. Τώρα τό πότε καί τό πόσο, μέ ποιά κριτήρια οἱ μεγάλοι ἀποφασίζουν γιά τήν ἀποδέσμευση τῶν νέων ἀπό τήν ἐξουσία τους εἶναι ἓνα ἐρώτημα πρὸς συζήτηση. Παρατηρώντας τήν προϋόσα φιλελευθεροποίηση τῆς οἰκογένειας ὡς

πρός τα παιδιά της, την τελευταία δεκαετία τουλάχιστον, και στην Ελλάδα, ή όποια δέν συνδυάζεται με κάποια σημάδια γενικότερης φιλελευθεροποίησης της κοινωνίας, θά πρέπει νά βρούμε τίς αιτίες και τούς λόγους γιά νά την ερμηνεύσουμε. Όρισμένες αλλαγές στην στάση της οικογένειας όφειλονται στις θεσμικές αλλαγές εκσυγχρονισμού τού άστικού κράτους από τό 1974 έως σήμερα (πολιτικός γάμος, ισότητα φύλων κ.λπ.). Επίσης τέτοιου τύπου φιλελευθεροποιήσεις προέρχονται και από τήν ύποχώρηση τών πολιτικών αντίστασεων και τήν άπολιτικοποίηση της ζωής, όσο κι άν αυτό φαίνεται παράδοξο. Τά κυριαρχικά-μηνύματα της τηλεόρασης, ό καταναλωτισμός, δέν γνωρίζουν ούτε τάξεις ούτε ηλικίες ούτε πολιτικές.

Άλλά άς αφήσουμε κατά μέρος τίς πολιτιστικές επιπτώσεις και άνακατατάξεις πού άσφαλώς και περισσότερες και συνθετότερες είναι από τά δείγματα πού έθιξα. Μήπως τό ότι σήμερα ή οικογένεια άποδέχεται τήν άποδέσμευση τού νέου από τήν έστία της και ότι συγχρόνως ό νέος έπιστρέφει στην άγκαλιά της έχουν σχέση μ' ένα πολύ πιό άπτό και σκληρό πρόβλημα; Μέ τίς όλο και μεγαλύτερες δυσκολίες και τίς όλο και μικρότερες δυνατότητες της κοινωνίας νά έντάξει στην κοινωνική όργάνωση και άπασχόληση τίς νεότερες γενιές; Άλλά όταν παρατηρούμε μόνο τό δεύτερο σκέλος μιάς σχέτης, τήν έπιστροφή τών νέων στην οικογένεια, άγνοώντας ή άποσιωπώντας τό πρώτο, είναι επόμενο νά φανταζόμαστε, βάσει τών δικών μας νεανικών βιωμάτων, πώς άφού δέν υπάρχει άμφισβήτηση της οικογένειας υπάρχει συνελώς στροφή πρός τή συντηρητικότητα. Δέν θέλω στό σημείο αυτό νά ύποστηρίξω ούτε τή συντηρητικότητα ούτε τό ριζοσπαστισμό ως συμπέρασμα. Θέλω άπλώς νά διατυπώσω ένδεικτικά τίς δυσκολίες πού θά

βρισκα εάν άποφάσιζα νά περιγράψω τή σημερινή «νεολαία».

Οί κοινωνιολογικές έρευνες και οί μαρξιστικές αναλύσεις μάς άποτρέπουν τουλάχιστον από τόν γενικευτικό και μυθευτικό λόγο. Έάν υπάρχει ή νεολαία σάν μιά στρογγυλή εικόνα, τότε γιατί νά μήν υπάρχουν κι άλλα συμπαγή σύνολα, οί σαραντάρηδες, οί πενητάρηδες. Άλλά ποιός θά διανοούνταν νά περιγράψει τή συμπεριφορά τών ψηφοφόρων στις βουλευτικές π.χ. εκλογές βάσει ηλικίας;

Άλλά κι άν τό έκανε κάποιος —ίσως όχι έντελώς αθάίρητο έγχείρημα— θά προσπαθούσε έν συνέχεια νά ερμηνεύσει και ν' αναλύσει τά ποσοτικά του δεδομένα μέ άλλης κατηγορίας έννοιες και εργαλεία. Στην περίπτωση της νεολαίας σπάνια ψάχνουμε παραλέρα. Καταρχήν, ή νεολαία, όπως ύπαινηχτήκαμε παραπάνω, διχοτομείται εκεί γύρω στό 18 της, σ' αυτούς πού μπαίνουν στην άγορά εργασίας και σ' αυτούς πού αναβάλλουν αυτή τήν ένταξη μέ τίς σπουδές τους. Οί πιθανότητες νά ξαναβρεθούν αυτές οί δύο κατηγορίες είναι πολύ λίγες. Άλλά και πέρα από αυτή τή διακριτή διχοτόμηση, άς θυμηθούμε τά βιώματά μας: αυτά τά 10-15 χρόνια της νιότης σημαδεύονται από άλλεπάλληλους και βίαιους χωρισμούς.

Βέβαια, αυτός ό δρόμος και αυτός ό λόγος πού προσπαθεί νά ψηλαφήσει τίς διαφορές και διαφοροποιήσεις μέσα στην νεολαία και νά τίς λάβει ύπόψη, όσο κι άν ύπόσχεται πώς στό τέρας του θά είναι γόνιμος, έχει πρωθύστερο μεθοδολογικό εμπόδιο: άν άποδεχτεί πώς δέν υπάρχει μιά ένια Νεολαία είναι ύποχρεωμένος ή νά επιλέξει μιά περιορισμένη άρα και άποσπασματική περιοχή τού θέματος ή νά σιωπήσει. Έτσι, ξαναγυρνάμε από εκεί πού ξεκινήσαμε και άναρωτιόμαστε: ύπάρχουν άραγε κάποια σταθερά στοιχεία μέ τά όποια αναγνωρίζονται οί νέοι και διαφοροποιούνται μέσα στην κοινωνική

διαστρωμάτωση; Και άν ναι, ποιά μπορεί νά είναι αυτά;

Τέτοιο στοιχείο μπορούμε π.χ. νά θεωρήσουμε τήν κρατική εκπαίδευση, τόν ιδεολογικό μηχανισμό της εκπαίδευσης, αυτό πού λέμε Παιδεία. Πρόκειται γιά έναν από τούς σημαντικότερους μηχανισμούς τού κράτους πού άπευθύνεται άποκλειστικά και συναλλάσσεται μέ τίς κοινωνικές κατηγορίες παιδιά και νέοι. Άφού άποκλειστικοί άποδέκτες της κρατικής εκπαίδευσης είναι οί νέοι, πρόκειται γιά μιά κοινωνική σχέση ιδιαίτερη και συνάμα γενικευμένη και ως τέτοια νομιμοποιεί και ύποχρεώνει σέ μιάν άνάλογη, ιδιαίτερη και συνολική αντιμετώπιση και άνάλυση. Έπειδή μάλιστα γιά μιά μέζονα κατηγορία τών νεαρών ηλικιών άποτελεί τή μοναδική σχέση, πρόσβαση και συναλλαγή μέ τό κράτος και τήν κοινωνία του, ή σωστή περιγραφή και άνάλυση κάθε φορά της σχέσης κράτους/παιδείας/νεολαίας είναι άυτονόητο πώς δέν περιορίζεται στό ειδικά εκπαιδευτικά προβλήματα.

Ένα άλλο, πολύ πιό σύνθετο και δύσκολο πρόβλημα προκύπτει από τίς πολιτιστικές συμπεριφορές της νεολαίας. Μπορούμε νά πούμε πώς ως ένα σημείο οί πολιτιστικές επιλογές τών νέων ηλικιών ξεπερνούν τούς ταξικούς, οικογενειακούς και γεωγραφικούς προσδιορισμούς. Υπάρχουν κάθε φορά κάποια πολιτιστικές προτιμήσεις και συμπεριφορές τών νέων πού όσο κι άν είναι περαστικές, επιβεβαιώνουν μιά έντυπωσιακή όμοιομορφία, πού δέν συμβαίνει στόν ίδιο βαθμό —παρά τήν πολιτιστική ίσοπέδωση πού επιδιώκουν και καταφέρνουν τά μέσα μαζικής ενημέρωσης— σέ ώριμότερες ηλικίες. Αυτές οί πολιτιστικές επιλογές, όλο και ταχύτερα και έντονότερα «διεθνοποιούνται», ή γιά νά μιλήσουμε πιό ώμα: επιβάλλονται μέσω γλωσσικών και πολιτισμικών κωδίκων μιάς εξιδανικευμένης και ιδεολογικοποιημένης, τάχα, έσπεράντο, της άγγλοσαξονικής. Έτσι, ένώ έως πρόσφατα μιλούσαμε συχνά γιά μόδες και νεοτερισμούς, τώρα πλέον θά πρέπει νά μιλήσουμε γιά τήν ψευδώνυμη, άνώνυμη και ξενόφωνη σχέση τού νέου μέ τό κορμί του, τίς προσδοκίες του, τό διπλανό του, τήν κοινωνία. Νά μιλήσουμε ποιό και γιατί; Δέν μπορεί νά πώ ότι έχω τήν άπάντηση. Έχω όμως, όπως και τόσοι άλλοι, κάποια έρωτήματα πού μου γεννήθηκαν διαβάζοντας τά ένλόγω άρθρα. Άφορμή αυτό του σημειώματος στάθηκε ή αντίδρασή μου γιά τή χρήση έννοιών όπως «κρίση αξιών», «ριζοσπαστισμός», «συντηρητισμός» ως βασικών έννοιών γιά τήν προσέγγιση τού σχετικού θέματος. Οί όροι αυτοί μιλούν γιά τά δικά μας προβλήματα κι όχι αυτά τών νέων. Ός ποιό σημείο νομιμοποιείται νά εξηγήσουμε τά άποτελέσματα τών νεολαιίστικων ψηφοφοριών ως άντανάκλαση τού κοινοβουλίου;

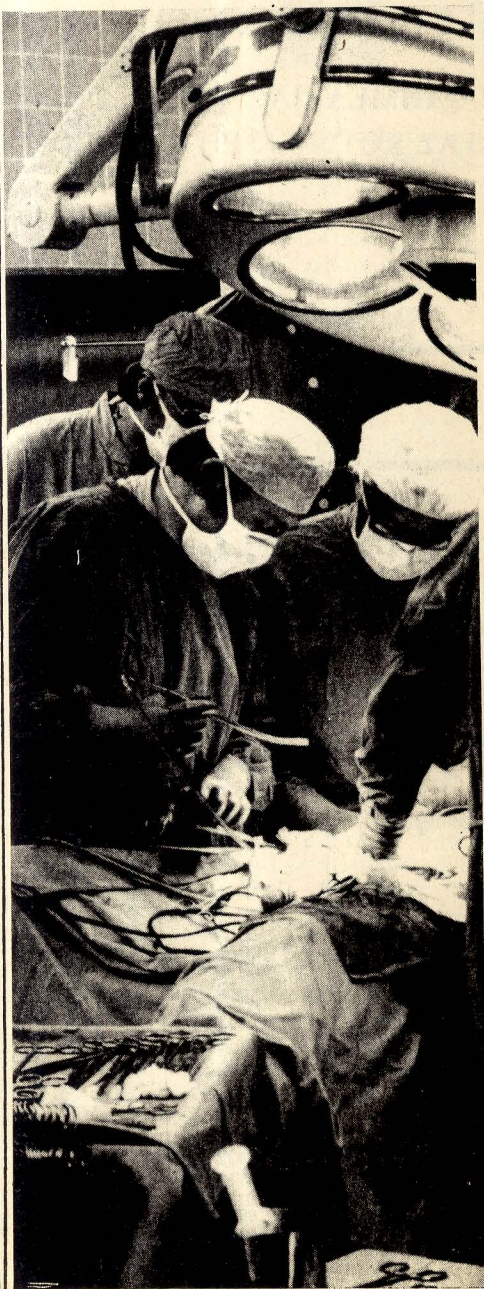
Η νεολαία, φυσικά, δέν είναι κάτι πέρα και έξω από έμάς. Τό νά μιλάμε, όμως, γιά τίς συμπεριφορές της εκείνες όπου «της μοιάζουμε και μάς μοιάζει» είναι τουλάχιστον άνιαρό. Τό χειρότερο είναι πώς τήν παρατηρούμε και τήν περιγράφουμε σάν μιά ζωή πού είναι άλλου.

Μαριάννα Δήτσα

ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΓΕΙΑΣ

ΓΙΑ ΠΟΙΟ «Ε.Σ.Υ.»;

ΓΙΑ ΠΟΙΟΝ «ΘΕΣΜΟ»;

Τό νά μιλήσει κανείς γιά τό ΕΣΥ ἀναζητώντας τά αίτια τής ἀποτυχίας του στίς ἀντιδράσεις τοῦ «κατεστημένου», στήν ἀνάγκη «πίστωσης χρόνου» κ.ο.κ., μπορεῖ νά εἶναι συνέπεια προσωπικῆς ἀντίληψης ἢ ἀπλῶς ...κυβερνητικῆς προπαγάνδας. Τό νά περιοριστεῖ στήν ὑπογράμμιση τῶν κυβερνητικῶν εὐθυνῶν σέ μιά περίοδο πού ἡ εἰκόνα τῆς ὀριστικῆς κατάρρευσης τῶν ψευδῶν ὀραμάτων καί τῶν ἀπατηλῶν ἐλπίδων προβάλλει ἀνάγλυφη στά μάτια καί τοῦ τελευταίου, «πάντοτε εὐκολόπιστου καί πάντα προδομένου», πολίτη αὐτοῦ τοῦ τόπου, θά φάνταζε τόπος κοινός. Ἡ πρόσφατη σιωπή ἴσως νά ἦταν ἄκρως θεμιτή πράξη σεμνότητας. Ἰδίως ἐκ μέρους ὅσων συναισθάνονται τήν προσωπική εὐθύνη στήν ἐν πολλοῖς μονοδιάστατη προβολή καί διεκδίκηση ἀλλαγῶν, ὅπως ὁ «θεσμός» τοῦ μισθωτοῦ γιατροῦ πλήρους καί ἀποκλειστικῆς ἀπασχόλησης. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή, ἄς ἐπιτραπεῖ στόν ὑποφαινόμενο νά καταθέσει τήν αὐτοκριτική του. Γιατί ἡ διεκδίκηση τοῦ «θεσμοῦ» ἐκ μέρους τοῦ κινήματος τῶν νέων προοδευ-

τικῶν νοσοκομειακῶν γιατρῶν, στό μέτρο πού ἦταν ἑτεροβαρῆς, ὅσον ἀφορᾷ μιά σειρά παραμέτρων σύμφυτων μέ τήν ἔννοια «ΕΣΥ» —βαθμός τῆς ἀρχικῆς ὀριμότητας, ἀφελῆς ἐνθουσιασμός ἢ/καί ἀνακλαστικά ἀριστερῶν ἐνοχῶν;— διευκόλυνε, ἔμμεσα μὲν, ἀσφαλῶς δέ τή γελοιοποίηση ἐκ μέρους τοῦ ΠΑΣΟΚ καί τῶν τριῶν συνθετικῶν τοῦ ὄρου «Ἐθνικό Σύστημα Ὑγείας», μέ ἀποκορύφωμα τήν «ἐναρξη τοῦ θεσμοῦ». Κατάντημα ὅπου τό παραλυτικό κλίμα τῆς εὐλογῆς δυσπιστίας διαταράσσεται μόνο ἀπό τή θυμηδία τοῦ ἐξωφρενικοῦ, τήν ἰλαρότητα τοῦ πομπῶδους καί τή λαιδορία τῆς ἄλλης Δεξιᾶς, πρὸς ὅσους πίστεψαν καί ἀγωνίστηκαν εἰλικρινά γιά ριζικές ἀλλαγές στό χῶρο τῆς ὑγείας.

Ἐπειδή λοιπόν ἡ ἀπογοήτευση δέν ἀπέχει πολύ ἀπό τήν παραίτηση καί τήν ἐνσωμάτωση, ἴσως, ἀντί τῆς σιωπῆς, νά εἶναι χρήσιμη ἡ ἀναζήτηση, καί πάλι, τῶν βασικῶν στοιχείων πού ἀπαρτίζουν τήν ἔννοια τοῦ ΕΣΥ, ὑπό τό φῶς τῆς τρέχουσας ἀπεριγραπῆς ἐμπειρίας. Ἐχει χαθεῖ πολύτιμος χρόνος.

Η γενική κατεύθυνση

Μία έρμηνεία του όρισμού της υγείας, ως «κατάσταση πλήρους σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας» (Παγκόσμιος Όργανισμός Υγείας), θά μπορούσε να συνεπάγεται την εξής αντιμετώπιση:

— Μετατόπιση από την κυρίαρχη αντίληψη ότι η υγεία είναι καταναλωτικό και επενδυτικό αγαθό, στην πεποίθηση ότι η υγεία είναι κοινωνικός στόχος και όχι μέσο για την οικονομική ανάπτυξη.

— Μετατόπιση από το πρότυπο της θεραπευτικής και υπερεξαρτημένης από την τεχνολογία ιατρικής στη συνολική αντιμετώπιση όχι μόνο των βιολογικών και ψυχολογικών αλλά και των οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων που προδιαθέτουν σε νόσηση και συνιστούν τους κύριους προσδιοριστικούς της υγείας παράγοντες.

— Μετατόπιση από τη μυθοποίηση της ιατρικής στην υπεύθυνα οργανωμένη επιστημονική μετάδοση της γνώσης, στην ενημέρωση και επιμόρφωση του συνόλου του πληθυσμού.

— Μετατόπιση από την αποξένωση και την επιφύλαξη στην ενεργό συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό.

— Μετατόπιση από το νοσοκομείο, ως επίκεντρο των δραστηριοτήτων, στην κοινότητα.

— Μετατόπιση, τέλος, από τη δημιουργία στην αντίληψη ότι η Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας (Π.Φ.Υ.) είναι επιλογή στρατηγικής σημασίας.

Αν τα άνωτέρω «γενικόλογα» κρίνεται σκόπιμο να σημειωθούν, είναι γιατί συνεπάγονται, επίσης, όρισμένα άρκετά πρακτικά πράγματα, όπως:

1. Ότι, λόγω της ιδεολογικής κυριαρχίας του νοσοκομειακού προτύπου περίθαλψης, απαιτούνται επείγοντως εκπαιδευτικά μέτρα, για την προσαρμογή και εξοικείωση του υπάρχοντος ιατρικού, νοσηλευτικού και υγειονομικού προσωπικού σε νέα καθήκοντα, καθώς και παραγωγή νέου, ύψιλης στάθμης. Άλλιώς ΕΣΥ δέν γίνεται.

2. Ότι τα Κέντρα Υγείας (Κ.Υ.) πρέπει να περιλαμβάνουν στο σχεδιασμό τους ευρύ φάσμα λειτουργιών, που άρχίζει από την διαφώτιση του τοπικού πληθυσμού, τη εκπαίδευση του προσωπικού, την πρόληψη, την επαγγελματική υγεία, τη σχολική υγεία, την κατοικία, τη διατροφή κ.λπ. και καταλήγει στη θεραπεία. Αποτελούν, δηλαδή, τα Κ.Υ. τό επίκεντρο του συστήματος περίθαλψης, ως αυτόνομες αφετηρίες και όχι ως διαμετακομιστικοί σταθμοί. Τά δέ νοσοκομεία αποτελούν προέκταση των Κ.Υ. Άρα, λοιπόν, σε περιόδους αλλαγής ή «προβληματισμός» για την εκλεκτική κατανομή των αντικειμένων του σχεδιασμού του ΕΣΥ, μεταξύ κεντρικής και τοπικής διοίκησης, δέν νοείται να λειτουργεί ως τέχνασμα για ... να άγνοείται μόνιμως ή τελευταία.

Αντίθετα, ή υπόθεση της υγείας γίνεται άφορμή, μοχλός και κινητήρια δύναμη, για την ανάπτυξη και εμπέδωση της τοπικής αυτοδιοίκησης. Έν πάση δέ περίπτωση, δέν νοείται τόσο χαμηλός βαθμός ευαισθησίας ώστε οί διεκδικήσεις της

ΚΕΛΚΕ για άπόκτηση δικών της, ανεξάρτητων από τόν κρατικό προϋπολογισμό, πόρων, να περνούν στά ψιλά τών έφημερίδων (7/10/85). Γιατί ούτε έτσι γίνεται ΕΣΥ.

3. Ότι στο σχεδιασμό πολιτικής υγείας «ή εξακρίβωση τών αναγκών και ή ιεράρχηση τών προτεραιοτήτων, ή χρηματοδότηση, ό προγραμματισμός και ό συντονισμός τών πλάνων, ή συχνή μελέτη και άξιολόγηση τών άποτελεσμάτων για τήν αναγκαία αναθεώρηση τών σχεδίων είναι ένας άδιάκοπος κύκλος που πρέπει να εφαρμόζεται σε τοπικό, έθνικό και διεθνές επίπεδο» (Π.Ο.Υ., 1979).¹ Στην αντίθετη περίπτωση, στό ήδη μίζερο ποσοστό του Άκαθάριστου Έθνικού Προϊόντος για τήν Υγεία, ενός τομέα κάθε άλλο παρά λιτοδιαίτου (τό 1982 Ελλάδα 4,1, Πορτογαλία 4,0, Άγγλία 6,0, Ιταλία 6,9, Γαλλία 8,1, Όλλανδία 8,7, Ιρλανδία 8,1, Σουηδία 10,0), προστίθεται και ό άνορθολογισμός τών δαπανών και ... έτσι, πράγματι, ΕΣΥ δέν γίνεται.

4. Ότι ή εφαρμογή της «νέας φιλοσοφίας για τήν υγεία» προϋποθέτει τή σύγκρουση για τήν άνατροπή τών πολιτικών κοινωνικών και οικονομικών διαδικασιών τίς όποιες θίγει. Άλλιώς ή «νέα φιλοσοφία» παρέχει εξίσου καλά τή δυνατότητα να επανοργανωθούν οί «μηχανισμοί κοινωνικής άναπαραγωγής» στό νέο πλαίσιο, και μάλιστα σε βásiως ποιοτικά κατώτερες και οικονομικά «προσφορότερες». Είναι επομένως καθοριστικός ό ρόλος τών κοινωνικών κινημάτων και τών πολιτικών δυνάμεων, τής «ένεργου» ή τής «γνήσιας λαϊκής συμμετοχής». Για τήν εϋδωση τής όποιας ύπάρχουν πολλοί συντελεστές, και πάντως όχι διαδικασίες άπόκρυψης και άποπροσανατολισμού. Κατά μείζονα δέ λόγο πρέπει να ... άποφεύγεται ή συστηματική διαστρέβλωση και ή μετατροπή του μηχανισμού συμμετοχής σε πρόσχημα για τή μετάθεση τών εϋθυνών στά άτομα, στίς επαγγελματικές όμάδες, στους συλλόγους και τά συνδικάτα. Γιατί έτσι τό ΕΣΥ όχι μόνο δέν γίνεται, αλλά και συστηματικά διαβάλλεται.

Έάν προσπαθήσουμε να δούμε πίο συγκεκριμένα όρισμένες άδρές, συστατικές του ΕΣΥ παραμέτρους, σε συνδυασμό με μερικά παραδείγματα από τή διεθνή πείρα και υπό τό φώς τής τρέχουσας χρεοκοπίας, θά είχαμε να παρατηρήσουμε τά εξής:

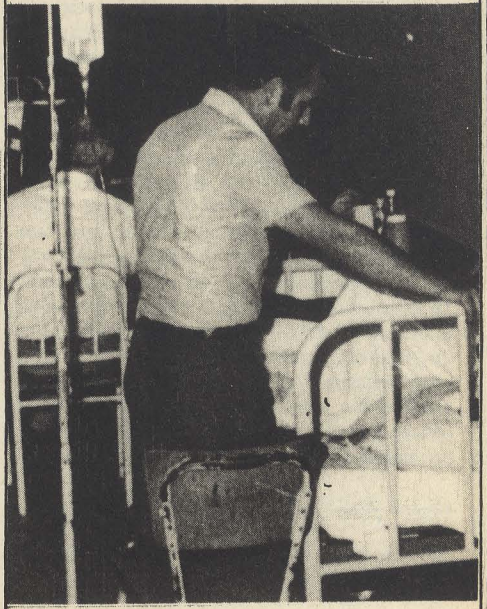
Ό «άνθρώπινος παράγοντας»

Άπό καιρό έχει γίνει διεθνώς κατανοητό ότι ελάχιστη είναι ή επίδραση τής υπερπληθώρας γιατρών στους πληθυσμιακούς δείκτες υγείας, σε αντίθεση με τή ζωτική άνάγκη, που ύπάρχει, να αύξηθει ό αριθμός άρτια εκπαιδευμένων άδελφών νοσοκόμων και υγειονομικού δυναμικού. Η Ελλάδα κατέχει αύτή τή στιγμή τό ρεκόρ γιατρών (άλλά ίσως και τό ρεκόρ άνοσοκοκατανομής τους), τουλάχιστον στη

Δυτική Εϋρώπη, με ύπολογιζόμενη άναλογία γιατρού/κατοίκων 1:370 (μέσος όρος εϋρωπαϊκών χωρών περίπου 1:580, Καναδάς 1:580, Ιταλία 1:400, Πορτογαλία 1:500, Σουηδία 1:450). Ένδεικτικό είναι ότι στό διάστημα 1978-1983 ή Πορτογαλία περιόρισε τόν αριθμό εισαγόμενων φοιτητών ιατρικής από 2.000 σε 800, ή Ιρλανδία από 500 σε 300 και ή Γαλλία τόν αριθμό τών δευτεροετών μετά από έξετάσεις από 8.726 σε 6.000. Στο ίδιο διάστημα, τό έλληνικό φαινόμενο, παρά τίς προφανείς συνέπειες και στην ποιότητα τής εκπαίδευσης, συνεχίζεται και ... διευρύνεται. Έτσι, με τή συνδρομή τής Ιταλίας (και, ως γνωστόν, όχι μόνον τής Ιταλίας, που, όπως και τό Βέλγιο, δέν έχει όρια εισακτέων), ό έτήσιος αριθμός φοιτητών του ... δευτέρου έτους σπουδών, συχνά ξεπερνά κατά πολύ τούς χίλιους, τών δέ πτυχιούχων κυμαίνεται από 1.000-1.400.

Σέ ό,τι άφορά τώρα τίς άλλες κατηγορίες υγειονομικού προσωπικού, οί ποσοτικοί δείκτες μάς κατατάσσουν στην τελευταία θέση του πίνακα τών εϋρωπαϊκών χωρών, με άναλογίες νοσηλεύτριας/κατοίκων περίπου 1:500 ή νοσηλεύτριας/νοσοκομειακών κρεβατιών 1:6 (συμπεριλαμβανομένου του 40% τών πρακτικών άδελφών), τή στιγμή που οί αντίστοιχες άναλογίες στίς βορειοευρωπαϊκές χώρες τείνουν να γίνουν 1:100 και 1:1 (Ιταλία 1:290 και 1:3). Οί συνθήκες καθήλωσης που εξακολουθούν να ισχύουν στόν τόπο μας, στόν τομέα αύτό, καθιστούν δύσκολη τή σύγκριση, ακόμα και με χώρες υπό ανάπτυξη, και, βέβαια, άδύνατη τή συζήτηση για εϋρύτατη συμβολή εμπειρων άδελφών νοσοκόμων στην περίθαλψη του άγροτικού πληθυσμού (Καναδάς), άνάληψη συμπληρωματικών του ιατρικού έργου άρμοδιοτήτων για ασθένειες με εύρεία επίπτωση (διαφύτιση και παρακολούθηση διαβητικών και υπερτασικών άσθενών, επισκέψεις κατ' οίκον/Φιλανδία), στήριξη τής λειτουργίας τών Κέν-

1. Δές και Τάσου Φιλαλήθη: Υγεία για όλους τό 2000 και πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας: οϋτοπία, παγίδα ή έφικτός στόχος, Ιατρική 42, 257-164, 1982.

τρων 'Υγείας κατά τό μεταβατικό στάδιο τής στροφής πρός τήν εξωνοσοκομειακή περίθαλψη (Σουηδία).

Ένα άλλο τεράστιο κεφάλαιο, χωρίς ούσιαστική άντιμετώπιση, είναι ή παραγωγή και εκπαίδευση τών λοιπών κατηγοριών πού πρέπει νά πλαισιώνουν τίς ομάδες υγείας, όπως εξειδικευμένοι διοικητικοί υπάλληλοι, ψυχολόγοι, διατολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί.²

Αν τώρα μετατοπίσουμε τήν προσοχή μας από τά ποσοτικά δεδομένα στή σύνθεση του υπάρχοντος ιατρικού δυναμικού, θά διαπιστώσουμε ότι έλλείπει πλήρως ή ειδικότητα του γενικού οικογενειακού γιατρού. Μιά ειδικότητα μέ μακρά παράδοση και κύρος, σε χώρες όπως ή Μεγ. Βρετανία, Ολλανδία, Δανία και Νέα Ζηλανδία και μέ αυξανόμενη βαρύτητα σε χώρες όπου επικρατεί τό πρόσωπο του εξειδικευμένου, σε μικρότερο γνωστικό αντικείμενο γιατρού (Γαλλία, Δυτ. Γερμανία, Καναδάς, Σοβιετική Ένωση, Ηνωμένες Πολιτείες, Ιαπωνία).

Τό θέμα έχει ιδιαίτερη σημασία, ιδίως εάν υποθέσουμε ότι ή εκφρασμένη έπίσημη πρόθεση για εισαγωγή τής ειδικότητας του γενικού γιατρού, δέν ήταν ...παρόρμηση λόγω τών επιταγών τής μόδας. Έάν υποθέσουμε δηλαδή, ότι τό μοντέλο παροχής ιατρικών υπηρεσιών από ομάδα πού περιλαμβάνει γενικό γιατρό, έχει συνειδητά έπιλεγεί, διότι παρέχει δυνατότητα περιεκτικής εικόνας για τήν ψυχοσωματική κατάσταση του άρρώστου, στο πλαίσιο τής οικογένειας, του επαγγελματικού και του κοινωνικού του περιβάλλοντος.

Έάν υποθέσουμε ακόμα ότι έχει ιδιαίτερα αξιολογηθεί, σε σχέση μάλιστα μέ τίς έλληνικές ανάγκες, ή εκτίμηση ότι χώρες μέ παράδοση στο θεσμό του οικογενειακού-γενικού γιατρού, βρίσκονται πολύ μπροστά στο περίφημο ζήτημα τής «έλευθερης έπιλογής». Ζήτημα μέ ποικίλες έρμηνείες, ανάλογα μέ τό κοινωνικό σύστημα ή/και μέ τήν παράδοση διαφόρων χωρών («έλευθερη έπιλογή» στή Μεγάλη Βρετανία μέσω τής έπιλογής του καταξιωμένου general practician από δεδομένο κατάλογο, «έλευθερη έπιλογή» στή Σοβιετική Ένωση του εξειδικευμένου γιατρού, «όχι έλευθερη» στή Πολωνία και τήν Τσεχοσλοβακία, όπου απαιτείται παραπεμπτικό για εξειδικευμένο γιατρό, κατάργηση τής «έλευθερης έπιλογής», μόνιμος μπαμπούλας τής έλληνικής Δεξιιάς, όταν γίνεται λόγος για περιστολή τής ιδιωτικής ιατρικής, κύριο προπαγανδιστικό σλόγκαν του δεξιού κόμματος τών «Μετριοπαθών» στίς πρόσφατες σουηδικές εκλογές). Ένα πρόβλημα, εν πάση περιπτώσει, ύπαρκτό και ανθρώπινο, πού, όπως φαίνεται, ή θά πλησιάζει πρός τή λύση του, στο βαθμό πού τά κέντρα έξουσίας για τά ζητήματα τής περίθαλψης θά μετατοπίζονται από τό κεντρικό στο τοπικό επίπεδο και από τούς «παρέχοντες» στους «καταναλωτές», δηλαδή στήν οργανωμένη συμμετοχή τής κοινωνίας, ή θά εξακολουθεί, σε όλα τά πολιτικά και

γεωγραφικά μήκη, ή αναβάθμιση τής «έλευθερας έπιλογής» τών όλίγων (στή βάση τών έμπορικών κανόνων τής προσφοράς και τής ζήτησης, καθώς και τής διαφήμισης) νά προϋποθέτει τήν υποβάθμιση τής έλευθερίας τών πολλών για δίκαιη και ισότιμη υγεία.

Έάν υποθέσουμε επίσης ότι δικαίως χώρες μέ προηγμένη περίθαλψη, όπως ή Σουηδία (6 χρόνια και 3 μήνες συνολικά μεταπτυχιακής εκπαίδευσης για τήν άπόκτηση του τίτλου του γενικού γιατρού), ακολουθούν τά παραδείγματα τής Μεγάλης Βρετανίας (οί μισοί από τό σημερινό δυναμικό φοιτητών ιατρικής προορίζονται για γενικοί γιατροί), τής Ολλανδίας (8 έδρες Γενικής Ιατρικής στίς αντίστοιχες σχολές), τής Φιλανδίας (ύψηλης στάθμης εκπαίδευση γενικών γιατρών, μετά από ριζική στροφή κατά τήν τελευταία δεκαετία, πού περιλαμβάνει διορισμό επί διετία σε Κέντρα 'Υγείας).

Αν, για όλους τούς παραπάνω λόγους, άποτελεί ζήτημα άμεσης προτεραιότητας ή εισαγωγή τής ειδικότητας του γενικού γιατρού και αν συνυπολογίσουμε τίς συνθήκες πού αναφέρθηκαν στο χώρο τών άδελφών νοσοκόμων και τών λοιπών επαγγελματικών κλάδων υγείας, τότε, είναι ή όχι έμπαιγμός τά περί έναρξης ΕΣΥ ή έναρξης λειτουργίας τών Κέντρων 'Υγείας, όταν:

— Ούτε ή ιδεολογική προετοιμασία για τή σημασία και τό κύρος του γενικού γιατρού, ως έλάχιστο έστω ήθικό κίνητρο, ούτε τό άκριβές περιεχόμενο και ό τρόπο παροχής τών σπουδών έχουν καθοριστεί. Έκτός αν κάποιες διατυπώσεις πού περιγράφουν μία υποβαθμισμένη «ειδικότητα γενικής ιατρικής» διαρκείας ...άκριβως 3½ έτών — άπ' ό,τι φαίνεται προέκυψε ως «χρυσή τομή», μέσος όρος τών 6 περίπου έτών τής Σουηδίας και του ενός περίπου έτους τών, όντως έπιτυχημένων, «ξυπόλυτων γιατρών» τής Κίνας— φιλοδοξούν νά έχουν τό κύρος νομοσχεδίου και κυρίως προσέλκυσης τών πρώτων Έλλήνων γενικών γιατρών.

— Καμία σοβαρή φροντίδα δέν έχει ύπάρξει για άνόρθωση του κοινωνικού κύρους, τήν ανάπτυξη του αριθμού και τήν εκπαίδευση τών άδελφών νοσοκόμων.

— Η εξέλιξη τής ιατρικής εκπαίδευσης βρίσκεται στή φάση τής ...αναγκαστικής διακοπής λειτουργίας τών ... νέων (πρός τό παρόν) Ιατρικών Σχολών (βλ. Πάτρα— Γιάννενα, 25.10.85), τήν ίδια στιγμή πού έπιτακτική ύπάρχει ανάγκη για όργάνωση νέων σχολών, μέ αντικείμενα τήν Προληπτική Ιατρική, τήν Κοινωνική Ιατρική, τήν Ιατρική τής Έργασίας, τή Δημόσια 'Υγεία, τήν Επιδημιολογία, τήν Ψυχική 'Υγεία τών Νέων.

— Η ιατρική μεταπτυχιακή εκπαίδευση και μετεκπαίδευση είναι άνύπαρκτη.

— Για επιδημιολογικές και στατιστικές μελέτες —άπαραίτητες για τόν καθορισμό τών αναγκών, τό σχεδιασμό, τήν ιεράρχηση— άς μή γίνεται λόγος.

— Ο προγραμματισμός του γιατρού (αριθμός φοιτητών, θέσεις ιατρικών ειδικοτήτων ανάλογα μέ τίς ανάγκες και τίς ποιοτικές δυνατότητες εκπαίδευσης) και «προϊατρικού» δυναμικού —αυτόνομες λειτουργίες προσαρμογής και αναπροσαρμογής, ανά 1-2 έτη σε όρισμένες χώρες—, ούδέποτε ...άποτολήθηκε.

‘Η Πρωτοβάθμια Φροντίδα ‘Υγείας (Π.Φ.Υ.)

Μέ βάση τά δεδομένα τής διεθνούς πείρας μπορούμε άδρά νά διακρίνουμε τέσσερις τύπους όργάνωσης Πρωτοβάθμιας Φροντίδας 'Υγείας:

1. *‘Ανεξάρτητη (μή έλεγγόμενη) ιδιωτική Π.Φ.Υ.* (Βέλγιο, Ηνωμένες Πολιτείες, Ιαπωνία).

Έδώ ό ιδιώτης γιατρός ή οργανωμένη ιδιωτική πρωτοβουλία, καθορίζουν τήν κατανομή και τό είδος τών δραστηριοτήτων, εν πολλοίς βάσει τών νόμων τής άγοράς. Ό τύπος αυτός καθιστά συνφωνώς άδύνατη τήν έγκατάσταση συντονισμένου έθνικού, περιφερειακού ή τοπικού πλάνου υπηρεσιών υγείας.

2. *Ρυθμιζόμενη ιδιωτική Π.Φ.Υ.* (Αγγλία, Σκωτία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Αυστρία, Δανία). Οί δραστηριότητες τών ιδιωτών γενικών γιατρών έλέγχονται από τίς δημόσιες υπηρεσίες υγείας.

3. *Δημόσια Π.Φ.Υ. μέ κέντρο βάρους τό νοσοκομείο.* Οί δραστηριότητες γίνονται μέ κέντρο άναφοράς νοσοκομειακές μονάδες πού περιλαμβάνουν κλειστή και άνοιχτή περίθαλψη. Η Σουηδία, παρότι διαθέτει ήδη περί τά 600 λειτουργούντα κέντρα υγείας, κατατάσσει τόν έαυτο της στον τύπο αυτό, στο πλαίσιο ενός μεσολαβητικού, έως τό 1990, σταδίου πρός τό παρακάτω μοντέλο, δηλαδή.

4. *Δημόσια Π.Φ.Υ. μέ κέντρο βάρους τοπικό* (Σοβιετική Ένωση και άλλες άνατολικοευρωπαϊκές χώρες, Φιλανδία, Κούβα, Κίνα). Έδώ ή Π.Φ.Υ. άποτελεί ή τείνει νά άποτελέσει, τή βάση του συνολικού συστήματος υγείας. Καλύπτει τό 80-90% τής άρχικής τουλάχιστον έπαφής του άσθενούς μέ τίς ιατρικές υπηρεσίες και έχει εϋθύνη για τήν πλειονότητα τών προληπτικών δραστηριοτήτων πού άφορούν και κατευθύνονται πρός τό άτομο και τό περιβάλλον.

Ως στοιχεία υπεροχής του τελευταίου μοντέλου αναφέρονται:

— Προληπτικές δραστηριότητες πού κατευθύνονται όχι μόνο πρός τό άτομο, αλλά επίσης πρός τό περιβάλλον.

— Καθορισμός του στόχου τών υπηρεσιών υγείας βάσει τών αναγκών του πληθυσμού — όχι ανάλογα μέ τή δυνατότητα ζήτησης και προσπέλασης πού έχουν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες. Οί υπηρεσίες υγείας χρηματοδοτούνται επί τή βάσει έθνικής ή και τοπικής φορολογίας, και όχι ανάλογα μέ τήν «άγοραστική» δύναμη τών διαφόρων κατηγοριών.

— Έπικέντρωση τής ιατρικής-επιδημιολογικής έρευνας σε προβλήματα υγείας πρόσ όφελος του πληθυσμού.

— Συνθήκες εϋνοϊκές, ώστε ή υγειονομική και ιατρική φροντίδα νά διέπονται από τό πνεύμα τής συνολικής άντιμετώπισης του άτόμου. Στόχος ή πρόληψη και θεραπεία του άσθενούς και όχι τής άσθένειας.

Λαμβάνοντας υπόψη τά προηγούμενα δεδομένα, εύλογα άναρωτιέται και ό ά-

2. Δές και Νίκου Φακιολά: Προγραμματισμός και ανθρώπινος παράγοντας στήν υγεία. Έπιθ. Κοινων. Έρευνών, β' και γ' τετράμηνο 1981.

πλός, μή ειδικός επί του θέματος, πολίτης:

Έχει «στά σοβαρά» ρητά ξεκαθαριστεί (γιατί στο νόμο 1397 μόνο γενικόλογες νύξεις γίνονται) το μοντέλο πρωτοβάθμιας φροντίδας που πρόκειται να εφαρμοστεί, ώστε να ληφθούν υπόψη οι ριζικά διαφορετικές προϋποθέσεις που υπαγορεύει η κάθε επιλογή;

Εάν, έστω, υποθέσουμε ότι οι γιατροί της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης (πόλεις, πού, παρεμπιπτόντως, περιλαμβάνουν τό 45% του πληθυσμού και τό 75% του συνόλου των γιατρών όλης τής χώρας) άρχίζουν να κατανέμονται στά νεότευκτα κτίρια των Κέντρων Υγείας: εάν, έστω, παραβλέψουμε ότι, κυριολεκτικά, δέν υπάρχουν άδελφές και λοιπό υγειονομικό προσωπικό: υπάρχει, άραγε στοιχειώδης σχεδιασμός για τή λειτουργία των Κέντρων Υγείας μέ υπερεξειδικευμένους γιατρούς, στό πρότυπο άς πούμε τής Σοβιετικής Ένωσης, για τό δεκάχρονο, έστω πεντάχρονο, μεταβατικό στάδιο, πού θά ήταν άπαραίτητο... άν είχε ήδη άρχισι ή προετοιμασία των, ύψηλου επιπέδου, εξειδικευμένων τής γενικής ιατρικής; Μήπως έχει γίνει σκέψη, έστω, και δέν τό γνωρίζουμε, για τόν τρόπο μετεκπαίδευσης και ενημέρωσης του σημερινού δυναμικού των εξειδικευμένων γιατρών και των άδελφών στά τελείως νέα καθήκοντα πού καλούνται να αναλάβουν στην πρωτοβάθμια περίθαλψη κατά τό (υποτιθέμενο) μεταβατικό στάδιο;

Μήπως έχει γίνει κάποια σοβαρή επιδημιολογική μελέτη για τόν προσδιορισμό των κατά τόπους προβλημάτων και δέν τήν ξέρουμε; Μήπως, έστω, έχουν ληφθεί κάποια μέτρα για τήν αντιμετώπιση ελληνικών ιδιαίτεροτήτων, πού γνωρίζουν και τά νήπια, άς πούμε τήν πρόληψη ή, έστω, τήν αντιμετώπιση των αυτοκινητικών άτυχημάτων κατά μήκος των εθνικών οδών;

Υπάρχουν κάποιες «πρόχειρες», έστω, μελέτες, και δέν τίς πληροφορηθήκαμε, για προγράμματα προληπτικής εξέτασης του πληθυσμού σε όρισμένες κατηγορίες νοσημάτων; Ή, έστω, άν αυτό θεωρείται πολυτέλεια, υπάρχει μήπως, και δέν τό γνωρίζουμε, άδρή σκέψη για τόν τρόπο παρέμβασης και συμβολής των Κέντρων Υγείας στη νοσογόνο συμμετοχή του φυσικού περιβάλλοντος (ένδομητρια καθυστέρηση, καρκίνοι, καρδιαγγειακά, αναπνευστικά, μεταβολικά νοσήματα), του ψυχολογικού περιβάλλοντος (άνεργια και κατάθλιψη, άνεργια και ύπέρταση κ.λπ.), του επαγγελματικού περιβάλλοντος (τραυματισμοί, καρκίνοι, δέρμα, καρδιαγγειακά), των άτομικών συνθηκών (διαιτητικές συνήθειες, άσκηση ή, «θού, Κύριε, φυλακήν...», κάπνισμα);

Έχει, μήπως, σοβαρά συζητηθεί και δέν υπέπεσε στην αντίληψη μας, ό τρόπος συνεργασίας μεταξύ Κέντρων Υγείας και περιφερειακών νοσοκομείων, τό θέμα τής παροχής επισκέψεων κατ' οίκον (Βουλγαρία, Γαλλία, Τσεχοσλοβακία) ή όχι (Σοβιετική Ένωση, Καναδάς, Φιλανδία), τηλεφωνικών συμβουλών (Δανία, Καναδάς, Σουηδία) ή όχι (Γαλλία), άν θά υπάρχει ενιαίο ιστορικό άσθενούς και πώς θά διακινείται ή πληροφόρηση (Κέντρο Υγείας - νοσοκομείο, νησιά, όρεινές περιοχές);

Μήπως έτοιμάζονται έντατικά προγράμματα για τήν πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας μητέρας - παιδιού, για τή σχολική υγιεινή και τήν υγειονομική διαφώτιση του πληθυσμού - κι έμεις γκρινιάζουμε;

Μήπως έχει προβλεφθεί ό τρόπος τής διοικητικής ένταξης και χρηματοδότησης των Κέντρων Υγείας στους δήμους και τίς κοινότητες; Μήπως, επειδή στό θέμα υπάρχουν... «δυσχέρειες», έχουν, τουλάχιστον... «ύλοποιηθεί» τά περίφημα Περιφερειακά Συμβούλια Υγείας, πού προβλέπει ό ίδιος ό νόμος για τό ΕΣΥ, και δέν έχουμε ενημερωθεί;

Μήπως είναι τελείως δευτερεύον, και άρα λασπολογούν όσοι υποπεύονται εκλογικές σκοπιμότητες, τό θέμα τής γεωγραφικής κατανομής των άγροτικού τύπου Κέντρων Υγείας ή ή μετάθεση στό άγνωστο μέλλον τής άνέγερσης των αστικού τύπου Κ.Υ.;

Μύπως είναι μέ μαθηματική άκρίβεια σίγουρο, ότι, αντί για δημιουργία προληπτικών θεραπευτικών εκπαιδευτικών κέντρων, πού θά πρεπε να συνιστούν τό επίκεντρο του υγειονομικού μας συστήματος, βαδίζουμε άσυστόλως προς τήν άνα παραγωγή κακέκτυπων μικρογραφιών των νοσοκομείων, πού θά αξήσουν τή ροή προς τήν Αθήνα και θά όξύνουν τά γνωστά έγγενή προβλήματα;³

Ή μήπως όλα αυτά δέν συνιστούν στοιχειώδεις όρους ύποδοχής του Ε.Σ.Υ. αλλά «κουλτουριάδικες» ύπερβολές, καθώς, έξάλλου, μάς προλαβαίνουν επί του πιεστηρίου οι «Ρυθμίσεις για τήν εφαρμογή του Ε.Σ.Υ.», τό νέο ήμειπισήμως επλεγόμενο «Νομοσχέδιο Σκούπα», πού, μεταξύ των άλλων ρεαλιστικών μέτρων σαράνι καιϊτή γενικότητα τής Γενικής Ιατρικής, θεσμοθετώντας κυριολεκτικά τή δυνατότητα άπονομής της σε όποιον δηλώσει; (Δές άρθρο 1 του νομοσχεδίου καθώς και τό άπόφθεγμα του Γιάννη Τσαρούχη).

Πόσο, επομένως, μπορεί να μιλάει κανείς σοβαρά, όταν, ύπ' αυτούς τούς όρους, ύποστηρίζει τήν έναρξη τάχα του ΕΣΥ;

Ή Έθνική Ασφάλιση

Τό ότι δέν νοείται Έθνικό Σύστημα Υγείας χωρίς ύπαρξη Έθνικής Ασφάλισης είναι πρόβλημα πού εγκαίρα είχε συζητηθεί. Ή αντιμετώπιση του θέματος ξεκίνησε από τήν «πρόβλεψη» για μελλοντική εφαρμογή του μέτρου, ως εύχη περίπου, στό πλαίσιο του νόμου για τό Ε.Σ.Υ., συνεχίστηκε μέ τήν επιφύλαξη και «όλοκληρώθηκε» μέ τή συνειδητή άποσιώπηση. Χωρίς, έστω, κάποια διεύρυνση των τεχνικών διαδικασιών για ένοποίηση των κλάδων υγείας, κάποια έκτίμηση για τίς άπαραίτητες μεταβατικές ρυθμίσεις. Ή διεθνής πείρα φαίνεται καταλυτική, άν, στά συστήματα προηγμένων υγειονομικά δυτικών χωρών, άναζητήσουμε κάποιο κοινό χαρακτηριστικό - μεταξύ των σημαντικών διαφορών. Έτσι, ή Μεγάλη Βρετανία (γενικοί γιατροί άνεξάρτητοι συμβασιούχοι μέ ιδιωτικά ιατρεία), ή Σουηδία (μισθωτοί γιατροί μέ έλεγχόμενο δικαίωμα ιδιωτικού ιατρείου πού τό αξιοποιούν σε μικρή έκταση, μεταξύ άλλων και λόγω του ύψηλου βαθμού ανταγωνιστικότητας πού διαθέτει ό δημόσιος τομέας) και ό Καναδάς (γενικοί και εξειδικευμένοι γιατροί έλεύθεροι επαγγελματίες), έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τήν ύπαρξη Ένιαίου Φορέα Ασφάλισης. Ή Ιταλία, ή όποία «παρά τό σημαντικότατο ρόλο πού διαδραματίζει ή Τοπική Αυτοδιοίκηση στην ιταλική κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα, (...) ειδικά στά ζητήματα εφαρμογής του Ιταλικού Έθνικού Συστήματος Υγείας, αντιμετώπισε (...) σοβαρότατα προβλήματα»,⁴ άναγγέλλει τή «δημιουργία Έθνικού Συστήματος

3. Δές και Γιάννη Τούντα: Ό δεκάλογος μιάς (πιθανής) άποτυχίας, Άντί, τεύχ. 301, 11.10.85.

4. Φραγκλίνος Παπαδέλης, έφημ. Τά Νέα, άπάντηση στό άρθρο Π. Παπαγιάννη, Τό ΕΣΥ και ή Τοπική Αυτοδιοίκηση, 26.9.85.

Υγείας» με τη μεταρρύθμιση του 1980, δηλαδή την αντίκατάσταση διαφόρων ασφαλιστικών ταμείων από «Εθνική Υπηρεσία Ασφάλισης», με στόχο: 1. Δικαιότερη κατανομή υγειονομικών πόρων στις γεωγραφικές περιοχές και κοινωνικά στρώματα. 2. Αναχαίτιση του υγειονομικού κόστους μέσω: κατάργησης των δαπανηρών γραφειοκρατικών λογιστικών διαδικασιών για τον προσδιορισμό της δικαιοδοσίας των διαφόρων ασφαλιστικών ταμείων· περιορισμού της περιττής συνταγογραφίας και της υπερπροσφοράς υπηρεσιών, με τη συνεπαγόμενη θέσπιση της ιατρικής αποζημίωσης «κατ' άτομο» και όχι βάσει της «παρεχομένης ιατρικής πράξεως»· περιορισμού των κινήτρων για παρατεταμένη «κλειστή» νοσηλεία, με «πίστωση» των δημοσίων νοσοκομείων βάσει κεντρικού προϋπολογισμού και όχι βάσει άμοιβης ανά ημέρα νοσηλείας από το ασφαλιστικό ταμείο· κεντρικής αξιολόγησης των μελλοντικών νοσοκομειακών δαπανών, ανάλογα με την αποδοτικότητα των τρεχόντων εξόδων και την ισόρροπη γεωγραφική κατανομή.

Εξάλλου, μελέτη που έγινε στη Φιλανδία το 1964, λίγο πριν την εφαρμογή του Εθνικού Συστήματος Ασφάλισης, έπιβεβαίωσε ότι όσο υψηλότερο ήταν το οικογενειακό εισόδημα τόσο καλύτερη ήταν η χρήση και αξιοποίηση των υπηρεσιών υγείας από τον πληθυσμό (άριθμός επισκέψεων, στά έξωθεν ιατρεία, συχνότητα παρακολούθησης ανεξάρτητα από τη σοβαρότητα του ιατρικού προβλήματος κ.λπ.). Το 1968, τέσσερα χρόνια μετά την εισαγωγή της εθνικής ασφάλισης, το χάσμα ανάμεσα στα διαφορετικά εισοδηματικά στρώματα είχε εντυπωσιακά μειωθεί.

Από την άλλη μεριά, η Θάτσερ δεν αποτολμά, παρά τις ισχυρές πιέσεις μεγάλων εταιρειών, να διευκολύνει την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, άρνούμενη τη φορολογική έκπτωση στα ιδιωτικά ασφάλιστρα, μπροστά στον κίνδυνο της μείωσης των δημοσίων φορολογικών εσόδων, στο καλά έγκρατο πλέγμα δημόσιας ασφάλισης της Μεγάλης Βρετανίας...

Πόσο σοβαρό λοιπόν είναι να μιλάμε για Ε.Σ.Υ., εν μέσω του παράλογου —και παραλυτικού— χορού των 350 περίπου ελληνικών ασφαλιστικών ταμείων, που...καλά κρατεί; 5

Ε.Σ.Υ. χωρίς «θεσμό»...

Παρότι οι τριγμοί των άρμών του «κράτους προνοίας» γίνονται ολοένα και ευκρινέστεροι τα τελευταία χρόνια —καθώς οι δαπάνες για την υγεία αυξάνουν ραγδαία και δυσχεραίνουν τους «μηχανισμούς κοινωνικής αναπαραγωγής», 6 — ο Brian Abel-Smith, γνωστός για τις ειδικές μελέτες του καθηγητής της "London School of Economics...", καταλήγει, σε πρόσφατο άρθρο, στα εξής «συμβιβαστικά» και άπο τή σκοπία του αισιόδοξα συμπεράσματα:

«1. Στην Εύρωπη υπάρχει δυνατότητα αποτελεσματικού ελέγχου των δαπανών για την υγεία. 2. Ο χειρισμός των δαπανών βασίζεται πολύ λιγότερο στην εισαγωγή ή επέκταση των ατομικών εισφορών στις χώρες που διαθέτουν μοντέλο «Εθνικού Συστήματος Ασφάλισης». 3. Το ουσιώδες χαρακτηριστικό στην, κυριαρχούσα στην Εύρωπη, τάση προς Εθνικά Συστήματα Υγείας, είναι η παροχή καθολικού δικαιώματος σε όλους τους πολίτες. Υπάρχει παράλληλα η δυνατότητα να συνδυαστεί ο αποτελεσματικός έλεγχος των δαπανών με δικαιότερη γεωγραφική κατανομή των πόρων».

Στό ίδιο άρθρο —στό οποίο ο συγγραφέας απευθύνεται σε Αμερικανούς αναγνώστες και προσαθεί, με συγκριτικά ντοκουμέντα από την ευρωπαϊκή πείρα, να υποστηρίξει την αντίληψή του για την υπεροχή των χωρών με Εθνικό Σύστημα Υγείας έναντι των άνοστών και των κοινωνικών και οικονομικών άδιεξόδων του συστήματος των Ηνωμένων Πολιτειών — θέλοντας να υπογραμμίσει την απαιτούμενη συρροή όρισμένων ουσιωδών χαρακτηριστικών (κατά διάφορους, βέβαια, τρόπους προσαρμοσμένων, ανάλογα με τις πολιτικές και εθνικές συνθήκες κάθε χώρας) για την άρτιωση της έννοιας ενός Εθνικού Συστήματος Υγείας, που αποσκοπεί στη δίκαιη και ισότιμη παροχή περίθαλψης, σημειώνει:

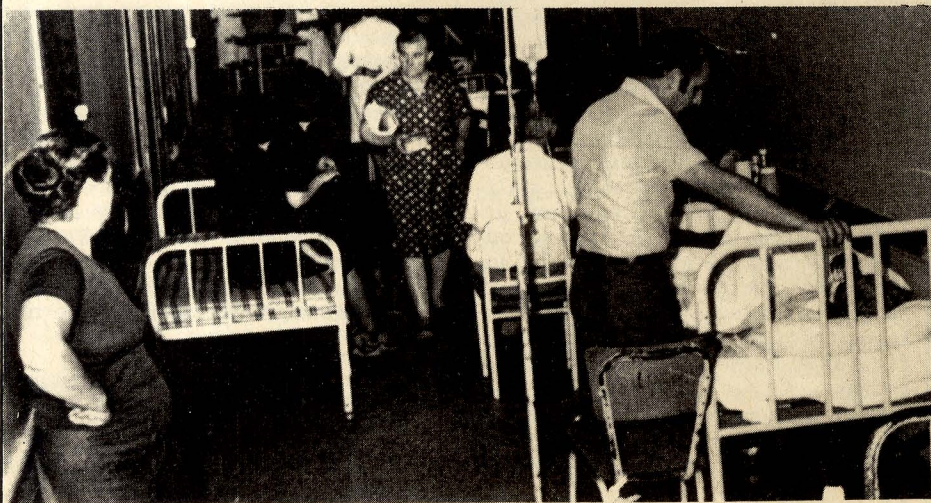
«Ο όρος "Εθνικό Σύστημα Υγείας" είναι έννοια με χαλαρή και ακαθόριστη χρήση παγκοσμίως. Στις Η.Π.Α. κατέληξε να ακούγεται περίπου σαν βρισιά. Ως όρος συνώνυμος με το "socialized medicine".

Ποιό είναι όμως το ουσιαστικό περιεχόμενο του όρου; Συμπυκνώνεται στην έννοια του μισθωτού γιατρού; Εάν είναι έτσι, τότε η Φιλανδία και η Σουηδία, χώρες όπου σημαντικό ποσοστό της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας παρέχεται από μισθωτούς γιατρούς σε δημόσιους χώρους, βρίσκονται πιο κοντά στην έννοια ΕΣΥ, απ' ό,τι η Βρετανία, όπου κατ' ουσίαν όλοι οι γενικοί γιατροί είναι ελευθεροεπαγγελματίες συμβασιούχοι, εργαζόμενοι στα ιδιωτικά τους ιατρεία, κατά τον ίδιο τρόπο όπως στη Δανία και την Ολλανδία (στις χώρες αυτές είναι πολύ σπανιότερο να βρει κανείς μισθωτούς γιατρούς, ειδικότερα στην πρωτοβάθμια περίθαλψη, απ' ό,τι στις Η.Π.Α.). Μήπως η Σουηδία, η Φιλανδία και, από την άποψη αυτή, η Δανία δεν θα πρέπει να καταλογίζονται στις χώρες με Εθνικό Σύστημα Υγείας, επειδή το σύστημα τους διοικείται κατεξοχήν από τις τοπικές αρχές και, άρα, δεν είναι «Εθνικό»; Είναι η παροχή περίθαλψης από την κεντρική διοίκηση ή ουσία του ΕΣΥ; Εάν ναι, τότε είναι δύσκολο να σκεφτεί κανείς άλλα παραδείγματα στον κόσμο εκτός Ίσως από τη Σρι Λάνκα. Η, μήπως, το κλειδί της υπόθεσης είναι η χρηματοδότηση από φορολογικά έσοδα μάλλον, παρά από κοινωνικές ασφαλιστικές εισφορές; Εάν είναι έτσι, τότε η Ιταλία πολύ κακώς έκανε να αποκαλέσει τον εκσυγχρονισμό του 1980 "δημιουργία Εθνικού Συστήματος Υγείας". Εάν όχι, γιατί ο Καναδάς ονομάζει το σύστημα του "Υπηρεσία Εθνικής Ασφάλισης" και όχι ΕΣΥ; Μήπως επειδή το σύστημα διευθύνεται από την τοπική αυτοδιοίκηση και όχι από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, ή επειδή τα νοσοκομεία είναι μη κερδοσκοπικά ιδιωτικού δικαίου ιδρύματα, που λαμβάνουν ετήσιες επιχορηγήσεις από το "σύστημα", όπως κι αν ονομάζεται αυτό; Ο συγκεκριμένος συγκεκριμένος δημόσιος και ιδιωτικός κατοχή των μέσων (ευρύς στη Βρετανία, περιορισμένος στον Καναδά), ο ρόλος της κεντρικής, περιφερειακής ή τοπικής εξουσίας (συγκεντρωτική διοίκηση στη Βρετανία, ευρύτατη αποκέντρωση στη Φιλανδία), ή έκταση των ατομικών επιβαρύνσεων, κατά τη στιγμή της χρήσης, ή το κατά πόσον το σύστημα χρηματοδοτείται ενμέρει από ασφαλιστικές εισφορές (σε περιορισμένη έκταση στη Βρετανία, σε ευρεία στην Ιταλία), καθώς και η αναλογία μισθωτών υγειονομικών (ευρεία στη Σουηδία, μικρότερης έκτασης στην Ιταλία) είναι στοιχεία που αναπόφευκτα ποικίλλουν στα διάφορα Ε.Σ.Υ. (...) Εάν θεωρήσουμε πως η παροχή ιατρικών υπηρεσιών από μισθωτούς γιατρούς, που, κατά κάποιο τρόπο προσλαμβάνονται από την κυβέρνηση και εργάζονται σε δημόσια νοσοκομεία, αποτελεί την πεμπτοσύνη του Ε.Σ.Υ., της socialized medicine, τότε, την πατρότητα της έννοιας δικαιούται ιστορικά η τσαρική Ρωσία και όχι η Σοβιετική Ένωση, ή όποια φρόντισε ευρέως να επεκτείνει και να αναπτύξει το σύστημα υγείας». 7

5. Δές και Τάκη Παναγιωτόπουλου: "Όσα δεν είπαμε «άνοιχτά» για το ΕΣΥ, Αύγη, 3.3.84.

6. Δές Λίλα Άντωνοπούλου, Οικονομία και υγεία, Δεκαετημέριος Πολίτης, τεύχ. 49, 6.9.85.

7. Health and Society, Vol. 63, No. 1, 1985.

... "Η «θεσμός» χωρίς ΕΣΥ;

(ή «αίχμη του δόρατος» με
...στόχο τόν καθρέφτη)

Ίσως νά ήταν άθεμιτη ή καταφυγή στην... «αύθεντία», οί γενικότερες άπόψεις της οποίας είναι μία άλλη συζήτηση, εάν δέν ζούσαμε στή χώρα του παραλόγου και της μεγαλόσχημης κοροϊδίας, όπου είναι δυνατό νά συζητείται, από οποιαδήποτε πλευρά, ότι μπορεί νά σταθεί «θεσμός» γιατρού πλήρους και άποκλειστικής άπασχόλησης, όταν όλες οί παραμέτροι που περιγράφηκαν (γενική κατεύθυνση — άνθρωπος παράγοντας — μοντέλο οργάνωσης Π.Φ.Υ. — έθνική ασφάλιση), βρίσκονται σε πλήρη άδράγεια ή και διάλυση. Δηλαδή νά σταθεί «θεσμός», μία «θεσμική αλλαγή», όταν όλες οί συνιστώσες για τήν υλική και ιδεολογική ύποστήριξη του Ε.Σ.Υ., μπροστά στό μάτια όλου του κόσμου. Συμπαρασύροντας, μέσα στό κέλυφος της δικής της άφερεγγυότητας και παλινδρόμησης, έννοιες και θεσμούς που χρειάστηκαν και θά χρειαστούν σκληρούς αγώνες για νά επιβληθούν. Καί ένώπιον της άλλης Δεξιάς, που έπιχαίρει, γιατί άντιλαμβάνεται πολύ καλά πώς όλες οί προϋποθέσεις έννοούν τους στόχους της και τήν ιδεολογία της. Άνησυχεί μόνον γιατί βλέπει ότι στό θέμα της Ύγείας τό ΠΑΣΟΚ δέν θέλει και δέν μπορεί ούτε τά στοιχειώδη έκσυγχρονιστικά μέτρα νά λάβει, μέριμνα σάφρων, της οποίας σύγχρονης Συντήρησης σέβεται, τρώνουν τινά, τόν έαυτό της.

Πράγματι, «ό θεσμός του γιατρού πλήρους και άποκλειστικής άπασχόλησης όπως πάει νά ξεκινήσει είναι μία καρικατούρα». ⁸ Αφού είναι πιά πασιφανές ότι ή άλλοτε «αίχμη του δόρατος για τήν εφαρμογή του ΕΣΥ», πέφτοντας θύμα στό βωμό της πασοκικής αυτοδυναμίας, κείται σώμα νεκρό στήν άγωνα κοίτη της κυβερνητικής άβελτηρίας. Κι έτσι, ή «άμεση και σωστή εφαρμογή του ΕΣΥ, χωρίς φαλκίδευση του θεσμού του γιατρού πλήρους και άποκλειστικής άπασχόλησης» κατάντησε ρομαντικός άπόηχος ένδόξων εποχών, μία πού ή έννοια της φαλκίδευσης αίωρείται χωρίς άντικείμενο, ένώπιον της κήδευσης και του ΕΣΥ και του «θεσμού».

Γιατί ή συνεπής προετοιμασία και εφαρμογή των όρων πού συνιστούν τό ΕΣΥ, και ιδιαίτερα ή οργάνωση της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, θά μπορούσαν νά επιβάλουν στήν πράξη τό «θεσμό», άκόμη ίσως και χωρίς νόμο, ένω, άντίθετα, ή άπουσία και ή άρνητική ρολή των στοιχειωδών όρων λειτουργίας του ΕΣΥ έχει ήδη ύπονομεύσει τό «θεσμό», μετατρέποντάς τον στό άντίθετο του παρά τό νόμο. Τήν ίδια στιγμή πού, μετά βαίων και κλάδων, εξαγγέλλεται ή «έναρξη του θεσμού», τό «καινούργιο» πού ξεκινά και έπекτείνεται είναι οί οδρές στή λίστα των έξωτερικών ιατρείων⁹ και ή άποφασιστική έκτροπή προς τόν ιδιωτικό τομέα, πού όδεύει δρόμο δόξης λαμπρόν, με ψηφιακούς άγγειογράφους, ιδιωτικές σχολές άδελφών νοσοκόμων, ειδικές συμβάσεις για νοσηλεία άσθενών από τή Λιβύη, προ-

έδρους άκαδημαϊκούς.¹⁰ Καί ή εικόνα συμπληρώνεται από τις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες με τήν κλιμακώση της έξαγωγής υγείας — και τήν έκτόνωση δικών τους προβλημάτων άνάπτυξης — καθώς, αυτή τή φορά στό βόρεια προάστια της... Στοκχόλμης, έτοιμάζεται τό — πρώτο στή χώρα — «Λούξ νοσοκομείο για ξένους», προοριζόμενο νά έξυπηρετεί «άσθενείς κατά κύριο λόγο (sic) από τήν Ελλάδα και τήν Ίταλία, άλλ' έπίσης από τήν Όλλανδία, Νορβηγία, Ίσλανδία, Ίράν, Ίράκ και Λιβύη». ¹¹ (Ταύτα προφανώς για τήν τόνωση της εύγενοús ιδιωτικής — και άναπτυξιακής — άμίλλης μεταξύ των δύο σοσιαλιστικών άναδέλφων Ελλάδος και Σουηδίας, ή οποία, ως μήν ξεχνάμε έξάλλου, είναι τό πρότυπο... έλλείπει της Χιλής του Άλιέντε).

Τό προοδευτικό κίνημα των νέων νοσοκομειακών γιατρών του τόπου μας συνέλαβε, εισηγήθηκε, προέβαλε και άγωνίστηκε έντονα για τήν ιδέα του θεσμού του γιατρού πλήρους και άποκλειστικής άπασχόλησης σε συνδυασμό με τις βασικές προϋποθέσεις για τή διασφάλιση της εφαρμογής του στό πλαίσιο ενός Έθνικού Συστήματος Ύγείας. Τό φαινόμενο είναι προς τιμήν του και — ως προερχόμενο από χώρους γιατρών — μοναδικό στό διεθνή χρονικά.

Η έντονα «νοσοκομειοκεντρική» κατεύθυνση του ΕΣΥ είναι φυσική συνέπεια του χώρου από τόν όποίο προήλθε ή πρόταση. Είναι έπίσης φυσικό και θεμιτό νά ζητούν σήμερα οί νοσοκομειακοί γιατροί μέσο μισθό 80-100.000.¹² Έκείνο πού ίσως δέν φαίνεται (πιά ότι ήταν και τόσο) φυσικό είναι, άφ' ενός ή έπιλογή της «κάθετης σύγκρουσης» έναντι των δειλών έκσυγχρονιστικών διαθέσεων της μεταπολιτευτικής, προπασοκικής Δεξιάς, — προκειμένου... ν' άνέβει τό ΠΑΣΟΚ στήν έξουσία — και άφ' έτέρου ή ένάλοθηση των έλπίδων για εφαρμογή του ΕΣΥ στό ΠΑΣΟΚ, πού, άντί «δομικών» ή έκσυγχρονιστικών αλλαγών προπαθεί νά «ύλοποιήσει» — έσχάτως δέ τελείως... άτσαλα — τήν «άπόρροση των κοινωνικών κραδασμών, τήν άπορρόφηση των αίτημάτων των τάξεων, για νά τά άναμασήσει στή συνέχεια και νά τά παραδώσει έπεξεργασμένα πλέον σ' ένα κοινωνικό σώμα ουδέτερο, άπαθές και έπιδεκτικό χειραγώγησης». ⁶ Καί τέλος αυτό πού σίγουρα δέν φαίνεται (σήμερα πιά) φυσικό είναι ή συνέχιση της «περί όνου σκιάς» διαμάχης για κάποιο άθέατο «θεσμό» έν μέσω του άνυπάρκτου «ΕΣΥ», άντί της άμεσης μετατόπισης του κέντρου βάρους των αίτημάτων στή δημιουργία στοιχειωδών όρων για μία πορεία προς τό ΕΣΥ. Όρων πού θά μπορούσαν, με τήν αυτονόητη προϋπόθεση της αύξησης και του όρθολογισμού των δαπανών για τήν υγεία, νά περιλαμβάνουν:

— Προγραμματισμό ιατρικού, λοιπού υγειονομικού δυναμικού και ιατρικών ειδικοτήτων, μετά από μελέτη των αναγκών.

— Σχεδιασμό της παροχής πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας με έπίκεντρο, και όχι διαμετακομιστικούς σταθμούς, τά κέντρα υγείας.

— Συγκεκριμένα μέτρα για τήν κοινωνική και επαγγελματική άναβάθμιση του κύρους των άδελφών νοσοκόμων, σε συνδυασμό με τήν άνάπτυξη και έκπαίδευση ύψηλης κατάρτισης δυναμικού.

— Συγκεκριμένα κίνητρα και προγραμματισμό για ύψηλού επιπέδου ειδίκευση του γενικού γιατρού, με παράλληλη ένίσχυση των ιατρικών σπουδών προς τήν κατεύθυνση της «Κοινωνικής Ίατρικής» και της «Επιδημιολογίας».

— Άμεση έπεξεργασία και εφαρμογή μεταπτυχιακών μετεκπαιδευτικών προγραμμάτων για τήν άξιοποίηση του υπάρχοντος νοσηλευτικού και ιατρικού δυναμικού.

— Έκλεκτική κατανομή των συγκεντρωτικών και άποκεντρικών λειτουργιών του σχεδιασμού με συγκεκριμένα μέτρα για άπονομή έξουσιών στήν τοπική αυτοδιοίκηση και για έπιμόρφωση του πληθυσμού.

— Μελέτη των μεταβατικών σταδίων προς τήν ταχεία εφαρμογή Έθνικής Ασφάλισης.

— Άμεση έκπόνηση βασικών επιδημιολογικών μελετών και συγκεκριμένο πρόγραμμα του τρόπου εφαρμογής και αξιολόγησης, καθώς και του χρόνου της άπαραίτητης άναπροσαρμογής των μέτρων.

Χωρίς αυτά τά βασικά και στοιχειώδη ούτε ΕΣΥ γίνεται ούτε «θεσμός» πραγματοποιείται. Καί, πάντως, κανένα ΕΣΥ άνά τόν κόσμο δέν έχει ούτε πρόκειται νά στηριχτεί στό ειδικό έκείνο είδος γιατρών, πού πρέπει νά συνδυάζουν μαζοχιστικά τήν ιδιότητα του ιδεολόγου-άριστερου, ή άπλως τίμιου, με τή συνειδητή συνεισφορά στήν κυβερνητική άσυνδοσία των ψευδών διακηρύξεων και του λαϊκισμού, πού, όταν έξαντληθούν, δίνουν τή θέση τους στόν αυταρχισμό με έπόμενο στάδιο τήν άνοιχτή έπίσημη τρομοκρατία.

Μέχρις ότου δέ τό καθοριστικό θέμα της αναδιάρθρωσης του συστήματος υγείας σπάσει τά στεγανά του χώρου των προοδευτικών γιατρών και γίνει κεντρική ύπόθεση των κοινωνικών κινημάτων και των δυνάμεων της άριστερας — και έπειδή στό μεταξύ ή μεθοδευόμενη άνωθεν «άριστερή» άναπαλαίωση δέν άποκλείεται νά είναι μία από τις έπόμενες πράξεις του έργου — με τήν προσθήκη έν άνάγκη και σκηνης «πατροκτονίας» —, ως έπιτραπεί, μαζί με τήν προηγηθείσα αυτοκριτική, και ή ταπεινή και άπλή γνώμη ότι προϋπόθεση για τή δημιουργική έκτόνωση της συσσωρευμένης άγανάκτησης είναι νά σταματήσουν ή κοροϊδία, οί τυμπανοκρουσίες και οί πανηγυρικοί: και ότι περιθώρια για νέες αυταπάτες δέν έχουν περισσέψει. Τά μέτωπα, πρέπει, πράγματι, «νά είναι σαφή και καθαρά». Γιατί και ή αναγκαιότητα για σοβαρή μελέτη και προετοιμασία του ΕΣΥ πρέπει ν' άντιμετωπιστεί και ό θεσμός του γιατρού πλήρους και άποκλειστικής άπασχόλησης πρέπει νά μπορεί νά δικαιωθεί.

Γιάννης Προκόβας

8. Συνέντευξη Τύπου γ.γ. ΕΙΝΑΠ Κυριάκου Έλευθεριάδη, 6.11.85 έφημερίδες.

9. Δές συνέντευξη Σωτ. Μπαράση, Ριζοσπάστης, 13.11.85.

10. Καθημερινή, 11.11.85.

11. Στήν έκκριτη Dagens Nyheter, 21.11.85.

12. Παρακαλώ εις γνώσιν του Δ.Κ.: Θέλωμε περισσότερες δίκες, Δεκαπενθήμερος Πολίτης, τευχ. 53, 1.11.85.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΕΡΧΕΤΑΙ ΑΠ' ΤΑ ΔΕΞΙΑ

ή

ὁ περί φορέως λόγος

Με μία πρωτοφανή ένταση έσωστρέφειας, από τις μεγαλύτερες στην ιστορική διαδρομή του ΚΚΕ έσωτ., «μαίνεται» σ' όλη τή χώρα, σε άνέντακτους και στρατευμένους, σε φίλους ψηφοφόρους και όπαδούς, σε παλιούς και νέους κομμουνιστές τής ανανέωσης, ή συζήτηση για τήν μετεξέλιξη του κόμματος σε νέο πολιτικό φορέα.

Γιά άλλη μία φορά, τό ΚΚΕ έσωτ. άντί νά μεταφερθεί στην πολιτική κονίστρα και νά δώσει τή μάχη «έκτός των τειχών» τροφοδοτεί τις έσωτερικές αντιπαράθεσεις φτάνοντας και ξεπερνώντας κάθε προηγούμενο.

Θυμίζει τούς καλόγηρους τής Πόλης, πού όταν οί Τούρκοι τήν πολιορκούσανε και ήτανε νά τήν πάρουνε, άντί νά εγκαταλείψουν τήν άνετη ζωή τους, νά επανδρώσουν τις επάλξεις τής Βασιλεύουσας και νά ενισχύσουν τήν άμυνά της, συνέχιζαν νά παραμένουν στα μοναστήρια και νά συζητούν μέγα θέμα δογματικόν. Ρωτούσαν: Άραγε στον ούρανό υπάρχουν άγγελοί θηλυκοί; Κι αν δέν υπάρχουν πώς πολλαπλασιάζεται τό είδος;...

Αντιπαράθεσεις και επιχειρήματα άλλοτε άποσαφηνίζουν κι άλλοτε επιτείνουν τή «σύγχυση».

Η άποκάλυψη είναι προφανής.

Σκοποί, επιδιώξεις, μεθοδεύσεις

Στό κείμενο για τή μετεξέλιξη του ΚΚΕ έσωτ. σε νέο πολιτικό φορέα (Αύγη, 24.10.85) εκφράζεται ή θέληση για ένα πολιτικό ξεκίνημα «...μέ άνετηρία τά θεμελιακά στοιχεία των ιδεολογικών, στρατηγικών και πολιτικών επιλογών του ΚΚΕ έσωτ. και τής ευρωκομμουνιστικής του διαδρομής. Με σαφή χώρο κοινωνικής αναφοράς τήν εργατική τάξη και τούς εργαζόμενους, τούς διανοούμενους, καλλιτέχνες και έπιστήμονες, τμήματα των μεσαίων στρωμάτων, τή νεολαία, τά κινήματα κοινωνικής κριτικής. Είναι τό κόμμα πού θά εκφράζει, όπως τώρα τό ΚΚΕ έσωτ. και σε άνώτερο επίπεδο, τις άντιλήψεις του δημοκρατικού, του τρίτου δρόμου προς τό σοσιαλισμό.

Η έπιμονή των συντακτών του κειμένου στις καταβολές του ΚΚΕ έσωτ., στην ευρωκομμουνιστική του διαδρομή και ή εκφραση, σε άνώτερο επίπεδο μαζί μέ τις άντιλήψεις για τόν δημοκρατικό, τόν τρίτο δρόμο προς τό σοσιαλισμό, εξηγείται σαν άπαίτηση νά παρουσιαστεί ο νέος

φορέας ως φυσικός πολιτικός κληρονόμος του ΚΚΕ έσωτ., αλλά και ως προσπάθεια νά καμφθούν οί άντιστάσεις, πού υπάρχουν εκ προοιμίου αλλά και ενισχύονται από τή διατύπωση πού ακολουθεί ότι «...δέν πρόκειται μόνο για άλλαγή του τίτλου...» πού οδηγεί τή σκέψη στην άποψη ότι ο προτεινόμενος φορέας θά εμφανιστεί μέν ως πολιτικός κληρονόμος και συνεχιστής του ΚΚΕ έσωτ. αλλά όταν τό ΚΚΕ έσωτ. πάψει νά υπάρχει δέν θά πρόκειται περί του ίδιου — υπό άλλον τίτλο — κόμματος. Όταν όλοι οί πιθανοί κόψουν τις ούρές τους, τότε καμιά συζήτηση δέν γίνεται για κόλourους και μή κόλourους πιθανούς. Η μεθόδευση πού επιχειρείται βρίσκεται στην τελευταία παράγραφο του κειμένου: «Η τύχη, τά αποτελέσματα τής μετεξέλιξης πού προτείνεται, είναι συναρτημένα μέ τόν ενθουσιασμό και τήν υποστήριξή της, από όλο τό κόμμα».

Σπάστε τό κέλυφος...

Λύπη προξενεί τό γεγονός ότι σπάζοντας τό κέλυφος «...ώστε ή δύναμη πού είναι έγκλεισμένη νά άπελευθερωθεί» οί θιασώτες τής μετεξέλιξης σε νέο πολιτικό φορέα τής Άριστερας άποκάλυψαν έαυτούς υπερβαίνοντας τούς συντάκτες τής πρότασης.

«Προκειμένου νά άντιμετωπιστούν θέματα οικονομικής πολιτικής και στρατηγικής, τό βάρος θά πρέπει νά ριχτεί στην ιδιωτική οικονομία και πρωτοβουλία. Ιστορικά δέν μπορεί ένα κομμουνιστικό κόμμα νά εξυπηρετήσει τόν σοσιαλισμό. Γιατί βαρύνεται. Τό όραμα έσβησε, δέν πείθει. Σοσιαλισμός στην Έλλάδα δέν μπορεί νά πραγματοποιηθεί. Μόνον αν επιβληθεί στην Ευρώπη θά εφαρμοστεί και σε έθνικό επίπεδο». Αδτές είναι κάποιες από τις άπόψεις εκφραστών και ενθέρμων θιασωτών τής μετεξέλιξης του ΚΚΕ έσωτ. σε νέο πολιτικό φορέα, πού σπάζοντας τό κέλυφος, πλουτίζουν τις εισηγήσεις τους σε συγκεντρώσεις και κομματικές συναθροίσεις στη Θεσσαλονίκη και τις έπαρχίες τής Βόρειας Έλλάδας. Οί άντιλήψεις πού διατυπώνονται παρουσιάζουν πραγματικά μεγάλο ενδιαφέρον όχι γιατί πλουτίζουν τό κεφάλαιο του κειμένου ότι «...δέν πρόκειται μόνο για άλλαγή του τίτλου...» αλλά κυρίως σαν νέα στοιχεία ιδεολογικών στρατηγικών και πολιτικών επιλογών πού θά εκφραστούν στον και από τό νέο πολιτικό φορέα.

Δημόσιος και ιδιωτικός φορέας

Τό θέμα είναι πολυσυζητημένο και ή ευρωκομμουνιστική διαδρομή του ΚΚΕ έσωτ. περιέχει σαφείς αναφορές. Άπορρίπτοντας τις άπόψεις για τή δικτατορία του προλεταριάτου και τό μοντέλο του ύπαρκτου σοσιαλισμού, άνρνούμενοι τήν άποδοχή τής ένοπλης ρήξης και τής «έφόδου προς τούς ούρανούς» πού μεταθέτει συνεχώς τό πρόβλημα στο άπώτερο μέλλον, οί κομμουνιστές κάποιων ΚΚ (μεταξύ των όποιων και τό ΚΚΕ έσωτ.) διεκήρυξαν τήν ανάγκη των συνεχών ρήξεων, μέ τή δημιουργία μπλόκ πολιτικών δυνάμεων, πού καθιστάμενες έθνική πλειοψηφία θά επιβάλουν τήν άλλαγή των κοινωνικών σχέσεων οδηγώντας, άντί στο μοντέλο τής κρατικής ιδιοκτησίας των μέσων τής παραγωγής, στη σοσιαλιστική αυτοδιαχείριση. Τό ευρωκομμουνιστικό όραμα του έθνικού δρόμου προς τό σοσιαλισμό, άνεξάρτητα από έμπόδια, είναι τό μόνο πού μπορεί νά κινήσει τις μάζες τής εργατικής τάξης και τούς εργαζόμενους προς τή σοσιαλιστική διεξόδο έφόδου γίνει τό όραμα πράξη.

Η από μέρους των ευρωκομμουνιστών επιλογή του δημόσιου τομέα, ως χώρο στρατηγικής αναμέτρησης, όπου μέ τή συμμετοχή των εργαζομένων θά προωθείται ως ιδέα και ως καθημερινή πρακτική ο συνεχής μετασχηματισμός δέν είναι τυχαία. Γιατί πραγματικά σ' αυτό τό χώρο ή ανάγκη χρησιμοποίησης τεράστιου, σχετικά, κεφαλαιουχικού έξοπλισμού, δέν θά αναλαμβάνονταν από τό ιδιωτικό κεφάλαιο, γιατί οί δημόσιες επενδύσεις θά δημιουργούν στοιχεία αναπτυξιακής πολιτικής αλλά και έξάρτησης του ιδιωτικού χώρου πού θά οδηγηθεί προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις, γιατί ή χρήση νέας τεχνολογίας για αύξηση τής παραγωγικότητας είναι περισσότερο ευχερής, γιατί ή από τις επενδύσεις άπόδοση είναι και ποιοτικού χαρακτήρα· αλλά ταυτόχρονα μπορούν νά θέσουν ενισχυόμενοι, από θέση ισχύος, πρόβλημα κοινωνικής ώφελιμότητας και συγκεκριμένων στρατηγικών κατευθύνσεων, για όλη τήν οικονομία μιάς χώρας, μέ επιπτώσεις, για τήν έθνική άνεξαρτησία αλλά και τήν άπασχόληση μέ δημιουργία θέσεων εργασίας. Η άπαίτηση για έγκατάλειψη του δημόσιου τομέα και άντί τούτου ή επικέντρωση των προτιμήσεων ανάπτυξης διά του ιδιωτικού τομέα άποτελεσε και άποτελεί πάντα άπαίτηση συντηρητικών κοινωνι-

κων δυνάμεων. Χτυπιέται λυσσωδώς κι όχι μόνο στην Ελλάδα ή επιλογή του δημόσιου τομέα. Από πλευράς εργαζομένων βάλλεται — και δίκαια — η συνεχής ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα με παροχές, χρηματοδοτήσεις, αλλαγές και κίνητρα, που έχουν καταστεί, από τη μεθόδευση χρησιμοποίησής τους, κοινωνική πρόκληση. Η επιλογή ενίσχυσής του με εγκατάλειψή του δημόσιου τομέα είναι θέμα στρατηγικής επιλογής με θλιβερές πολιτικές συνέπειες.

Ο επιχειρηματίας, κινούμενος στο χώρο των όποιων εκμεταλλεύσεων, επιδιώκει το μέγιστο ποσοστό και ποσό κερδών. Η αντίληψη ίσχυε παλιά, ισχύει τώρα και θα ισχύει και στο μέλλον παρά τους όποιους μετριασμούς του παρεμβατισμού, εφόσον θα υπάρχει ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Το ιδιωτικό κεφάλαιο δεν θα επιλέξει ποτέ τομέες που η εκμετάλλευσή τους δεν θα έχει την προσδοκώμενη απόδοση σε ποσοστό και ποσό και ποτέ δεν θα προβεί σε επενδύσεις με, εκ προοιμίου, γνώμονα την κοινωνική ωφελιμότητα ή τις εθνικές ανάγκες. Η απαίτηση για βεβαιότητα και εξασφάλιση των επενδύσεων είναι το πρώτο ζητούμενο από τους ιδιώτες κεφαλαιούχους. Στόν ιδιωτικό χώρο και γενικά στόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, όπως εκτίθενται από τους οπαδούς σύγχρονων οικονομικών αντιλήψεων, ή πλήρης απασχόληση των εργαζομένων δεν ήταν ούτε πρόκειται να γίνει επιδίωξη και συνεπώς ένα πρόγραμμα ανάπτυξης με ταυτόχρονη καταπολέμηση της ανεργίας δεν ίσκει απήχηση. "Όσο για την ανάπτυξη" ής παραγωγικής βάσης με δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, συζήτησ δεν γίνεται. "Αν σ' αυτά προστεθεί ότι η σύγχρονη τεχνολογία, με τις εφαρμογές της, στόν ιδιωτικό χώρο, διώχνει εργαζόμενους, χωρίς να γίνεται αποδεκτό το αίτημα για μείωση ωρών εργασίας, ως το μόνο μέσο εξισορρόπησης στις νέες σχέσεις που δημιουργούνται με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, εύκολα οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι στα υπάρχοντα προβλήματα ή επιλογή του ιδιωτικού τομέα θα προσθέσει νέα με απρόβλεπτες συνέπειες, πολιτικές και κοινωνικές.

Με τέτοιες αντιλήψεις ο προτεινόμενος νέος πολιτικός φορέας, όσες αναφορές κι αν επιχειρήσει για επιλογές του κοινωνικού χώρου της εργατικής τάξης και των εργαζομένων θα ανταμώσει το κοινωνικοπολιτικό κενό. Που θα μεταβληθεί σε κραυγή διαμαρτυρίας από τη νεολαία και τις γυναίκες που καταβάλλουν αυξημένο τίμημα ανέχειας, λιτότητας, εγκατάλειψης και οδύνης λόγω της συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης. Άλλα έτσι δεν θα έχουμε μόνο απόρριψη της ευρωκομμουνιστικής διαδρομής του ΚΚΕ έσωτ., δεν θα έχουμε μόνον άσφαις ταξικούς προσδιορισμούς, αλλά στο πιο κρίσιμο σημείο ανασύνταξης του εργατικού κινήματος της χώρας θα έχουμε υποστολή των σημαιών της ταξικής πάλης και εκφυλισμό του συνδικαλιστικού κινήματος. Έδω τε-

λειώνει ή ιστορική προσφορά του ΚΚΕ έσωτ. στους εργατικούς αγώνες. Ταυτοχρόνως τελειώνει και ή ευρωκομμουνιστική διαδρομή του ΚΚΕ έσωτ. Κι αυτό γιατί όλα όσα εκτίθενται συνιστούν αναίρεση της στρατηγικής του: Η αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων και ή μετάβαση από τον καπιταλισμό σε άλλη κοινωνία με σοσιαλιστική αυτοδιαχείριση μετατοπίζεται στην προαίρεση του καλού σμαρείτη...

Σοσιαλισμός δοτός και από σπόντα.

Άλλα ή εγκατάλειψη των ιδεών του ευρωκομμουνισμού δεν σημαίνει και εγκατάλειψη του σοσιαλισμού. Ισχυρίζονται ότι είναι υπέρ του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού. Μόνο που αυτός δεν επιτυγχάνεται σε εθνικό επίπεδο. Προς τί λοιπόν οι αγώνες, οι κόποι, οι ουσίες της στράτευσης; Η αναίρεση της σοσιαλιστικής προοπτικής στην Ελλάδα σε πλήρη διαφάνεια. Μόνο που αυτή ή αναίρεση στην εξέλιξη της λογικά χτυπιέται με την ίδια την ιδέα για την ανάγκη παρουσίας νέου πολιτικού φορέα της Άριστεράς και τά ερωτήματα που προκύπτουν είναι αμείλικτα:

— Άφου στην Ελλάδα ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός είναι ανέφικτος, τότε γιατί τό σχήμα που προτείνεται τόν θεωρεί βασική στρατηγική στόχευση;

— Άφου ο σοσιαλισμός είναι ανέφικτος, ποιά αναντιστοιχία αίρεται μεταξύ φυσιογνωμίας κομματικού φορέα και στρατηγικής του επιδίωξης άφου στρατηγική επιδίωξη δεν υπάρχει;

— Άν ο σοσιαλισμός θά 'ρθει στην Ελλάδα και θά κατισχύσει άφου πρώτα έδραιωθεί στην Εύρωπη ως αποτέλεσμα των βαθμιαίων μετασχηματισμών της, από ποιές δυνάμεις θά «μεταφερθεί» και από ποιές θά «στηριχθεί»;

— Άφου έτσι θά όρίζεται από την ήγερσία του νέου φορέα και ή έλευση του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού θά 'ναι θέμα — ουσιαστικά — σχέσεων ήγετικής κορυφής, τότε ή εργατική τάξη θά πάψει να θεωρείται ο κύριος και αναντικατάστατος αντίπαλος του κεφαλαίου. Ποιός θά τήν αντικαταστήσει σ' αυτό τόν ρόλο; Ο Μεγάλος Άδελφός;

Άς μή συνεχίσουμε. Ο σοσιαλισμός δοτός και από σπόντα εκ του άσφαλούς έρχεται. Και γίνεται υπόθεση κορυφής. Ηγετικών στελεχών. Επαφών, σχέσεων, γνωριμιών, προσβάσεων, συνδέσεων, αγορεύσεων, προτάσεων και ό,τι άλλο. Κουτί έρχεται στα μέτρα του νέου φορέα και των έμπνευστών του που θεωρούν την υπόθεση του σοσιαλισμού προσωπικό τους θέμα. Σύντροφοι των άλλων κομμάτων, θεωρείστε αναγκαίοι, σπεύσατε να άπεγκλωβιστείτε, ο φορέας υπάρχει για όλους. "Όλοι θά πάρετε...

Τό στίγμα...

«Τά κομμουνιστικά κόμματα πέθαναν. Έβρησε τό δράμα. Ιστορικά δεν μπορεί ένα κομμουνιστικό κόμμα να άσκήσει

σοσιαλισμό, δεν πείθει και βαρύνεται με τις πράξεις του ύπαρκτου σοσιαλισμού...». Τό τροπάριο άφορισμού άφορα τά δογματικά ΚΚ κι όχι τά ευρωκομμουνιστικά ή ανανεωτικά που ξέφυγαν από τις περιπτώσεις του καθοδηγητικού κέντρου. Η άφεταιρία των σκέψεων είναι έσφαλμένη. Καί τό όροθετικό σημείο είναι ή διάσπαση του 1968. Κριτική κατά του δογματικού κομμουνισμού στην Ελλάδα πρώτα και μόνον από τις ιδεολογικές επάλξεις της κομμουνιστικής ανανέωσης έγινε κι άπ' αυτές τις ιστορικές θέσεις και τό δημιουργήμα τους κρίνεται ο ιστορικός δρόμος. Ο προτεινόμενος φορέας δεν άπαιτεί να κληρονομήσει ένα δογματικό παρελθόν. Επιζητεί και διεκδικεί τους τίτλους και τους αγώνες των μελών του ΚΚΕ έσωτ. Έκφράζει δηλαδή άπαιτήσεις πολιτικές για ή διαδρομή από τό 1968 μέχρι σήμερα. Και ξέρει τί ζητάει. Θέλει την ιστορική διαδρομή των αγώνων του ΚΚΕ έσωτ. Έξαγνισμένη, χάρη στις θυσίες των κομμουνιστών της ανανέωσης, από τό προπατορικό άμάρτημα της άποδοχής κάθε επιταγής του καθοδηγητικού κέντρου και τό στίγμα των πράξεων του ύπαρκτου σοσιαλισμού. Διαφορετικά δεν θά ύπήρχε διεκδίκηση ούτε τίτλων ούτε ιστορικής διαδρομής.

Όσο για τά δογματικά ΚΚ, ότι με τις τακτικές που άκολουθούν και τις τριτοδιεθνιστικές δομές δεν μπορούν να οδηγήσουν την εργατική τάξη και να διεκδικήσουν την έξουσία δεν είναι συμπέρασμα του σήμερα. Τό θέμα κρίθηκε στη δεκαετία του '60. Μόνο που κάποιοι δεν βίωσαν τά συμπεράσματα της ιστορίας και δεν τά ένστερνίζονται...

Ο μεγάλος ύπνος και τό ξαναμοίρασμα της τράπουλας

Οι σκέψεις που εκτίθενται, για κάποιους είναι θέματα χιλιοτραγουδημένα. Κλασικές περιπτώσεις θά λέγαμε. Και θά ήταν περιττό να έρχονται στο προσκήνιο χωρίς λόγο. Δύο είναι λοιπόν οι λόγοι της γραφής. Ο πρώτος ότι με τέτοιες αντιλήψεις τροφοδοτείται και υποστηρίζεται σε κομματικές συναθροίσεις, παρουσία και άριστερο άκροατηρίου, μία πολιτική κίνηση, σε αντίθεση με τό επίσημα κείμενα της πρότασης για τό φορέα που δίνονται στη δημοσιότητα και συνεπώς ή πολιτική κριτική προκαλείται ούτως ή άλλως. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι οι αντιλήψεις αυτές δεν εκφράζονται από όποιο πρόσωπο. Αυτός που τις εξέφρασε, ο κ. Πιτσιώρας, είναι γραμματέας μεγάλης όργάνωσης του ΚΚΕ έσωτ., μέλος της Κεντρικής του Έπιτροπής και μέλος του Έκτελεστικού Γραφείου, από τους πλέον θερμούς οπαδούς της μετεξέλιξης του ΚΚΕ έσωτ. σε νέο πολιτικό φορέα της Άριστεράς.

Οι άλληλοσυγκρουόμενες αντιλήψεις, οι αυτοαναιρούμενες άπόψεις και οι αντιφάσεις που εμφανίζουν κείμενα και εισηγήσεις των οπαδών του φορέα είναι γεγονός άναμφισβήτητο πλέον ότι έπέφεραν

τό τέλος του μεγάλου ύπνου. Τό ξύπνημα κυρίως για τούς στρατευμένους κομμουνιστές της ανανέωσης αλλά και για τούς ανέντακτους είναι όδυνή. Χάρη στην άδιαφορία και την ανοχή τους, τά πάντα έγιναν θέματα χειρισμών κορυφής με τρομερό πολιτικό κόστος. Άλλοτρίωσαν δικαιώματα υπέρ μιας ομάδας — άπόρροια άνατροπής άσταθών ισορροπιών της ΚΕ του ΚΚΕ έσωτ. — πού τοποθετώντας τόν έαυτό της πάνω και έξω άπό τό κόμμα δρομολογεί και επιδιώκει εξελίξεις πού οδηγούν τό ΚΚΕ έσωτ. στην «έντός τών τειχών» αντίπαράθεση αντί της πολιτικής μάχης για την υπεράσπιση τών εργαζομένων άπό τά μέτρα της κυβέρνησης πού μέρα μέ τή μέρα ξεδιπλώνονται άπειλητικά για τά όσα κατέκτησαν μέ άγώνες και θυσίες.

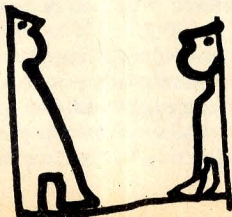
Οί εκτιμήσεις, κι όχι εϋσεβείς πόθοι ή προσδοκίες, μέ βάση τά στοιχεία άπό οργανώσεις του ΚΚΕ έσωτ., σ' όλη τή χώρα, δείχνουν ότι ή υπόθεση του φορέα, έπιλογή χειρισμών κορυφής και κάποιων στελεχών στά όργανα, όχι μόνον «δέν περνάει» αλλά δημιουργεί κλυδωνισμούς μέ συνέπειες άπρόβλεπτες λόγω της αντίστασης τών κομμουνιστών της ανανέωσης στις οργανώσεις του ΚΚΕ έσωτ.

Ό τύπος, ιδιαίτερα ό φιλοκυβερνητικός, πού σε κάθε περίπτωση «έσωτερικών» θεμάτων του ΚΚΕ έσωτ. «διά μακρών» άναλίσκετο σε παροχή πληροφοριών στους άναγνώστες του, τώρα άκολουθεί τήν τακτική της σιωπής... Μέ τόσες προσβάσεις σε πληροφοριακά κέντρα; Μέ τόσες διασυνδέσεις στη Κ.Ε.; Άπέχει διακριτικά! Σέβεται τήν ιδιαιτερότητα του προβλήματος; Έκτιμά μήπως ότι τά γεγονότα εξελίσσονται αντίθετα μέ τίς προσδοκίες αυτών πού τά δρομολόγησαν; Τί άπ' όλα;

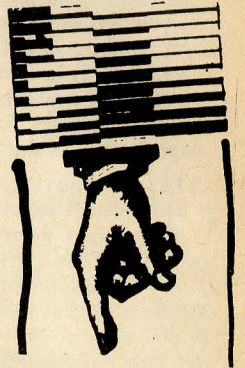
Άλλά και κάποιοι άλλοι θεωρούν ότι ή σιωπή είναι χρυσός και δέν παίρνουν θέση. Δέν τάσονται, δέν επιλέγουν. Περιμένουν τό ξαναμοίρασμα της τράπουλας. Θέλουν, έπιθυμούν και προσδοκούν νά ναι οί φιγούρες της. Όπαδοί μιας ξεπερασμένης τακτικής, όμιστήκαν τίς ευκαιρίες άπό μία ύποχώρηση και τήν άνάγκη της κάλυψής της.

Έτσι ή άλλως είναι ή πρώτη φορά στην ιστορία του κομμουνιστικού κινήματος της χώρας, αλλά ταυτόχρονα ή πιό μεγάλη τιμή για τούς κομμουνιστές της ανανέωσης και τούς ανέντακτους άριστερους ότι άρνούνται τούς χειρισμούς της κορυφής κι αυτό δημιουργεί τήν έλπίδα ότι τό ΚΚΕ έσωτ. θά ξεπεράσει τήν κρίση πού τό ταλανίζει τόσα χρόνια.

Βασίλης Βαλανάς

ΤΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ ΘΕΛΟΥΜΕ ΚΑΙ ΠΟΙΟ ΚΟΜΜΑ ΧΡΕΙΑΖΟΜΑΣΤΕ

Μερικές σκέψεις μέ άφορμή
ένα άρθρο στην *Αύγή*

Εϋτυχώς πού υπάρχουν οί έμπειρίες, ή κοινωνική πάλη και τά υλικά αποτελέσματα τους, οί πολιτικές οργανώσεις συμφερόντων, ομάδων και τάξεων, ή θήτηση σ' αυτές, για νά διδάσκουν και νά καθοδηγούν τή συμμετοχή μας στην πολιτική διαδικασία, έτσι όπως αυτή ξεδιπλώνεται γοργά «έξω άπό μäs», ειδικά σήμερα.

Μιλάμε δηλαδή για πολιτικά βιώματα, όχι για έπιβιώσεις κάποιων εφήμερων και τυχαίων έπεισοδίων σε κομματικές οργανώσεις αλλά για πολιτικές έπιβιώσεις, στην ουσία πολιτικές έπιβιώσεις, ήγεμονικών πολιτικών και ιδεολογικών πρακτικών.

Καιρός όμως νά πούμε τά πράγματα μέ τ' όνομά τους. Πρόκειται για ένα άρθρο πού δημοσιεύτηκε τήν Κυριακή 1.12.85 στην *Αύγή* άπό τόν Άγγελο Διαμαντόπουλο μέ τίτλο: «Τί κόμμα χρειάζεται σήμερα ό σοσιαλισμός πού θέλει τό ΚΚΕ έσωτ.». Θα πρέπει νά σπεύσουμε νά πούμε άπ' τήν άρχή ότι οί άπόψεις πού εκτίθενται είναι πολύ σημαντικές, όχι μόνο σε σχέση μέ τό τί θέλουν νά πούν, αλλά και γιατί στοχεύουν άπερίφραστα στό σκοπούμενο, μ' έναν τρόπο διαφανή και πολιτικά έντιμο. Έτσι δέν κοπιάζουμε νά διαβάσουμε πίσω άπ' τίς γραμμές, αλλά κατευθείαν τίς γραμμές..., τίς πολιτικές στρατηγικές πού προσδιορίζουν και όροθετούν.

Άς προσπαθήσουμε, δίχως νά προδώσουμε τήν ουσία, νά παραθέσουμε σύντομα τό κεντρικό τους νόημα: 1) Τό κόμμα πού θά προκύψει άπ' τή μετεξέλιξη του ΚΚΕ έσωτ. θά πρέπει νά «έχει μία ιδεολογική και πολιτική ένότητα, δηλαδή μία ένότητα προγραμματική... νά εξασφαλίζει τό μαρξιστικό χαρακτήρα και τή συνοχή γύρω άπ' τό συγκεκριμένο σοσιαλισμό πού ζητάει τό ΚΚΕ έσωτ.». 2) Οί πολιτικές και θεωρητικές αναφορές του νά έχουν ταξικό χαρακτήρα — «ύπογραμμίζοντας τό κεντρικό βάρος της εργατικής

τάξης...». 3) 'Η ένιαία έκφραση και δράση του κόμματος τίθεται ως άπαραίτητη προϋπόθεση αλλά συγχρόνως είναι και άποτέλεσμα του «άποκλεισμού όποιουδήποτε προβληματισμού για τή θεσμοθέτηση οργανωμένων τάσεων» στό έσωτερικό του. Και 4) 'Η κατοχύρωση της έσωκομματικής δημοκρατίας συναρτάται μέ τήν άποτελεσματικότητα της κομματικής δουλειάς.

Τό πρώτο ίσως πράγμα πού θά πρέπει νά μäs προβληματίσει, είναι ή σειρά μέ τήν όποία εκτίθενται οί θέσεις άπ' τόν Άγγελο Διαμαντόπουλο. Κι αυτό γιατί ό τρόπος καταχώρισής τους — τόν όποιο πιστά άκολούθησα πιό πάνω — είναι κατηγορηματικός, δίνει τήν έντύπωση ότι μιλάει για ένα ζήτημα πού «κλείνει» όπου νά ναι, ότι παραθέτει άπόψεις — «καταλήξεις» κάποιων συζητήσεων. Και βέβαια αυτό δέν είναι ήθικά έπιλήψιμο άπό μόνο του, άν, όπως είπα, ή άξιωματική ιεράρχηση τών θέσών του δέν συσκοτίζει κάποια πράγματα. Για παράδειγμα, όπως φαίνεται στό κείμενο, ενώ ή «πολιτική και ιδεολογική ένότητα» είναι προϋπόθεση για τήν κατάκτηση του «ένιαίου» της κομματικής έκφρασης, αυτό τό τελευταίο φαίνεται νά καθορίζει τά κριτήρια αυτής της ένότητας, μέσα άπό τόν άποκλεισμό κάθε κουβέντας (!) μέ στόχο τή θεσμοθέτηση οργανωμένων τάσεων στό έσωτερικό του φορέα. Αυτό σάν μία πάρα πολύ ουσιαστική παρατήρηση μεθοδολογικού χαρακτήρα, πού πολλά ύπαινίσσεται.

Δημοκρατία και άποτελεσματικότητα

Ζήτημα πρώτο: «Τό νέο κόμμα της ανανεωτικής άριστερας (πρέπει) νά κατοχυρώνει καταστατικά τήν άποτελεσματικότητα μέσα άπ' τή δημοκρατία». Δίχως καμία διάθεση συκοφαντίας παραθέτω αύτούσια τήν ίδια άποψη είπωμένη άπό άλλα χείλη: «Τό ΠΑΣΟΚ άξιοποιώντας

τήν τεράστια ιστορική πείρα και τά διδάγματα σχετικά με τις παραμορφωτικές εξελίξεις του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού στά παραδοσιακά κόμματα, καθιέρωσε σάν καθοδηγητική αρχή για την οργάνωσή του τη δημοκρατία και την άποτελεσματικότητα. (...) Η δημοκρατική διαδικασία είναι απλά ένα μέσο για την ανάπτυξη της λειτουργίας, της ατομικής συμμετοχής και χειραφέτησης, της συλλογικής συνείδησης σ' ένα χώρο. Είναι αδύνατο ή διαδικασία να γεννήσει «ιδεολογία» (...) χωρίς τόν σαφή και αυστηρό καθορισμό του πολιτικοϊδεολογικού πλαισίου στο όποιο όφειλε να κινείται. (...) Υπάρχει ο κίνδυνος της δημιουργίας του θεωρητικού υποστρώματος πάνω στο όποιο μπορεί να στηριχτεί ο όπορτουνισμός και ό φιλελευθερισμός σάν αντίληψη και σάν πρακτική» (5η Σύνοδος Κ.Ε. του ΠΑΣΟΚ).

Η πολιτική και κοινωνική πάλη, ή εμπειρία μέχρι σήμερα έχει δείξει ότι ή «άποτελεσματικότητα» δέν πέρασε ποτέ μεσα απ' ή δημοκρατική διαδικασία αλλά παντα την παρέκαμψε, όταν βέβαια δέν την εξόντωσε. Τί (θά πρέπει να) έννοουμε όμως με τόν όρο άποτελεσματικότητα; Πάνω άπ' όλα είναι πρόβλημα πολιτικό και ιδεολογικό — άναβάθμιση του πολιτικού άριστου λόγου, άνασύνθεση τών παρεμβάσεων στο κοινωνικό σώμα, θεωρητική έρευνα και όξυδερκές πολιτικό κριτήριο.

Συναρτάται με την αυτοαναίρεση πολιτικών και προσώπων και άπαιτεί στράτευση πάνω σε κατακτημένες διαδικασίες έλέγχου και αυτοκριτικής. Η άποτελεσματικότητα δέν είναι ή πολιτική έκφραση της μικροαστικής άγωνίας κομματικών ήγεσιών για άνευ όρων σύνδεση με την κοινωνία και τις αντίθεσεις της.

Απ' την άλλη, ή δημοκρατική διαδικασία συναντά την άποτελεσματικότητα όχι μόνο στα κεντρικά γραφεία του κομματικού μηχανισμού, αλλά κυρίως μέσα στα κινήματα που γεννάει ή ταξική πάλη, εκεί που παίζονται όλα! Κάποτε θά πρέπει να (έπανα)συνδέσουμε τό στοιχείο «δημοκρατία» με την πολιτική μας παρέμβαση στις λαϊκές μάζες.

Στήν αντίθετη περίπτωση, ή δημοκρατική διαδικασία δέν πρόκειται ποτέ να συπαντηθεί με την άποτελεσματικότητα αν ή πρώτη λειτουργήσει ως άλλοθι για τό στήσιμο μιας οργάνωσης, φορέα άπολιτικού άκτιβισμού, άποϊδεολογικοποιημένης και θεωρητικά άνοποψιαστη, και αν ή δεύτερη ουσιαστικοποιηθεί άπό κομματικές ήγεσίες στήν κατεύθυνση της πολιτικάντικης διαπραγμάτευσης τών στιγμιαίων κοινωνικών έρεισμάτων «τους».

Αν καταλήξουμε σ' αυτές τις πολιτικές άποσαφηνίσεις, αν φροντίσουμε να άπομυθοποιήσουμε τις λέξεις, άποδομώντας τή μέχρι σήμερα κοινωνική σημασία τους, αν (ξανα)αρχίσουμε να σκεφτόμαστε με όρους πραγματικούς-ύλικούς, τό-

τε θά δοϋμε ότι *έξαρχής* τό πρόβλημα (δημοκρατική διαδικασία/άποτελεσματικότητα) τέθηκε *λαθεμένα*, γιατί τέθηκε ως ένα *οργανωτικό δίπολο*, που θά δώσει λύσεις και θά έξομαλύνει τή μελλοντική έσωκομματική ζωή, κατασκευάζοντας *διλήμματα* εκεί που ύφίστανται μέν τά ζητήματα, αλλά οργανώνοντάς τα στή βάση του κυρίαρχου συσχετισμού, που σε κάθε άριστερο κόμμα τουλάχιστον μπορεί να πολώνει τις ένδοκομματικές αντίθεσεις προς όφελος της άναπαραγωγής του και της παραμονής του στον ήγετικό θώκο.

Η δημοκρατική διαδικασία δέν ξεπέφτει στο όποκρατισμό και τή βυζαντινολογία, όταν ύπάρχει και λειτουργεί πολιτικά τό κόμμα, όταν οί τρόποι και οί μορφές σύνδεσής του με τό εργατικό και τά άλλα κοινωνικά κινήματα γίνονται αντικείμενο συγκεκριμένης — δίχως να είναι ιδεολογικά άποφορτισμένη και στρατηγικά άνερμάτιστη — δουλειάς τών οργανώσεών του, τό καταστάλαγμα κι ό έμπλοτισμός της πολιτικής τους εμπειρίας.

Είναι ή πολιτική δουλειά και ό καταμερισμός πολιτικών εϋθυνών που *χειραφετούν* οργανώσεις και πολιτικές. Κάποτε θά πρέπει να γίνει τό πρώτο βήμα, να ...δοθεί και σε κάποιους άλλους, σε όλους τους άγωνιστές τό δικαίωμα να συναποφασίζουν, για να κατακτήσουν τή δυνατότητα γνώσης, μά και άλλαγής, τών εϋρύτερων πολιτικών και κοινωνικών συσχετισμών, σε έθνικό και διεθνικό επίπεδο.

Τό δίπολο δημοκρατία/άποτελεσματικότητα δέν κάνει τίποτε άλλο άπό τό να άναπαράγει τόν καταμερισμό βάσης/ήγεσίας, στήν οϋσία «καρμπόν» άποτύπωση του κοινωνικού καταμερισμού εργασίας, όπου ή βάση χρεώνεται τις δημοκρατικές διαδικασίες και ή ήγεσία την άποτελεσματικότητα. Ο καθένας για τόν εαυτό του και ή ήγεσία για όλους...

Έσωκομματικοί συσχετισμοί και «ένιαία» έκφραση του κόμματος

Ζήτημα δεύτερο: Είναι φανερό λοιπόν ότι «ό άποκλεισμός κάθε κουβέντας για τή θεσμοθέτηση οργανωμένων τάσεων στο έσωτερικό του κόμματος» είναι χωρίς αντικείμενο. Δέν είναι ή οργάνωση ή μη οργάνωση τάσεων που μπορεί να άναχθεί σε προνομιακό πεδίο διαπάλης άποψεων και πρακτικών. Η ιδεολογική απιπαλότητα — που πάντα είναι ύπαρκτή — σίγουρα δέν μπορεί να χωρέσει και να σχηματιστεί σε τιμμενταρισμένους έσωκομματικούς μηχανισμούς, με πλήρη άνελαστικότητα σε σχέση με τις θεωρητικές και πολιτικές καταβολές τών φορέων που τούς στελεχώνουν.

Η διαφορετικότητα της προέλευσης και τών εμπειριών κάθε άγωνιστή δέν θά πρέπει να όχυρωθεί αλλά να διαχυθεί σ' όλο

τόν κομματικό κορμό, κάθετα και όριζόντια, χωρίς τωτέμ και ταμπού. Πέρα άπό ύποκειμενικές θελήσεις, ή διαλεκτική της σύγκρουσης τών ιδεών *υπερβαίνει* θέσφατα και κανοναρχούμενες καταστάσεις, για να διαπλακεί με άλλες, να συγκρουστεί και να συντεθεί, σε μία νέα όλότητα, άποτελώντας τή δυναμική και τό πολιτικό στίγμα του φορέα. Οί ιδέες δέν άποτέλουν θέμα διαπραγμάτευσης αλλά άπαιτούν *πάλη αρχών*, σε όλα τά επίπεδα. Οί μαζικοί χώροι βρίσκονται μέσα στήν κοινωνία και στις οργανώσεις της, και ή μηχανιστική λογική που βλέπει τό κόμμα ως προνομιακό πεδίο ζύμωσης, με στόχο την έτσιθελική έπιβολή μιας άποψης, με βάση *ποσοστά, νούμερα ψηφοφοριών* κ.λπ., είναι αυτή που κατακερματίζει τή συνοχή του φορέα, άφου πρώτα άποπολιτικοποιεί και άποϊδεολογικοποιεί τις αντίθεσεις, τά όργανα και τις οργανώσεις.

Ένιαία αντίληψη, ένιαία δράση, ένιαία στάση λοιπόν; Δέν νομίζω ότι κάτι τέτοιο προκύπτει άπ' τά παραπάνω. Γιατί αν αυτό είναι τό ζητούμενο δέν είναι, δέν θά πρέπει οϋτε στιγμή να μάς διαφεύγει ότι αυτό είναι *κατεξοχήν ζήτημα πολιτικό, δηλαδή ζήτημα πολιτικής κατάκτησης σε συνέχεια*. Η όμογενοποίηση σε θέσεις και προγράμματα δέν είναι, δέν μπορεί να είναι, άποτέλεσμα μιας «προγραμματικής» έπιβολής διοικητικού χαρακτήρα, αλλά συνυφαίνεται με την πολιτικοϊδεολογική χειραφέτηση τών άγωνιστών, που θά στελεχώνουν τό φορέα, χειραφέτηση που θά σηματοδοτήσει *πολλαπλές ρήξεις σε συνέχεια*, με διαμορφωμένες συνειδήσεις και πολιτικές πρακτικές.

Πάνω άπ' όλα όμως, αυτό τό ζητούμενο προϋποθέτει όλοκληρωμένες άπόψεις για τό είδος και τό στυλ της κομματικής οικοδόμησης, πώς παίρνονται οί άποφάσεις — κάθετη και όριζόντια έπικοινωνία όργάνων και οργανώσεων κ.λπ.

Τελικά, όπως δέν είμαστε διαθετιμένοι να θυσιάσουμε μία τέτοια ύπόθεση στο βωμό μιας, άστικής προέλευσης, πολυφωνίας, που θά όδηγήσει στον πολιτικοϊδεολογικό άποφτισμό μας, άλλο τόσο δέν θά πρέπει να έπιτρέψουμε τή διοικητική έπιβολή μιας «ένιαίας στάσης», που να μάς άκυρώνει ως φορείς πολιτικών άποψεων και εμπειριών και να μάς έπιφυλάσσει στή μέλλουσα κομματική οργάνωση τό ρόλο του διαχειριστή και του άβουλου διεκπεραιωτή.

Ένδρέας Παναζόπουλος

οί μεγάλοι πού φεύγουν

ΦΕΡΝΑΝ ΜΠΡΩΝΤΕΛ

*Ἡ ἐξερεύνηση
τῆς Μεσογείου
καί τῶν ἀνθρώπων τῆς*

Ὁ ἱστορικός Φερνάν Μπρωντέλ πέθανε τή νύχτα στίς 27 πρὸς 28 Νοεμβρίου στή Σαβοΐα ἀπό τίς ἐπιπλοκές τῆς χειρουργικῆς ἐπέμβασης. Στά 83 χρόνια τῆς δραστήριας ζωῆς του μπόρεσε νά συνεισφέρει ὅσο ἐλάχιστοι στήν ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας, μπόρεσε νά τήν ἀφήσει πολύ πιά πλούσια ἀπ' ὄ,τι τήν παρέλαβε.

Δέν ὠφελεῖ σέ τίποτα τό νά ὑμνήσουμε τόν Φερνάν Μπρωντέλ. Γνώρισε στή ζωή του κάθε λογῆς τιμητικές διακρίσεις. Ἴσως ὁ ἴδιος νά εὐχόταν ἀντί μνημοσύνου νά ζανασκύνομε στό ἔργο του, νά δοῦμε πάλι τίς ἀπόψεις καί τίς προτάσεις του, νά τίς δεχτοῦμε, νά τίς διορθώσουμε ἢ καί νά τίς ἀπορρίψουμε, προσπαθώντας πάντα νά φτάσουμε ἀπό νέους δρόμους στήν κατανόηση τοῦ παρελθόντος καί τοῦ παρόντος τῶν ἀνθρώπων.

Ἐκτενέστερη παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ Φερνάν Μπρωντέλ θά γίνεи στό ἐπόμενο τεῦχος τοῦ Πολίτη πού θά κυκλοφορήσει γύρω στό Χριστούγεννα.

Στά ταραγμένα χρόνια τοῦ τελευταίου παγκοσμίου πολέμου, στά ἄθλια στρατόπεδα αἰχμαλώτων τῆς Μαγεντίας καί τῆς Λυβέκης, γράφτηκε ἓνα ἀπό τά σημαντικότερα ἔργα τῆς σύγχρονης ἱστοριογραφίας. Ὁ συγγραφέας του, ἀξιωματικός τοῦ ἠττημένου γαλλικοῦ στρατοῦ, χρησιμοποίησε μαθητικά τετράδια, αὐτοσχέδια μολύβια καί κάθε εἶδους παλιόχαρτα ὡς ἐργαλεῖα τῆς δουλειᾶς του. Στερημένος ἀπό ὅποιαδήποτε βιβλιοθήκη, ὅποιοδήποτε βοηθητικό δελτίο ἢ καρτέλα, ἀπό ὅποιαδήποτε βοήθεια, δούλεψε γιά πέντε ὀλόκληρα χρόνια, ἀπό τόν Ἰούλιο τοῦ 1940 ὡς τόν Μάιο τοῦ 1945, γιά νά συνθέσει τό ἔργο πού οἱ ἄλλοι ὀνόμασαν ἀργότερα ἀριστούργημα ἢ μνημεῖο τῆς ἱστοριογραφίας. Ὅταν τελείωσε ὁ πόλεμος ἔμεινε μόνο ἡ προσθήκη τῶν ὑποσημειώσεων καί ἡ διόρθωση ἐπιμέρους στοιχείων. Τό 1947 ὁ πρῶν αἰχμάλωτος, ὁ Φερνάν Μπρωντέλ ὑποστήριξε μέ ἐπιτυχία τή θέση του *Ἡ Μεσόγειος καί ὁ μεσογειακός κόσμος στήν ἐποχή τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'*.

Εἶναι ἴσως χαρακτηριστικό τό γεγονός ὅτι τό εἶδος τῆς ἱστοριογραφίας πού ἔθρεψε τό ἔργο τῶν Μπρωντέλ ἔδωσε τήν ἴδια ἐποχή, σέ παραπλήσιες συνθήκες, ἓνα ἄλλο σημαντικό ἔργο. Ὁ ἐξόριστος στή Νότια Γαλλία Μάρκ Μπλόκ, πού, λίγο πρὶν τήν ἀπελευθέρωση —ἀγωνιστής τῆς Ἀντίστασης— ἔμελλε νά βασανιστεῖ ἀπάνθρω-

πα καί νά ἐκτελεστεῖ ἀπό τήν Γκεστάπο, ἔγραψε ἓνα ἀπό τά μανιφέστα τῆς Σχολῆς τῶν Annales, τήν *Ἀπολογία γιά τήν Ἱστορία ἢ τό ἐπάγγελμα τοῦ ἱστορικοῦ*. Ἡ σύγκριση τῶν δύο περιπτώσεων εἶναι μάλλον βεβιασμένη καθώς μιά διακήρυξη ἀπόψεων καί ἀρχῶν διαφέρει ἀπό τή σύνθεση μιᾶς θέσης. Παρ' ὅλα αὐτά βοηθᾷ στό νά διατυπώσουμε τό ἐρώτημα. Τί εἶναι ἐκεῖνο πού ἐπιτρέπει στούς ἱστορικούς νά γράψουν ἱστορία; Ποιά εἶναι ἡ κοινῆ ἀναλογία ἀνάμεσα στό ἐξωτερικά θά λέγαμε μέσα ἢ ἐργαλεῖα καί σ' ἐκείνη τή βαθιά παρόρμηση, τήν ἐσωτερική κατανόηση τῶν πραγμάτων πού ἐπιτρέπει τήν ἀναατήλωση τοῦ παρελθόντος στό χαρτί;

Ὁ Φερνάν Μπρωντέλ ἤθελε στό νεανικά του χρόνια νά γίνεи γιαντρός. Ὁ πατέρας του ὁμως, δάσκαλος στό ἐπάγγελμα, τόν ὀδήγησε πρὸς τήν ἱστορία ὥστε νά μπορέσει νά διοριστεῖ καί αὐτός στή δημόσια ἐκπαίδευση. Ὅποσδήποτε διακρίθηκε στό φοιτητικά θρανία καθώς πέρασε τίς ἐξετάσεις τῆς Agregation, 20 μόλις χρονῶ. Μετά βρέθηκε στήν Ἀλγερία, στό Λύκεια τῆς Κωνσταντίνης καί τοῦ Ἀλγερίου. Λέγεται ὅτι ἐκεῖ ἀνακάλυψε τά πολλά πρόσωπα τῆς Μεσογείου καί ὅτι ἡ ἐκπληξή του μπροστά στή λάμψη τους τόν ὀδήγησε, περισσότερο καί ἀπό τίς συμβουλές τοῦ Λυσιέν Φέβρ, στό νά ἀλλάξει ἀργότερα τόν τίτλο τοῦ διδακτορικοῦ πού ἐτοίμαζε. Ἡ *Μεσογειακή πολι-*

τική του Φιλίππου του Β' έγινε η διάσημη σήμερα θέση του για τη Μεσόγειο.

Για να φτάσει όμως ως εκεί χρειάστηκε μία επίμονη εργασία πολλών χρόνων. Στις διακοπές του καλοκαιριού δ' νεαρός καθηγητής του Άλγεριού γύριζε σε όλα τα λιμάνια και τις πόλεις της Μεσογείου αναζητώντας άρχεια, πληροφορίες και εικόνες. Στη Μαδρίτη, στη Γένοβα, στη Ρώμη, στη Βενετία, στο Ντουμπρόβνικ συγκέντρωνε ύπομονετικά όλα όσα θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην προσέγγιση μιας εποχής, μιας γεωγραφικής και ανθρώπινης ενότητας όπως υπήρχε και λειτουργούσε 300 χρόνια πριν.

Το ύλικό που συγκεντρώθηκε ήταν εντυπωσιακό. Οί φάκελοι των αρχείων του έδωσαν τις επίσημες ή τις λιγότερο επίσημες πλευρές της ζωής των ανθρώπων. Όχι μόνο τις συνθήκες, τις τιμές, την εμπορική κίνηση, την οργάνωση των στρατών και των πόλεων αλλά και τη σημασία των αποστάσεων για τον άνθρωπο, τον έμπορο, τον ταξιδιώτη, τον πολεμιστή. Ήξερε εκτός από αρχαιοδίφης να είναι και παρατηρητικός περιηγητής. Ή ερημος και τά όρεινά περάσματα ήταν στα 1920 όπως και στα 1550. Δέν τά προσπέρασε αδιάφορα, δέν παρέλειψε να τά χρησιμοποιήσει σαν μάρτυρες της ζωής του άλλου. Άκόμα περισσότερο μπόρεσε να επισημάνει όσα ο χρόνος είχε ακόμα αφήσει αναλλοίωτα στο πέρασμά του. Οί βάρκες και τά εργαλεία των ναυάρχων, τό μικρό караβάνι τουπρατευτή, τό παζάρι μιας αραβικής πόλης, οί λιτανείες και οί προσευχές των ανθρώπων, τά κοπάδια που αδιάκοπα κινούνται από και προς τά χειμαδιά, του αποκάλυπταν τό παρελθόν και συμπλήρωναν τά άπεράντα κενά των αρχείων.

Όλα αυτά όμως δέν ήταν αρκετά. Έπρεπε να δει τη Μεσόγειο από μακριά για να την τοποθετήσει με ακρίβεια στη γεωγραφία του κόσμου και στην άνεση κίνηση των ανθρώπων. Τόν βοήθησε και πάλι ή τύχη. Άνάμεσα στα 1935 και στα 1937 βρέθηκε στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας. Συνάντησε έδω τον Κλώντ Λεβί-Στρως και έπωφελήθηκε από τις γνώσεις και τις εμπειρίες του ακριβώς όπως έκανε λίγα χρόνια πίο νωρίς, στο Άλγέρι, όπου συναντήθηκε με τον Λουί Ζερνέ. Ήταν μία εποχή άνήσυχων πνευμάτων που με προθυμία άντάλλασαν τις ύποψεις, τις σκέψεις και τις προσδοκίες τους.

Στη Βραζιλία είδε την προβολή της Μεσογείου στον γύρω της κόσμο. Βρήκε χωριά όπου ο χρόνος είχε σταματήσει στην εποχή των πρώτων Πορτογάλων ή Ίσπανών άποίκων. Γνώρισε ακόμα τον κόσμο του Άτλαντικού που άνταγωνίστηκε με έπιτυχία την κλειστή θάλασσα του Όδυσσέα. Ίσως εκεί να κατάλαβε τό τί σημαίνει ή Μεσόγειος για την ανθρωπότητα του 16ου αιώνα.

Κανείς δέν μπορεί να πεί άν, στα 1937, στο γυρισμό στο Παρίσι ήταν πιά έτοιμος για να συνθέσει τό μεγάλο του έργο. Τό ύλικό τόν περίμενε, είναι αλήθεια. Χρειάζόταν όμως κάτι περισσότερο. Αυτό που ο Μισελέ όνόμαζε «λάμψη των φωτεινών ημερών του Ίουλιού». Εάν ή «Μεσόγειος» του Μπρωντέλ δέν ήταν παρά ένα άθροισμα δελτίων και στοιχείων, εάν άπυουσίαζε σ' αυτήν ή φλόγα που μόνο ή βαθιά κατανόηση των πραγμάτων μπορεί

να άνάψει, τότε φοβάμαι πως λίγο θα άσכולούμασταν με αυτή. Μόνο όταν τό ύλικό συνδυάζεται με τη διαίσθηση του ιστορικού, μόνο όταν πετυχαίνει τη «μεταφορά» του στο χρόνο, τό βύθισμά του στη διαφορετική πραγματικότητα, φαίνεται να έχουμε κάτι τό έξαιρετικό. Δέν πρόκειται για την προσμονή κάποιου θεόπνευστου δράματος, πρόκειται για τό «δόσιμο», για την ολοκληρωτική συμμετοχή του ιστορικού στον κόσμο που αναλαμβάνει να άνασυνθέσει. Φυσικά, όπως παρατηρούσε ο Μπρωντέλ, για να γίνει αυτό πρέπει ο ιστορικός να έχει δυνατότητες «ποιητή», δημιουργού, καλλιτέχνη μαζί και ελεύθερου ανθρώπου.

Ή φλόγα του Μπρωντέλ άναψε λίγο άργότερα, άνάμεσα στα έρείπια του πολέμου, στην άθλιότητα ενός στρατοπέδου συγκέντρωσης αιχμαλώτων. Άναψε όταν τό ύλικό είχε χαθεί από τά χαρτιά και τά δελτία και είχε βρει καταφύγιο στη μνήμη αλλά και στην αίσθηση του ιστορικού. Ή περίπτωση μας θυμίζει έντονα εκείνη του Μισελέ, του πρώτου ιερέα της «συνολικής ιστορίας». Έπίμονες και πολύχρονες έρευνες στα άρχεια αλλά ή ώρα της σύνθεσης, ή ώρα της συγγραφής, της άπογείωσης, φαίνεται ξένη και μακρινή ως προς τό μεθοδικό άθροισμα των πηγών. Μας θυμίζει ακόμα τό μεγάλο έργο του Μάρκ Μπλόκ *Θαυματοουργοί βασιλείς*, που γράφτηκε μέσα από την συνταρακτική έμπειρία του ιστορικού στα χαρακώματα του πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

Ή ιστορία, έγραφε ο Μάρκ Μπλόκ στο βιβλίο του *Τό έπάγγελμα του ιστορικού ή Άπολογία για την Ίστορία*, δέν είναι πολυμάθεια ή παιγνίδι άσκησης της μνήμης. Δέν θα γίνει άξια να άσχοληθεί κανείς μαζί της παρά μόνο στο μέτρο που, αντί για μία άσύνδετη και άοριστη άπαρίθμηση, θα μας ύποσχεθεί μία έλλογη ταξινόμηση και μία διαρκώς αυξανόμενη ικανότητα κατανόησης. Ο Μπρωντέλ στα *Κείμενα για την ιστορία*, συμπλήρωνε: «Ή ιστορία είναι ένα από τά λιγότερα ιεραρχημένα και παγιωμένα έπαγγέλματα της κοινωνικής έπιστήμης και, κατά συνέπεια, ένα από τά πίο εύπλαστα, τά πίο ανοιχτά», τά πίο ελεύθερα. «Ο ιστορικός θέλησε να γίνει και έγινε οικονομολόγος, ανθρωπολόγος, δημογράφος, ψυχολόγος, γλωσσολόγος...». Ή ιστορία τρέφεται από τις άλλες έπιστήμες του ανθρώπου. Είναι μελέτη του κοινωνικού χώρου στο σύνολό του και ξεκινώντας από την κίνηση του χρόνου άσχολείται με καθετί τό κοινωνικό και ανθρώπινο. Μελετά τό παρελθόν αλλά και τό παρόν.

Ή ιστορία είναι ύπόθεση γνώσης, μνήμης αλλά κυρίως ύπόθεση ελεύθερης άναζήτησης του ανθρώπινου και του ανθρώπου. Ύπόθεση ταξιδιού, μεταφοράς, κατανόησης και τόλμης. Τί θα ήταν τό έργο του Μπρωντέλ εάν τά μάτια του ιστορικού, του γεωγράφου, του περιηγητή, του κοινωνιολόγου ή ο, τι άλλο, δέν ήταν και μάτια δραματιστή, ποιητή και προπαντός ελεύθερου ανθρώπου.

Τί θα μπορούσαν να σημαίνουν όλα αυτά για τους ιστορικούς που συνεχίζουν; Βρέθηκαν πρόσφατα σε μία συγκέντρωση νέων κυρίως ιστορικών του τόπου μας. Ο

Χρήστος Λούκος έκανε μία περιδιάβαση άνάμεσα σ' εκείνα τά άμέτρητα που δέν ξέρουμε για την επανάσταση του 1821 ή, για την ακρίβεια, για τους ανθρώπους που την έζησαν και τη δημιούργησαν. Άπό άρκετους διαπιστώθηκε τό δέος, ο φόβος της προσέγγισης αυτών των δύσκολων χώρων. Ύπήρχε ή αίσθηση της προσμονής κάποιου μαγικού θεωρητικού οδηγού που θα πρόσφερε έτοιμα τά κλειδιά για τό άνοιγμα των θυρών του άγνωστου. Ίσως ο Μπρωντέλ να κατηγορούσε τον κύκλο μας αυτό για άτολμία. Ίσως να έλεγε ότι εκείνο που χρειάζεται περισσότερο άπό τ' άλλα είναι ή προθυμία, ή τόλμη του να άφθεθεί κάποιος να βουλιάσει και να παρασυρθεί από τις δίνες του ώκεανού των πηγών, των μαρτυριών της περιόδου. Περισσότερο και άπό τό να μιμηθούμε τις μεθόδους του, ο Μπρωντέλ θα μας προέτρεπε να κινηθούμε σαν άνθρωποι άνάμεσα σε ανθρώπινες καταστάσεις. Τότε θα μπορούσαμε να δούμε, να αισθανθούμε, να καταλάβουμε. Τότε ή λογική μας θα ξεχωρίσει τις εικόνες. Τότε, ποιός ξέρει, μπορεί σε κάποιους ιστορικούς να γεννηθεί ή φλόγα του Μισελέ και να γραφεί και στη χώρα αυτή κάποιο έργο «συνολικής ιστορίας».

Γιώργος Μαργαρίτης

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΦΕΡΝΑΝ ΜΠΡΩΝΤΕΛ

1. *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l' époque de Philippe II* (Ή Μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος στην εποχή του Φιλίππου του Β'), Παρίσι 1949, 2 τόμοι.
2. *Écrits sur l' histoire* (Κείμενα για την Ίστορία), Παρίσι 1969.
3. *Civilisation matérielle, économie et capitalisme: XVe - XVIIe siècle* (Ύλικός πολιτισμός, οικονομία και καπιταλισμός: 15ος-18ος αιώνας), Παρίσι 1979, 3 τόμοι.
4. *L' Europe* (Ή Εύρώπη), Παρίσι 1982.
5. *Venise* (Ή Βενετία), Παρίσι 1984.
6. *La dynamique du capitalisme* (Ή δυναμική του καπιταλισμού), Παρίσι 1985.

Σε συνεργασία με άλλους:

1. *La Méditerranée* (Ή Μεσόγειος), Παρίσι 1978.
(Τό ύλικό του βιβλίου είναι τό ίδιο με εκείνο της τηλεοπτικής σειράς που διηύθυνε ο ίδιος και που έχει ήδη παρουσιαστεί στην Έλλάδα).
2. *Le Monde de Jacques Cartier* (Ο κόσμος του Ζάκ Καρτιέ), Παρίσι 1984.

Ύπό δημοσίευση:

1. *L' identité de la France* (Ή ταυτότητα της Γαλλίας), Παρίσι (άναμένεται για τό Φεβρουάριο του 1986).

Ο ποιητής Έγγονόπουλος καί η κριτική

Οταν δέχτηκα να συμμετάσχω στη σημερινή εκδήλωση για τον Νίκο Έγγονόπουλο που οργανώνει η Δημοκρατική Ένωση της Φιλοσοφικής, μάλλον απερίσκεπτα — όπως διαπίστωνα την επομένη— όρισα ως θέμα μου: *Ο ποιητής Έγγονόπουλος και η κριτική*.

Απερίσκεπτα, διότι βρέθηκα μπροστά σε εμπόδια και προβλήματα που δεν υποψιαζόμουν, μ' αποτέλεσμα να μην μπορέσω να οργανώσω ούτε τη σκέψη μου ούτε ένα κεντρικό θέμα για την αποψινή βραδιά.

Αυτά τα προβλήματα και εμπόδια τελικά θά σ'α καταθέσω απόψε και ελπίζω πώς θ' αποτελέσουν ερεθίσματα για μία συζήτηση στην αίθουσα αυτή, συζήτηση που πρώτη εγώ χρειάζομαι.

Ξεκινώ από μία διαπίστωση: Η κριτική και η φιλολογία πολύ λίγο ασχολήθηκαν με το ποιητικό έργο του Νίκου Έγγονόπουλου. Μία πασιγνώστη διαπίστωση. Αλλά από αυτή την κοινότοπη διαπίστωση δεν προέκυψαν στην περίπτωση του Έγγονόπουλου εξίσου κοινότοπα και άθωα συμπεράσματα. Η διαπίστωση καθαυτή: *το έργο του Νίκου Έγγονόπουλου δεν απασχόλησε πολύ την κριτική* δεν θά έπρεπε να προκαλεί καμιά ιδιαίτερη εκπληξη: δεν είναι ούτε ο πρώτος ούτε ο τελευταίος ποιητής που οι κριτικοί όπως λέμε «παράμελσαν». Ξέρουμε πώς άλλοι — ίσως σημαντικότεροι ποιητές — περιμεναν καμιά φορά πολλές δεκαετίες τον κριτικό λόγο για να ενταχθούν στο θεσμό της λογοτεχνίας.

Όμως, δεν αρκεί — και δεν μπορούμε, όπως θά δομω παρακάτω — να σταθούμε σ' αυτή τη διαπίστωση, λέγοντας «υπάρχουν και χειρότερα». Οι επιλογές της κριτικής δεν είναι ούτε τυχαίες ούτε άθωες.

Τό πρόβλημα είναι με ποιά μέθοδο και ποιές ιδέες οι κριτικοί της κριτικής ερμηνεύουν τις συμπεριφορές της κριτικής απέναντι στη τέχνη και γιατί άραγε αυτοί διαθέτουν συγκροτημένο λόγο για να αποτιμούν την επάρκεια ή ανεπάρκεια της. Οι κριτικοί της κριτικής άλλωστε, τί κάνουν; Άσκούν κριτική της τέχνης μέσω της κριτικής: υποψιασμένοι, ίσως και τρακαρισμένοι μπροστά στα τεράστια θεωρητικά άγκωνάρια που τους προσκόμισαν τα ευρωπαϊκά διαβάζματά τους, δεν μπορούν να πλησιάσουν με ειδικία τό λογοτεχνικό κείμενο. Μιλούν για τό

κείμενο, τή διακειμενικότητα, αλλά τό κείμενο είναι ο μεγάλος άπών από τά κείμενά τους.

Μέ τά παραπάνω, όπως καταλάβατε, καταθέτω τό πρώτο από τά εμπόδια που συνάντησα όταν βρέθηκα μπροστά στον ώραίο μου τίτλο: *Ο Έγγονόπουλος και η κριτική*. Κατάλαβα, και τό εισέπραξα ως λιποταξία — έξου και τό εμπόδιο — ότι διάλεξα τό θέμα αυτό για ν' αποφύγω τό ποιητικό κείμενο. Τό αναφέρω στό βαθμό που έχει κάποια γενικότερη σημασία. Καί τό αναφέρω ακριβώς επειδή δεν θεωρώ καθόλου άπλό και άνώδυνο να διατυπώω μία άποψη που στην πρώτη ματιά μοιάζει να άμφισβητεί τή θεωρία — που άλλωστε δεν είναι ή άποψη μου.

Έτσι: προσπαθώντας να περιγράψουμε τή διαπίστωση πώς τό ποιητικό έργο του Έγγονόπουλου δεν πλαισιώνεται από πλούσια κριτική βιβλιογραφία, τό υπάρχον ύλικό μπορεί, σχηματικά, να χωριστεί σε δύο κατηγορίες κειμένων:

- Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει κείμενα που διαπραγματεύονται είτε γενικότερα τήν περίπτωση Έγγονόπουλου είτε σε συνάρτηση με τήν ελληνική γραμματολογία τής *Νέας Ποίησης* και του υπερρεαλισμού.

- Η δεύτερη κατηγορία ασχολείται ειδικότερα με τήν ποίησή του. Μάλιστα, άν εξαίρεσουμε κάποιες έπικαιρες βιβλιοκρισίες, πρόκειται για κριτική παραγωγή που ερμηνεύει, σχολιάζει, αποτιμá κ.λπ. τόν *Μπολιβάρ*. Έτσι, άν τελικά μιλούσα για τόν Έγγονόπουλο και τήν κριτική, θά μιλούσα για τό πώς ή κριτική μας αντιμετώπισε τόν *Μπολιβάρ*. Θά μιλούσα, είναι όλοφάνερο, μέσω τής κριτικής, για τόν *Μπολιβάρ*.

Στήν πρώτη κατηγορία κειμένων — όπου μπορούμε να περιλάβουμε και τίς πρόσφατες νεκρολογίες — ο ποιητικός λόγος του Έγγονόπουλου άπουσιάζει και μäs επισκέπτεται — ίσως ν' άπουσιάζει έτσι κι άλλως — όταν άνοίγει μία πόρτα τής όποιας τό κλειδί λέγεται: *υπερρεαλισμός ή σουρεαλισμός*. Τό κλειδί αυτό άνοίγει μία πόρτα για να δείξει από πίσω ένα θέαμα θάυμασιο ή άποτροπιαστικό, αναλόγως.

Άναλόγως. Τί αναλόγως; Στήν πρώτη ματιά σχηματίζει κανείς τήν εντύπωση πώς όντως ή άποψη των κριτικών για τόν υπερρεαλισμό φτιάχνει, αναλόγως, αυτή τή θαυμάσια ή άποτροπιαστική εικόνα. Άπό τή στιγμή όμως που δεχόμαστε πώς

δέν μπορούμε σήμερα πιά να παθιαζόμαστε για ένα κίνημα όπως ήταν άλλοτε και άλλου ο υπερρεαλισμός, είναι φυσικό να ξαναθέσουμε όρισμένα ερωτήματα για τά φαινόμενα.

Θά προσπαθήσω να διατυπώσω όσο γίνεται σαφέστερα και πιό σύντομα ένα άκόμη πρόβλημα που αντιμετώπισα. Καί είναι τό έξής: Ξεκινώντας από μία γόνιμη άφετηρία πώς τό υπερρεαλιστικό κίνημα έως τόν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο δεν έπαψε να θέτει ερωτήματα και να ψάχνει λύσεις για τό πρόβλημα που γενικά μπορούμε να τιτλοφορήσουμε *σχέση κοινωνίας — τέχνης*, ενσωμάτωση τής τέχνης (ως τέχνης) και ή διασύνδεσή της με τό αίτημα τής άλλαγής τής κοινωνίας, οι κριτικοί στην Ελλάδα — κι όχι μόνο στην Ελλάδα — ήταν φυσικό να ταυτίζονται ή να επιτίθενται ιδεολογικά (και πολιτικά) στό κίνημα του υπερρεαλισμού.

Αυτή όμως ή εξωλογοτεχνική αντιμετώπιση του υπερρεαλισμού δεν μπορούσε, δεδομένου ότι έλειπε άνάλογη συγκυρία, αλλά, άκόμη και με διαφορετική συγκυρία, δεν μπορούσε — τουλάχιστον μετά τό '50 χοντρικά — να παραγάγει έναν γόνιμο και εξειδικευμένο κριτικό λόγο πάνω στα ποιητικά κείμενα των υπερρεαλιστών. Ένας από τούς λόγους είναι ότι και οι έπαρκέστεροι κριτικοί αυτής τής κατηγορίας θεώρησαν τόν υπερρεαλισμό ένα κίνημα που διακήρυξε όρισμένες πάγιες θέσεις για τή λογοτεχνία και τήν κοινωνία και αντιμετώπισαν τήν αυτόματη γραφή με ρητορικά έπιχειρήματα. Έτσι, άκόμη και ή θετική άποτίμηση τής υπερρεαλιστικής γραφής βασίζεται συχνά στό ποσοστό απομάκρυνσής της από τήν αυτόματη γραφή. Τονίζεται έπίμονα ότι οι *καλοί μας* υπερρεαλιστές άφομοίωσαν και κυρίως μετέτρεψαν τόν υπερρεαλισμό σε κάτι δικό τους, ιδιαίτερα. Λές και οι Γάλλοι υπερρεαλιστές γράφανε τή λογοτεχνία με τά *Μανιφέστα* του Μπρετόν στό ένα χέρι...

Αυτή όμως ή στάση, που επιβιώνει μέχρι σήμερα, παρέσυρε μερικές φορές τούς κριτικούς στην αντίθετη άκρως άγונה κατεύθυνση: να θέλουν ν' άποδείξουν τήν *άκλόνητη και άμετάβλητη* υπερρεαλιστικότητα του Έμπειρικού και του Έγγονόπουλου. Αυτή ή στάση φτάνει σε έξαλλες εκδηλώσεις, κάνει μερικούς να ταυτίζονται με τόν υπερρεαλισμό του '20, τροφοδοτεί συγχρόνως τή νεολαία με μία

μόδα που και στίς μέρες μας ξαναφάνηκε. Αυτά όμως είναι πλέον φαινόμενα της δικαιοδοσίας της κοινωνιολογικής έρευνας.

Αναφέρομαι στο θέμα διότι στάθηκε ένα σοβαρό μεθοδολογικό εμπόδιο για την κριτική. Σάν παράδειγμα θά αναφέρω ένα, υπεράνω πάσης ύποψιας, τόν έαυτό μου: Όταν πρίν από λίγα χρόνια έγραψα μία εισαγωγή στον Έμπειρικό για μαθητές Λυκείου, προσέγγισα τά κείμενα μέ τό κλειδί του υπερρεαλισμού. Τώρα βλέπω πώς ούτε έγώ ούτε οί άλλοι έγιναν σοφότεροι.

Αν μέ την άπόρριψη του υπερρεαλισμού ξεμπερδεύει κανείς μία και καλή και μέ τούς ποιητές και μέ τά ποιήματα, μήπως ή ένθουσιώδης άποδοχή του μās άπομακρύνει επίσης από τά ποιητικά κείμενα;

Από τή μέχρι σήμερα κριτική βιβλιογραφία αυτής τής κατηγορίας θά μπορούσαμε νά συμπεράνουμε πώς ό δρόμος αυτός δέν μās έφερε πίο κοντά στη γνώση και τήν άπόλαυση τών ποιητικών κειμένων τών υπερρεαλιστών. Αυτό όμως δέν σημαίνει πώς μπορούμε εύκολα νά ισχυριστούμε ότι πρέπει ν' άγνοήσουμε τήν παράμετρο *υπερρεαλισμός*. Τόν υπερρεαλισμό σάν ένα αντιφατικό, έτεροκλήτο, συνεχώς μεταβαλλόμενο κίνημα. Δέν μπορούμε νά τόν άγνοήσουμε όταν οί ίδιοι οί ποιητές ρητά δηλώνουν πώς είναι υπερρεαλιστές και πώς ό υπερρεαλισμός απέλευθέρωσε και διαμόρφωσε τό ποιητικό τους ύφος.

Έτσι καταλήγουμε πάλι σ' ένα πρόβλημα-ερώτημα: Πόσο, αλλά κυρίως πώς και επίπλέον ποιός υπερρεαλισμός θά πρέπει κάθε φορά νά ένσωματώνεται στη μέθοδο και τίς κριτικές μας άποσκευές όταν προσεγγίζουμε ένα υπερρεαλιστικό κείμενο; Σέ ποίο βαθμό τό κλειδί του υπερρεαλισμού όντως άποκωδικοποιεί και άποκαλύπτει τήν ιδιαιτερότητα ενός υπερρεαλιστικού κειμένου (ιδιαιτερότητα γλώσσας, όργάνωσης, βίωματος, θέματος, ιδεολογίας); Και, σέ ποίο βαθμό τό ίδιο αυτό κλειδί συμβάλλει στην υποβάθμιση, τή συσκότιση τών ιδιαιτεροτήτων ενός ποιητικού κειμένου; Και, πού νά βρίσκεται άραγε ή χρυσή τομή;

Θά έλεγα πώς στην έλληνική κριτική ή ζυγαρία έγειρε μάλλον πρós τή δεύτερη μπόνα: τή γενίκευση και συσκότιση τής υπερρεαλιστικής ποίησης.

Μπορεί τούτο νά μοιάζει μέ παραδοξολογία διότι όλοι ξέρουμε πώς ή θετικά διατεθειμένη πρós τόν υπερρεαλισμό κριτική δέν παρέλειπε νά καταγγέλλει μίαν άλλη κριτική πού *παρερμήνευσε, άποσιώπησε, άποπροσανατόλισε* (τά ρήματα δέν είναι δικά μου), και κυρίως επιτέθηκε στους Έλληνες υπερρεαλιστές. Θά κατέληγα πώς δημιουργήθηκε έτσι ένας μύθος για τά δεινά που τράβηξαν οί υπερρεαλιστές από τό «κατεστημένο», μύθος που άκόμη σήμερα λειτουργεί και παθιάζει τούς ανθρώπους.

Ένα παράδειγμα: ό Ν. Έγγονόπουλος καταθέτει τή μαρτυρία πώς όταν πρωτοεμφανίστηκε μέ τό *Μήν όμιλείτε εις τόν όδηγόν* ή επίθεση έναντίον του προσέλαβε διαστάσεις όμαδικής ύστερίας και χυδαιότητας. Η μαρτυρία αυτή μεταδίδε-

ται από κριτικό σέ κριτικό, ένιοτε χωρίς νά μνημονεύεται ή πατρότητά της ώστε νά δίνει τήν έντύπωση μιάς ιστορικά τεκμηριωμένης πηγής.

Χωρίς νά άμφισβητούμε τήν ποιότητα τής μαρτυρίας, είναι έντυπωσιακό πώς κανένας δέν παραπέμπει σέ κάποιο συγκεκριμένο, έπόνυμο ή άνώνυμο και χρονολογημένο κείμενο ή σχόλιο τής έποχής. Έτσι, ενώ δέν έχουμε τήν εικόνα τών πραγματικών διαστάσεων αυτής τής επίθεσης, έχουμε αντίθετως έναν υπερθεματισμό, όπως συμβαίνει μέ τίς προφορικές μαρτυρίες.

Από τήν άλλη, ως θυμηθούμε όρισμένα δεδομένα: Όταν στά 1943-45 ό Όδυσσεάς Έλύτης όργανώνει τήν έρευνα για τόν υπερρεαλισμό, έπόνυμοι λογοτέχνες και κριτικοί, Κ. Ουράνης, Γ. Σαραντάρης, Άρης Άλεξάνδρου, Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, Ν. Βρεττάκος, Κ.Θ. Δημαράς, Σικελιανός, Αγγέρης, Κ. Τσάτσος, Τάκης Παπατσώνης, ανεξάρτητα από τήν επαρκή ή ανεπαρκή ένήμερωσή τους για τόν υπερρεαλισμό, ανεξάρτητα από τήν άποψη τους, αντιμετώπισαν μέ έντυπωσιακή ψυχραιμία τό θέμα και κυρίως: κανένας τους δέν χρησιμοποίησε τά όνόματα του Έμπειρικού και του Έγγονόπουλου στά έπιχειρήματά του.

Άλλά και τίς θετικές μαρτυρίες τίς επισκιάζει αυτός ό μύθος τής επίθεσης και καταδίωξης. Θά αναφέρω μερικά παραδείγματα:

1. Τό Κρατικό Βραβείο Ποίησης άπονεμήθηκε τό 1958 στον Νίκο Έγγονόπουλο. Ο Άλέξ. Άργυρίου σχολιάζει: «...Δέν πρέπει νά λογαριαστεί ως οδυσιαστική άναγνώριση του έργου του, αν λάβουμε υπόψη μας και τή σύνθεση τών κρατικών έπιτροπών και τό συνολικό πίνακα τών βραβείων τους».

2. Στο άφιέραμα στον έλληνικό υπερρεαλισμό του *Ηριδανού* ή Φραγκίσκη Άμπατζοπούλου παραθέτει μία άποψη του θεσσαλονικιού περιοδικού *Κοχλιάς* από κριτικό σημείωμα για τόν Μπολιβάρ. Κατά λέξη: «*Κραυγή άπόγνωσης του άπομονωμένου άτόμου... που επαναστατεί γυρεύοντας μία γονιμότερη έπικοινωνία*». Άπομονώνει μία φράση, μέ ένδιάμεσα μάλιστα άποσιωπητικά, που δημιουργεί τήν έντύπωση πώς ό *Κοχλιάς* θεωρεί τό ποίημα Μπολιβάρ «*κραυγή άπόγνωσης του άπομονωμένου άτόμου*». Η φράση όμως αναφέρεται γενικά στον υπερρεαλισμό και ή άμέσως συνέχεια του σύντομου σχολίου μιλάει θετικότερα για τόν Μπολιβάρ του Έγγονόπουλου.

3. Άκόμη ένα εξίσου περιθωριακό παράδειγμα. Στο παράρτημα του *Τετραδίου*, τόν *Πρόκαμπο*, τό 1945, δημοσιεύεται μία κατασκευασμένη έρευνα όπου οί άπαντήσεις σατιρίζουν τό ιδιαίτερο ύφος όρισμένων «κατεστημένων» τότε, όπως όμολογεί ό Άλέξ. Ξύδης, πνευματικών ανθρώπων. «Κατεστημένοι» τό 1945 κατά τό *Τετράδιο* είναι οί: Ν. Καζαντζάκης, Παναγιώτης Κανελλόπουλος, Άγγελος Σικελιανός και... ό Άνδρέας Έμπειρικός. (Τό τελευταίο αυτό παράδειγμα αν τό παίρναμε κατά λέξη θά μ'ασταν άφελείς).

Νομίζω πώς δέν πρέπει νά συνεχίσω άλλο πάνω στην ίδια παραλλαγή. Τώρα,

δύο λόγια μόνο για τή δεύτερη κατηγορία κριτικών κειμένων, που στο μεταξύ θά χετε ξεχάσει ποιά είναι. Έπαναλαμβάνω: Πρόκειται για κείμενα που άναμετρήθηκαν μέ κάποια από τά ποιητικά κείμενα του Έγγονόπουλου. Πού είτε άδιαφορήσαν για τούς παραπάνω μύθους είτε ήταν δέσμιά τους — χωρίς οί ίδιοι ν' άνήκουν στους κατασκευαστές τών μύθων.

Θά αναφέρω μονάχα δύο παραδείγματα για νά σχολιάσω αυτονόητες διαπιστώσεις που κυκλοφορούν άκριτα ανάμεσα μας και για νά υποστηρίξω πώς τελικά ή κριτική και ή φιλολογία δέν άγνόησαν τό έργο του Νίκου Έγγονόπουλου.

1. Ο Δ.Ν. Μαρωνίτης περιλαμβάνοντας τόν Μπολιβάρ στη μελέτη *Γιά τόν τύπο του έθνικού ποιητή*, τόν έντάσσει λειτουργικά, έγκαιρα και πειστικά στην κοίτη τής νεοελληνικής ποίησης — για νά μήν πούμε τή ρητορεία «στην έθνική μας ποίηση» — και θεσμοθετεί τόν ποιητή, σκέτα ποιητή, Νίκο Έγγονόπουλο.

2. Ο Γιάννης Δάλλας στο άρθρο του για τόν Μπολιβάρ, στο περιοδικό *Παράλλαξ* 5-6, αναφέρει μία πειστική φιλολογική και ιστορική πηγή για τήν έρμηνεία τής έπιλογής αυτού του ξενικού και έξωτικού ήρωα από τόν Έγγονόπουλο. Παραθέτει ένα σχόλιο για τόν Όδυσσεά Άνδρούτσου δημοσιευμένο στά *Έλληνικά Χρονικά του Μεσολογγίου τό 1825*. Ο σχολιογράφος προσπαθεί νά έρμηνεύσει τήν προσωπικότητα του Όδυσσεά Άνδρούτσου και καταλήγει ρητά: *Ο Άνδρούτσος είναι ό Μπολιβάρ τής Ελλάδος*.

Καταρρίπτει έτσι μ' ένα τεκμήριο-παράδειγμα τό μύθο πώς οί υπερρεαλιστές επιδιώκουν τήν άθαιρεσία, τόν έντυπωσιασμό, πώς θεληματικά άγνοούν τήν ιστορία και τήν παράδοση.

Αυτά ό Μπολιβάρ.

Παραμένει όμως για τήν κριτική τό δύσκολο ερώτημα που δέν θ' άπαντηθεί διαμιάς:

Έάν από τή μηχανιστική πιά έκφραση «ό Έλληνας υπερρεαλιστής ποιητής Νίκος Έγγονόπουλος», έκφραση που στερεότυπα επαναλήφθηκε και τίς μέρες του θανάτου του, άφαιρεθεί τό «υπερρεαλιστής», τί θά μείνει από τόν ποιητή;

Μαριάννα Δήτσα

* Όμιλία στην έκδήλωση *Μνήμη Νίκου Έγγονόπουλου* που όργάνωσε ή Δημοκρατική Ένότητα τής Φιλοσοφικής Σχολής στη Θεσσαλονίκη στίς 4.12.1985. Πήραν μέρος επίσης οί Άντεια Φραγγιτζή και Νίκη Λοιζίδη.

Υ.Γ. Μία όμιλία δέν έχει ύποσημειώσεις. Γι' αυτό προσθέτω στο ύστερογραφο αυτό βιβλιογραφικές ενδείξεις μόνο άπαραίτητες. *Τά ρήματα δέν είναι δικά μου*: Είναι από τή μελέτη τής Φραγκίσκης Άμπατζοπούλου, *Έπισόδια μιάς περιπέτειας*, Ηριδανός, τεύχ. 4, 1976, σ. 45. Έπίσης τό παράδειγμα μέ τόν *Κοχλία*, στο ίδιο, σ. 47. Τό παράδειγμα από τόν Ά. Άργυρίου είναι από τίς *Διαδοχικές άναγνώσεις Έλλήνων υπερρεαλιστών*, Γνώση 1983, σ. 169. Τή φράση μου «θέλουν ν' άποδείξουν τήν άκλόνητη και άμετάβλητη υπερρεαλιστικότητα...» θά μπορούσα νά τήν εικονογραφώ μ' ένα πρόσφατο παράδειγμα, τό άρθρο του Γ. Σαραντάγου για τόν Ν. Έγγονόπουλο στον *Δεκαπενθήμερο Πολίτη*, τ. 54.

Η έκδίκηση του κινηματογράφου

Η ραμπομανία χτύπησε και στην Ελλάδα — φυσικά. Παρά τους φόβους των διανομέων ότι, μέρες πονηρές που περνάμε, θα υπήρχαν συμβολικά δείγματα αντίστασεων στον εξεικονισμένο μιλιταρισμό (κατά πόδας της Αγγλίας και της Γερμανίας όπου η ταινία τιμήθηκε και με αμφισβητησιακές βόμβες) και την εξ' αὐτῶν καθυστέρηση επί επταήμερο της πρώτης προβολής, ως να παγώσουν τα πράγματα, 250.000 θεατές είδαν τό Ράμπο Νο 2 — Η αποστολή την πρώτη κιόλας εβδομάδα. Έτσι τουλάχιστον ισχυρίζονται οι διαφημιστές γιατί ὁ ἐπίσημος ἀριθμὸς ὑπολείπεται κατὰ πολὺ τοῦ προπαγανδιστικοῦ. Στὴ Θεσσαλονίκη, τουλάχιστον, αντιμιλιταριστές καὶ οἰκολόγοι, ντυμένοι στό χακί, μέ ἐπιδέσμους αὐτῶν μέ ὅπλα στὰ χέρια, προσπάθησαν νὰ τὰ βάλουν μέ τό θέαμα καί τὰ συμφραζόμενά του.

Μέ τέτοια διαφήμιση, καιρό τώρα, μέ καθημερινές ἀναφορές τῶν πάντα ἐνημερωμένων σ' αὐτὰ ἐφημερίδων μας, ἡ μυθοποίηση τοῦ κυρίου Σιλβέστερ Σταλόνε δέν στάθηκε καί τόσο δύσκολη. Κι ὅταν μιὰ ταινία παίζεται σέ δεκαπέντε ταυτοχρόνως αἴθουσες, μόνο σέ Ἀθήνα καί Πειραιά, τὰ ρεκόρ δέν ἀντέχουν.

Ὁ Ράμπο λοιπόν γίνεται σίριαλ, ὅπως ἄλλωστε οἱ περισσότερες ἀπό τίς ἐπιτυχημένες «περιπετειώδεις» παραγωγές. Τώρα ἀναλαμβάνει τήν ἀποστολή νὰ ξεπαστρέψει μονάχος ἕναν ὀλόκληρο στρατό μοχθηρῶν, ὅπωςδῆποτε, Βιετναμέζων (οἱ νέοι Ἰνδιάνοι) καί νὰ ἀπελευθερώσει ἐπί τῆ ἐκαιρία τοὺς Ἀμερικανούς αἰχμαλώτους. Δέν τόν νοιάζουν οἱ ἐν Ἀμερικῇ βετεράνοι, αἰχμαλωτοὶ αὐτοὶ τῶν ναρκωτικῶν, τῶν παρασήμων, τῆς ἀνεργίας, τῆς διά βίου ἀκύρωσης. Δέν τόν νοιάζει πού κάποια στοιχεῖα ἐπιμένουν ὅτι αὐτοκτόνησαν 60.000 παλιοὶ πολεμιστές, ἐνῶ οἱ σκοτωμένοι ἔφτασαν τοὺς 58.000.

Συνήθως ὁ κινηματογράφος ἀντιγράφει τήν ἱστορία ἢ ἔστω προεκτείνει κάποιες στιγμές της, ἐντός ὁρίων βέβαια. Κρατώντας τὰ προσχήματα (δέν μπορεῖ, ἐπί παραδείγματι, νὰ εἰκονογραφήσει νίκη τῶν Γερμανῶν στόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) περιορίζει τή φαντασία του στή ρεαλιστική ἀπεικόνιση. Νά λοιπόν πού τώρα δέν ἱστορεῖ ἀπλῶς τώρα φτιάχνει ἱστορία, δίνει γραμμή. «Ἄν ξαναγίνει ἀεροπειρατία θά φονάξω τόν Ράμπο» δεσμεύθηκε ὁ Ρόναλντ Ρήγκαν, φανατικός ὀπαδός τοῦ Σταλόνε. Τώρα στὰ πεδία τῶν μαχῶν τῆς Βηρυτοῦ οἱ νέοι, ὅταν δέν παίζουν ρωσική ρουλέτα ἐναντι ἑκατομμυρίων, ποζάρουν ἀλά Ράμπο (μήπως κιόλας δέν μάχονται καί ἐν ὄψει

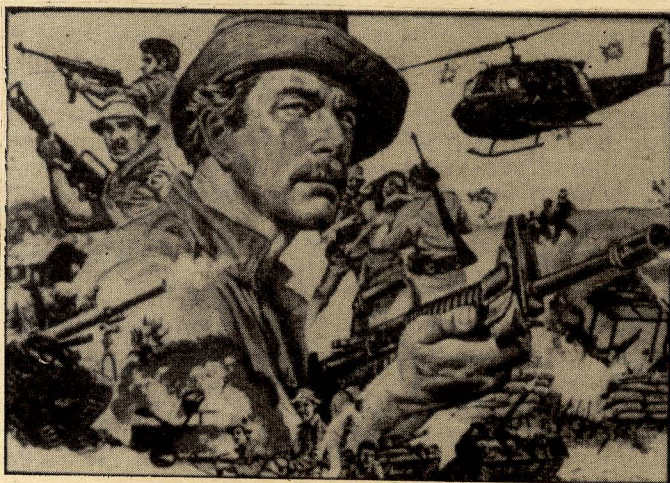
τῆς τηλεοπτικῆς κάλυψής τους), μέ ὄπλισμό αὐθεντικό. Ἐδῶ τό αἷμα δέν εἶναι τοματόζουμο.

Σέ κάποιες ἄλλες ταινίες, ὁ Ἀμερικανός, πάντα, ἥρωας μεταβαίνει στήν Καμπότζη, θερίζει τοὺς «κίτρινους κόκκινους» (τό χειρότερο δείγμα φαίνεται) καί ἐγκαθιστᾷ ὅποια κυβέρνηση τοῦ γουστάρει. Ἄλλοῦ, ὁ «τιμωρός» θερίζει ἐπί τοῦ «Ἀκίλε Λάουρο» ὄσους Παλαιστινίους τραβάει ἡ ὄρεξή του — ἔστω κι ἄς ἔληξε ἀλλιῶς ἡ ἱστορία.

Ἡ εἰκόνα ἐπεμβαίνει στήν ἱστορία, μπαίνει στή μηχανή τοῦ χρόνου καί ἀλλάζει τή διαδρομή της, ἐκβιάζει καταστάσεις, προλαβαίνει ἐπιθυμίες. Ὁ κινηματογράφος ὡς γενικό ἰσοδύναμο τῶν πάντων, τῆς ἐκδίκησης (δικαιοσύνη τήν προτιμοῦν), τοῦ ἐλεύθερου κόσμου, τοῦ ἀντικομμουνισμοῦ...

Οἱ παραγωγές γιά νὰ ἀποκτήσουν τό ὑπέρ τους πρέπει ταυτόχρονα νὰ ἐλαχιστοποιήσουν τίς ἀντιδράσεις μουκκῶντας τὰ μάτια μέ βία καί τὰ αὐτιά μέ θορύβους — ὄχι ἡχους. Ὡστε νὰ βγεις, θεατῆς, καί νὰ μὴν ἀντέχεις τή σκέψη, γιὰτί τό ἴδιο τό ἔργο δέν ἀντέχει στή σκέψη. Γιατί ὅλα πρέπει νὰ φαίνονται φυσικά καί τίποτε πῶς φυσικό ἀπό τόν Ράμπο (ὄχι τόν Σταλόνε) πρόεδρο τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν σέ δέκα-δεκαπέντε χρόνια.

Παντελής Μπουκάλας

«Ἀναμνήσεις ἑνός ὀπιοφάγου»

Τό ἔπε στή Βουλή, στή συζήτηση τῶν ἀρχηγῶν, ὁ Γιάννης Ζίγδης, ἡγέτης τῆς Ἐνωσης Δημοκρατικοῦ Κέντρου, ζηλώσας καταπῶς φαίνεται δόξες μαρξιστο-λενινιστικές: «Ἐγώ θά περάσω στήν Ἱστορία γιὰτί πρῶτος εἶπα ὅτι ἡ ΑΤΑ εἶναι τό ὀπιο τῶν ἐργαζομένων».

Ἐπειδὴ λοιπόν κι ἐμεῖς ἐπιθυμοῦμε σφόδρα νὰ μᾶς καταγράψει ἡ Ἱστορία στίς χρυσές της δέλτους κι ὄχι στὰ παλαιότερα τῶν ὑποδημάτων της, προβαίνουμε στή σύνταξη δεκαλόγου ὀπιοειδῶν, γιά κάθε χρήση:

1. Ἡ ψῆφος εἶναι τό ὀπιο τῶν πολιτῶν.

2. Τά ΜΑΤ εἶναι τό ὀπιο τῶν ἀναρχικῶν.

3. Οἱ «προβοκάτορες» εἶναι τό ὀπιο τῶν ὀρθοδόξων κομμουνιστῶν.

4. Οἱ παπάδες εἶναι τό ὀπιο τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν.

5. Τό πρέσ ρούμ εἶναι τό ὀπιο τῶν δημοσιογράφων.

6. Τό ζόν πρέσ εἶναι τό ὀπιο τῶν ἀντιπάλων τῆς ἐθνικῆς ὀμάδας μπάσκετ. (Ἐπί τῆ ἐυκαιρία, ἰδοῦ καί ἕνας τομέας ὅπου ἡ ἀνανεωτική ἀριστερά τὰ πάει πρίμα: ὁ προπονητῆς τῆς ἐθνικῆς κ. Πολίτης, συνώνυμος τοῦ περιοδικοῦ μας — νά, χαρές — τυγχάνει ὀπαδός τοῦ ΚΚΕ ἔσωτ.).

7. Ὁ Σαλιαρέλης, ὁ «βασιλεύς τῶν ρουμπινιῶν», εἶναι τό ὀπιο τῶν Ὀλυμπιακῶν.

8. Ὁ γάμος εἶναι τό ὀπιο τῶν ἐραστῶν.

9. Ἡ ἀειπάρθενος πλὴν πολλῶν μοιχευθεῖσα καί πολυδύμως ἐγκυμονοῦσα λέξη εἶναι τό ὀπιο τῶν ποιητῶν.

10. Τό ὀπιο εἶναι τό ὀπιο τῶν ὀπιομανῶν.

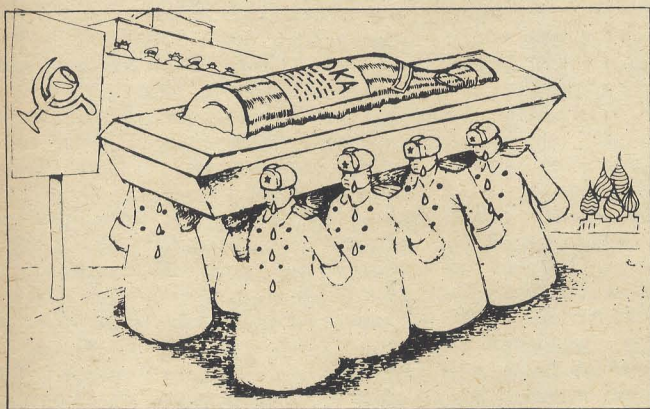
Τ. Σιμπούρης

ΑΚΟΜΑ ΕΝΑ ΠΟΤΗΡΑΚΙ

«Μήπως ή πείρα δέν μās δείχνει πώς ό αλκοολισμός ακολουθάει τόν καπιταλισμό, όπως ό Ίσκιος το διαβάτη;».

Αυτά στά 1919, στην προσούρα του 'Α. 'Αρδίτη 'Ο αλκοολισμός (έκδόσεις Σοσιαλιστικού 'Εργατικού Κόμματος της 'Ελλάδος, 'Εκδοτικό Τμήμα των Νεολαίων, αριθ. 11, τιμή λεπτά 30, σύν «10 λεπτά αύξησης υπέρ του Κεντρικού Ταμείου του Κόμματος» καταπώς λέει και ή επί του έξωφύλλου σφραγίδα).

'Από τότε έρρευσε οινόπνευμα πολύ. Καί ή βότκα ύποχρέωσε εντέλει τόν Μιχαήλ Γκορμπατσόφ νά πάρει στά χέρια του τόν άγώνα κατά του αλκοολισμού. Γιατί πιά είναι κοινό μυστικό ότι ό ένας στους έξι Σοβιετικούς είναι αλκοολικός, κάτι πού άφ' ενός δηλώνει τήν παρουσία καπιταλιστικών μικροβίων, άφ' έτέρου έλάχιστη σχέση έχει μέ τήν αύξηση τής παραγωγικότητας.

'Ετσι, έκτός από τίς ειδικές έκπομπές του ραδιοφώνου και τής τηλεόρασης, έκτός από τή μείωση τής παραγωγής, τήν αύξηση των τιμών και τίς έκστρατείες των έφημερίδων, προβλέπονται γερά πρόστιμα γιά τούς έραστές τής βότκας. Μέχρι και έγκλεισμός επί διετία σέ στρατόπεδα καταναγ-

καστικής εργασίας γιά τούς ύπότροπους. 'Εκατό ρούβλια, ό μισός μισθός δηλαδή, είναι τό χρέος του έν οίνώσει οδηγούτος.

Σαράντα έκατομμύρια αλκοολικοί σέ μιά χώρα πού κρατικοποίησε τά όράματα και άντιμετωπίζει τή φαντασία και τήν έλευθερία σάν παθήσεις επικίνδυνες: ό αριθμός είναι αυστηρά πολιτικός. Οί κλιματολογικές αναλύσεις άπλώς έβελουτυφλούν.

Διαβάζουμε λοιπόν στην προφητική προσούρα πού προαναφέραμε:

«Είναι αλήθεια πώς τό αλκόλ είναι σέ χρήση απο όλες τίς τάξεις τής κοινωνίας. 'Αν οί εργάτες πίνουν ρακί και ά-

μέντι, δέν είναι λίγοι οί πλούσιοι πού καταχωνιάζουνε σαμπάνια. 'Οπωσδήποτε όμως, ό αλκοολισμός είναι πολύ περισσότερο ζαπλωμένος στην εργατική τάξη. (...) Τί τά θέλετε; Τό σπύρτο μās είναι αναγκαίο. Μās ξαναδίνει τίς δυνάμεις πού χάνουμε σέ μιά δουλειά άποχτηνωτική, κουραστική. 'Ωστόσο πρέπει νάχουμε στό νού μας ότι άν ή δυστυχία γεννάει τόν αλκοολισμό όμως κι' ό αλκοολισμός ύστερα γίνεται αίτια δυστυχίας και άνηθικότητας.

»Πολλοί φαντάζονται πώς τό αλκόλ ζεσταίνει. 'Όταν ένας άνθρωπος πίνει αλκόλ, οί φλέβες πού βρίσκονται ίσα μέ τήν επιφάνεια του δέρματος φαρδαινουν. Φαρδαινοντας, τραβάνε κοντά τους τό αίμα πού τρέχει πός τό δέρμα. (...) Τό ζεστό αίμα πού βρίσκεται έ-

σα μέ τήν επιφάνεια του δέρματος κρύνει, όταν έρθει σέ συνάφεια μέ τήν έξωτερική θερμοκρασία. Αυτό προκαλεί ένα χάσιμο ζέστης και χαμήλωμα τής θερμοκρασίας του σώματος.

»Τό αλκόλ δέν τρέφει. Τό αλκόλ δέν δυναμώνει. Τό αλκόλ γεράζει κι' άδυνατίζει. Τό αλκόλ πολλές φορές τυφλώνει. Τό αλκόλ είναι συντελεστής τής έγκληματικότητας και τής τρέλας.

Γιά «νά γλιτώσει ή εργατική τάξη από τήν άνηθικη επίδραση του αλκόλ, πού είναι έχτρος τής φυλής και πληγή άντεπαναστατική» πρέπει, άνάμεσα σέ πολλά άλλα, «νά λιγοστέψει ό αριθμός των ταβερνών. Τό μέτρο αυτό στη Σουηδία έδωσε θαυμάσια αποτελέσματα». 'Ιδού λοιπόν ή Σουηδία πρότυπο από τήν αρχή άκόμα του αιώνα. Καί σ' αυτό, δεύτερος ό κ. Παπανδρέου.

Στίς μέρες μας, βέβαια, δύσκολα βρίσκει κανείς ρακί. Ούσκι πάντως διατίθεται έν άφθονία.

Και πίο δύσκολο νά ταυτιστεί ό αλκοολισμός μόνο μέ τόν, γνωστό μας, καπιταλισμό. 'Η Σοβιετική 'Ενωση άπλώς διαθέτει τά πρωτεία: τό πρόβλημα είναι έντονότατο και στίς ύπόλοιπες χώρες του άνατολικού μπλόκ. 'Ο καημός, πολιτικός, κοινωνικός, έρωτικός πνίγεται στό οινόπνευμα, γιά νά πολλαπλασιαστεί και νά προσφέρει ύλικό στους στατιστικολόγους. Μόνο;

Σπ. Εύ.

ΕΓΚΥΟΣ ΜΟΡΟΣ

«Τό επαγγελματικό ποδόσφαιρο είναι θνησιγενές από τή γέννησή του» δήλωσε πρόσφατα ό ύφυπουργός 'Αθλητισμού κ. Σήφης Βαλυράκης, στό περιθώριο τής συγκρούσης του μέ τίς Ποδοσφαιρικές 'Ανώνυμες 'Εταιρείες.

Και τό λέγαν μερικοί πώς δέν ξέρει από ποδοσφαιρικά ό άνθρωπος.

Και γιά τούς Θωμάδες: θνησιγενής: ό οίονει θνησιμαίος γεννηθείς, ό άποθνήσκων εϋθύς ως γεννηθή: ό γεννηθείς νεκρός.

Είς τό όνομα του Πατρός

Αυτή τή φορά δέν είχαμε γιορτές και πανηγύρεις. Οί νέοι επικεφαλής τής Τηλεόρασης άνέλαβαν ύπηρεσία σάν στρατιώτες του Κινήματος, έν όνόματι του Προέδρου του(ς).

'Ιδού και τά όσα δήλωσε στους άδημονούντες δημοσιογράφους ό πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου τής ΕΡΤ-1 κ. Α. Τσουδερός. Μπορεί κάποιος νά τούς βρεί συντακτικά ή άλλα ψεγάδια, παραμένουν έντούτοις άνατριχιαστικά σαφέστατα:

«'Η παρουσία σας έχει τό ζωηρόν ένδιαφέρον τής κοινής γνώμης. Δέν θά κάνουμε δηλώσεις, γιατί χρειαζόμαστε κάποιο διάστημα νά ενημερωθούμε. 'Αρχικά θεωρώ τή συνεργασία μέ τό πάσης φύσεως προσωπικό. Θά κάνω ό,τι μπορώ γιά νά φανώ άξιος του Προέδρου μου».

Κι άφου Πρόεδρος = ΠΑΣΟΚ και ΠΑΣΟΚ = λαός νά πού και πάλι τά βολέψαμε και τσούπ, άναρχηγήθηκαμε στην έξουσία.

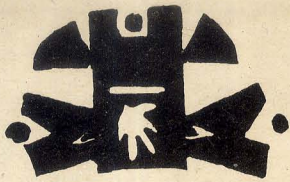
'Ολα γιά σένα Πρόεδρε. 'Ετσι κι άλλίως δικά σου.

'Ο Τζόν Λόκ στά όργανα

Μετα την επίθεση ακολουθήσε δεξίωση στην οποία παρέβησαν, ο κ. Γιάννης Μπιλλυμάτης, ο κ. και η κ. Παπανικόλα, η δεσποινίς Μαργαρίτα Γεληβάρι, η κ. Ελένη Χαλκιοπούλου, ο κ. και η κ. Ελ. Καλονά, η Δέσπω Λευκαρίτη, η κ. Εύα Βελουδάκη, ο κ. Καμμένος, η δεσποινίς Μαρία Πατέρα, ο κ. Κυριαζής, ο κ. Τζον Λοκ, η κ. Ντόρα Καρελλα, η κ. Ερήνη Αθανασιάδη, η κ. Παντελοπούλου, ο κ. και η κ. Τσιλιδη, η κ. Κατερίνα Τερζοπούλου, η κ.

'Εμ βέβαια: «οϋδέν έν τή νοήσει, ό μή πρότερον έν τή αίσθήσει».

BIBLIO

ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

- Άγγελάκης Άνδρέας, *Ο έρωτευμένος Τρίτωνας*, Καστανιώτης, 1985, σσ. 72.
 Κασδαγλής Νίκος, *Η νευρή*, Κέδρος, 1985, σσ. 263.
 Λακαριέρ Ζάκ, *Μαρία ή Αιγύπτια*, μετ. Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου-Κώστας Πόθος, Χατζηνηκολή, 1985, σσ. 215.
 Μύρης Κ.Χ., *Η καμπάνα-Οδάξ*, Δύο πεζά, Διάττων, 1985, σσ. 51.
 Ντίκ Φίλιπ, *Ο άνθρωπος στο ψηλό κάστρο*, μετ. Τζούλια Τσακίρη, Έξάντας, σσ. 256.
 Ντυράς Μαργκερίτ, *Ο ύποπτος*, μετ. Θεοφανώ Χατζηφόρου, Έξάντας, 1985, σσ. 176.
 Πανκόλ Κατρίν, *Η Βάρβαρη*, μετ. Μαρίνα Λώμη, Άστάρτης, 1985, σσ. 236.
 Ραπτόπουλος Βαγγέλης, *Τά Τζιτζίκια*, Κέδρος, 1985, σσ. 147.
 Τσέχοφ Άντον, *Διηγήματα*, μετ. Άπ. Μουσούρης, Δωρικός, 1985, σ. 94.

ΠΟΙΗΣΗ

Κοντός Γιάννης, *Άωνύμου μοναχού*, Κέδρος, 1985, σσ. 70.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- Γούλντγλουωρθ Φ.-Χάρβεϋ Ε.-Ούώλτερ Ν., *Πι είναι ο αναρχισμός*, μετ. Τόλης Ζυγομαλάς, Έλευθερος Τύπος, 1985, σσ. 77.
 Έλευθερο Πολιτικό Έργαστήρι, *Παιδεία και σύγχρονη κοινωνία*, πρακτικά συνεδρίου, Άθήνα, 1985, σσ. 279.
 Ρόμπερτς Δ.-Μεντβέντεφ Ζ., *Η πολιτική της πυρηνικής ενέργειας*, μετ. Σπύρος Μαρκέτος, Έλευθερος Τύπος, 1985, σσ. 67.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Liotard, Jean Francois, *Φαινομενολογία*, μετ. Ίουλιέττας Ράλλη-Καίτης Χατζηδημού, σσ. 110.

ΔΟΚΙΜΙΟ

- Γιάνναρης Γιώργος, *Κίμων Φράιερ, ο θεωρητικός και ο κριτικός της ποίησης*, Κέδρος, 1985, σσ. 81.
 Κιουρτσάκης Γιάννης, *Καρναβάλι και Καραγκιόζης, οί ρίζες και οί μεταμορφώσεις του λαϊκού γέλιου*, Κέδρος, 1985, σσ. 576.
 Μητσάκης Κ., *Η νεοελληνική λογοτεχνία στόμ εικοστό αιώνα*, Κριτική-Μελετήματα, αρ. 21, Φιλιππότης, 1985, σσ. 53.
 Σάντ, *Άπόψεις γιά τό μυθιστόρημα*, απόδοση Παύλος Γερένης, επιμέλεια Φλώρα Βασιλειάδου, Τό Δέντρο, 1985, σσ. 81.

Λίγα βιβλία στά παιδιά

Στίς προθήκες τών βιβλιοπωλείων, στίς διαφημίσεις τών περιοδικών, στίς εκθέσεις βιβλίου, στά παιδικά δωμάτια, κάτω από τά χριστουγεννιάτικα δέντρα, στά σουπερμάρκετ, γύρω μας, παντού, όλο και περισσότερα παιδικά βιβλία. Βιβλία πού άπευθύνονται σέ όλες τίς ηλικίες, γιά παιδάκια πού άκόμη δέν μιλούν καλά καλά, πού δέν έχουν άκόμη καμιά χειρωνακτική σχέση μέ τή γραφή, «πολύ προσεγμένες εκδόσεις» όπως όλοι παρατηρούν, μέ χοντρά εξώφυλλα, πολύχρωμα και είκονογραφημένα, μέ μεγάλα ή λιγότερο μεγάλα γράμματα, βιβλία πολυτελείας, πού όπως όλα τά βιβλία πολυτελείας δέν προορίζονται γιά άνάγνωση.

Είναί τό βιβλίο-παιχνίδι, δώρο, πού άπευθύνεται στόν καταναλωτή μαζί μέ τόσα άλλα αγαθά, πού άπευθύνεται στήν ευημερία μεγάλου τμήματος του πληθυσμού, ευημερία τών τελευταίων χρόνων πού εκφράζεται επιγραμματικά μέ τό διαφημιστικό σλόγκαν τής Κίκο: ΟΛΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ! Μαζί μέ τήν εγχρωμη τηλεόραση, τά ηλεκτρονικά παιχνίδια, τά βίντεο, τίς παιδικές συνοικιακές μπουτίκ, τά χυδαία παιχνίδια τής Έλ Γκρέκο και τά βιβλία: πολλά βιβλία γιά τό παιδί. Νά προσφέρουμε τά πάντα στό παιδί γιά νά γίνει τάχα πιά ευτυχισμένο από εμάς. Έτσι, είναι φυσικό, προοδευτικοί άνθρωποι, γονείς και παιδαγωγοί νά άποφαινούνται πώς αυτός ό εκδοτικός πληθωρισμός στόν τομέα του παιδικού βιβλίου είναι «σημάδι παρήγορο», σημάδι πώς ή κοινωνία μας όλο και εκπολιτίζεται, άφού τά παιδιά μας από μικρά μαθαίνουν ν' αγαπούν τό βιβλίο. Νά 'ταν έτσι τά πράγματα...

Γιατί άραγε τά παιδιά μαθαίνουν ν' αγαπούν σήμερα τό βιβλίο, όταν ή πρώτη τους

σχέση μαζί του συνίσταται στό νά τό σκίσουν κομματάκια κομματάκια και τό πολύ νά μασουλήσουν καμιά σελίδα; Μετά από λίγο καιρό, ή επόμενη «σχέση» τους μέ τό βιβλίο είναι νά τό μουντζουρώσουν μέ τούς δειλεαστικούς εκείνους μαρκαδόρους. Κι όταν φτάσουν στήν ηλικία πού μπορεί ν' άρχίσουν ν' αναπτύξουν μέ τό βιβλίο τή μοναδική σχέση πού μπορεί ν' αναπτυχθεί, νά τό διαβάσουν, έχουν πιά τόσο κορεστεί, τό δωμάτιό τους έχει κτιστεί γύρω γύρω μ' αυτά τά πολύχρωμα χαρτόνια, ώστε τό άποτέλεσμα είναι συνήθως ν' άδιαφορούν γι' αυτό. Άφού είναι κάτι πού παρέχεται έξίσου πλουσιοπάροχα και αυτονόητα μέ τή μπριζόλα. Οί γονείς, οί συγγενείς και οί φίλοι τών γονιών τό θεωρούν είδος πρώτης ανάγκης, ενώ τό βιβλίο δέν είναι είδος ανάγκης. Η στάση αυτή άπορρέει από τά καταναλωτικά και πολιτιστικά πρότυπα πού επιβάλλει ή διαφήμιση, αλλά και μία κοινωνία πού όταν άρχισε νά ευημερεί οικονομικά δέν ήξερε πού νά διοχετεύσει αυτή τήν ευημερία. Τό πρώτο αγαθό, τό παιδί, πρέπει νά περικυκλωθεί από τά άλλα; αγαθά πού μάς πολιορκούν. Ξέρουμε πώς ή κυρίαρχη στάση «όλα γιά τό παιδί» —όλα όσα αγοράζονται μέ χρήμα— έχει άκόμη βαθύτερες και όδυνηρές αιτίες πού σχετίζονται μέ στερήσεις, ένοχές, προβολή άνεκπλήρωτων επιθυμιών τής γενιάς πού είναι οί χθεσινοί και οί σημερινοί γονείς.

Λίγα, λοιπόν, βιβλία στά παιδιά. Καταρχήν. Όσο δέ γιά τήν πραγματική ποιότητα τών παιδικών βιβλίων πού κρύβεται κάτω από τίς γυαλιστερές και χρωματιστές επιφάνειες, αυτό ενώ ένα δεύτερο θέμα, πού θά 'θελε άλλες προσεγγίσεις.

Κ.Α.

Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΧΡΗΣΗ

ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ

Δέν θά ήθελα νά μονοπωλήσω τό διάλογο πού γίνεται γιά τά *Πέτρινα Χρόνια*, νομίζω όμως ότι δέν πρόκειται γιά ένα ζήτημα γούστου άπλώς ή εκτίμησης. Η συζήτηση άποκαλύπτει στάσεις και συμπεριφορές άπέναντι σ' ένα πολύ «δύσκολο» παρελθόν και θέτει έρωτήματα πού ξεπερνούν τό άπλοϊκό — και μερικές φορές άνευ νοήματος — αίτημα γιά κάθαρση τού παρελθόντος άπό τό σώμα τών συμβόλων πού τό ίδιο δημιουργούσε. Προσπαθούμε νά διαβάσουμε τήν ιστορία και, άκόμη χειρότερα, τά πρόσωπα, μέ κώδικες πού δημιουργούν οί σημερινές ιδεολογικές συγκρούσεις — μιλάμε έρήμην τών προσώπων τού παρελθόντος. Και αυτό είναι ένα ζήτημα πού έχει σχέση μέ τό «σήμερα» τής Άριστεράς. Δέν θέλω επίσης νά αντιδικήσω μέ τόν κ. Λουλούδη μέχρις εσχάτων. Άλλωστε είναι φανερό ότι — άπό κάποιο σημείο τουλάχιστον και μετά — μάς χωρίζει ένα κρίσιμο κενό. Ένα κενό πού όρίζεται άπό τά διαφορετικά σημεία αναφοράς γιά τήν προσέγγιση τού «ιστορικού» τά όποία βεβαίως παραπέμπουν και σέ αντίστοιχα συστήματα άνάλυσης. Έχουμε λοιπόν άπό τό ένα μέρος τό ιστορικό «γεγονός», πολύμορφο, προσδιορισμένο μέσα στό χρόνο και προσπελάσιμο έπιστημονικά μέ όρους συγκεκριμένους και άπό τό άλλο μέρος τό πρόσωπο μέσα στό ιστορικό γεγονός. Ο χρόνος τής ιστορίας και ό βιωμένος χρόνος — υπάρχει πιστεύω μία διαφορά άνάμεσα στά δύο. Είναι δύο στήν πραγματικότητα οί ιστορίες τής Έλένης Βούλγαρη και γιά νά τίς συνθέσουμε πρέπει πρώτα νά τίς διακρίνουμε.

Αυτή άκριβώς ήταν και ή ουσία τής ένστασης μου στήν κριτική τού κ. Λουλούδη πού ταύτιζε τό μελοδραματικό μέ τό τραγικό, ταυτίζοντας τήν ιδεολογική χρήση τής ιστορίας μέ τήν ιδεολογία τής Έλένης

Βούλγαρη — μέ τό «αίμα» τής. Δέν κρύβω τό γεγονός πώς τό ενδιαφέρον μου στρέφεται περισσότερο στό δεύτερο — είναι ένα ζήτημα έπιλογής. Κάθε έπιλογή βεβαίως έχει και μία ιδεολογική προϋπόθεση, τό έρώτημα είναι μία ιδεολογική έπιλογή. Είναι επίσης φανερό ότι ένας σκηνοθέτης λειτουργεί συγχρόνως και σάν έρευνητής, άν και αυτό δέν θά πρεπε νά κατανοηθεί μέ τρόπο άπόλυτο. Όμως μέσα στήν ιστορία υπάρχουν τά πρόσωπα και οί μύθοι (οί ιστορίες μέσα στήν ιστορία) και τό γεγονός ότι ή ιδεολογική χρήση τους μπορεί νά λειτουργήσει άκυρωτικά ως προς τήν έπιστημονική έρευνα αυτό δέν εμποδίζει τόν κάλλιτέχνη νά προσεγγίσει τόν μύθο όπως άκριβώς έχει. Πρέπει μάλιστα νά συνυπολογίσουμε και τό γεγονός ότι είναι τό βίωμα μάλλον, ή προσωπική περίπτωση, εκείνο πού ώθει στήν καλλιτεχνική παραγωγή και όχι τόσο ένα όρθολογικά κατασκευασμένο μοντέλο.

Άνακύπτει όμως ένα έρώτημα. Δέν άφορα άποκλειστικά τόν κ. Λουλούδη αλλά, πιστεύω, τό ίδιο τό περιοδικό. Γιατί πρέπει όποιαδήποτε ιστορική αναφορά μέσω τού κινηματογράφου, ιδίως όταν έχει νά κάνει μέ τήν ιστορία τού κομμουνιστικού κινήματος, νά κατακεραυνώνεται έξ ύποθέσεως ως μελοδραματισμός; Έχω ύπόψη μου τό παράδειγμα τών ταινιών τού Θ. Άγγελόπουλου στις όποιες έχουν άποδοθεί άνάλογοι χαρακτηρισμοί μέ άμεσο ή έμμεσο τρόπο. Δέν έννοώ βέβαια τίς καθαρά κινηματογραφικές κριτικές, αυτές στό σύνολό τους σχεδόν συμφωνούν. Μιλάω γιά τούς τακτικούς συνεργάτες τού περιοδικού πού άναλαμβάνουν τό έργο τής ιδεολογικού τύπου άνάγνωσης τών ταινιών. Παρά τό γεγονός ότι στόν Άγγελόπουλο έχουμε νά κάνουμε μέ μία έπιλογή πού κινείται πιό κοντά στό

χώρο τής συλλογικής μνήμης και όχι τόσο τού προσωπικού βιώματος, έντούτοις αυτό δέν εμποδισε τήν εμφάνιση φράσεων όπως: κουραστικά πλάνα, κόκκινες σημαίες πού πλέουν άσταμάτητα, άγιογραφία τής Άριστεράς κ.λπ. Δέν έχω πρόχειρες τίς συγκεκριμένες άναφορές, όμως θυμάμαι τίς αντίστοιχες κριτικές στό *Ταξίδι στά Κύθηρα* και άποσπασματικά στους *Κυνηγούς*.

Όχι πώς οί σκηνοθέτες αυτοί πρέπει νά μπαίνουν εκ τών προτέρων στό άπυρόβλητο τής κριτικής — μπαίνουν όμως εκ τών προτέρων σέ μία κριτική γιά τή μύθευση τής ιστορίας άπό τό γεγονός και μόνο ότι τό θέμα τους έχει σχέση μέ τήν ιστορία τού κομμουνιστικού κινήματος. Και είναι αυτή ή κριτική άκριβώς πού δείχνει όχι τήν ιδεολογική χρήση τής ιστορίας γενικά αλλά τήν ιδεολογική χρήση τής κινηματογραφικής παραγωγής. Αυτός είναι ό ιδιότυπος δογματισμός γιά τόν όποίο μίλησα, εν όλίγοις, στό προηγούμενο τεύχος. Ιδεολογική χρήση πού προφανώς πηγάζει άπό μία φυσική και άθόρμητη ένόχληση έξαιτίας τής συγκεκριμένης συμβολοποίησης. Τό σχόλιο έξάλλου πού συνόδευε τό άρθρο μου στό περιοδικό είναι νομίζω άποκαλυπτικό. Έντόπιζε τό ενδιαφέρον τής

συζήτησης στό «σπάσιμο τής όμόφωνης παραδοχής τής μοναδικής άξίας τής ταινίας πέρα άπό εύκολους έγκωμιαστικούς σχολιασμούς» και όχι άπλώς στή συζήτηση σάν τέτοια. Υπάρχει έξδω σαφώς μία, χωρίς λόγο πιστεύω, άγνία γιά τό κράτημα τών άποστάσεων.

Κλείνοντας επανέρχομαι στόν κ. Λουλούδη. Δέν εκτίμησε τό χιούμορ μου. Έν πάση περιπτώσει ποτέ δέν ισχυρίστηκα ότι δέν είμαι τραβιστί — πόσο μάλλον ότι είμαι πούρος άριστερός, δυστυχώς δέν είμαι. Νά κρατηθώ θέλω άπό μερικά πράγματα πρίν διαλυθώ σέ κάποια άντικειμενική προσέγγιση τών περιόδων εκείνων όπου κυριαρχούσαν συγκρούσεις άπόλυτες. Νά κρατηθώ άπ' τήν Έλένη Βούλγαρη και άπ' τούς μύθους — αυτοί κρατάνε τίς μεγάλες διάρκειες στήν ιστορία. Και νά λυπάμαι κάποτε, δέν μ' άρρσει ή ψυχραιμία. Ο Δημήτρης Χατζής είχε γράψει: «... Άγαπούσα πάντα τήν ιστορία — ήταν ό ένας μου δάσκαλος, ό άλλος ήταν ή λύπη...».

Άπόστολος Διαμαντής

Υ.Γ. Μία διόρθωση στήν άβλεψία μου, ne pas faire αντί n'est pas faire, δέν βγαίνει νόημα όπως έχει γραφεί.

Ο «ΧΑΡΤΗΣ»
μετά τά μεγάλα άφιρώματα:
 Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ, ΙΤΑΛΟ ΚΑΛΒΙΝΟ, ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙΣ ΜΠΟΡΧΕΣ, ΙΣΠΑΝΙΑ και ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗΣ
Κυκλοφορεί τώρα τό
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ
ΑΝΔΡΕΑ ΕΜΠΕΡΙΚΟ
Μέ ανέκδοτα κείμενα και φωτογραφίες τού ποιητή

Συνεργάζονται:

ΑΛΕΞ. ΑΡΓΥΡΙΟΥ
ΝΑΝΟΣ ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ
ΙΑΚΩΒΟΣ Μ. ΒΟΥΡΤΣΗΣ
Γ. ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
ΜΑΡΚΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ
ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ
ΡΕΝΑ ΖΑΜΑΡΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ
Μ. Ζ. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ
ΔΙΟΝΥΣΗΣ Α. ΛΙΑΡΟΣ
ΑΡΙΣΤ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΘΑΝΑΣΗΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ
L. FANFARONIUS
GUY SAUNIER

ΜΙΑ ΠΟΡΕΙΑ ΠΟΥ ΛΥΤΡΩΣΕ ΣΥΝΕΙΔΗ ΣΕΙΣ;

Στό τεύχος 55 του *Δεκαπενθήμερου Πολίτη* (29/11/85) οί σ. Ν. Τσιγώνιας και Σ. Καπάκος, στό άρθρο τους «Μιά πορεία του Ρήγα Φεραίου που σκανδάλισε πολλούς», επιχειρούν έναν απολογισμό της πρόσφατης διαδήλωσης, τόσο στό γενικότερο πολιτικό πεδίο όσο και σε σχέση με την έσω-ρηγίτικη και έσωκομματική συζήτηση: Μέ κάθε κίνδυνο μονόπλευρης τοποθέτησης των ζητημάτων στό βαθμό που τό άρθρο των συντρόφων δέν είναι ταυτόχρονα δημοσιευμένο μέ τό δικό μας —για μιá άμεση αντίπαράθεση επιχειρημάτων—, θεωρούμε ώστόσο άναγκαίο νά δώσουμε κάποιες απαντήσεις στην προβληματική τους.

Τό άρθρο στηρίζεται σε τρεις βασικές άρχές.

Α. «Ήτανε μιá πορεία που την επέβαλε ή ανάγκη νά δοθεί άμεσα μιá άπάντηση: μιá άπάντηση σε κάθε λογής ήγεμονιστική, αυταρχική, αντιπλουραλιστική συμπεριφορά».

Β. «Γι' αυτήν την επιλογή... άσκήθηκε έντονη κριτική και μέσα στό ΚΚΕ έσ. και στό Ρ.Φ.... Δυστυχώς για μιá άκόμα φορά εξαιτίας της λαθεμένης αντίληψης που άκόμα και σε συντρόφους του κόμματος και του Ρήγα ύπάρχει για τό ποιά είναι ή καλύτερη μορφή δημοσίευσης των διαφωνιών εξαιτίας και της δημοσιογραφικής άσυνειδησίας... γράφτηκαν κείμενα σε έφημερίδες που διαστρέβλωσαν την πραγματικότητα».

Γ. «Ή πρωτοβουλία της προπερασμένης Τρίτης συσπείρωσε γύρω άπό τις άπόψεις μας. Ποιά ήταν τώρα ή «άλλη αντίληψη» που προκρίθηκε ιδιαίτερα άπό τους συντρόφους που διαφώνησαν μέ την άπόφαση του Ρήγα και τώρα αλλά και στό παρελθόν».

«Ας θυμίσουμε άπό την πλευρά μας τώρα όρισμένα ενδιαφέροντα στοιχεΐα:

1. Ή μή πραγματοποίηση πορείας εκείνη την ήμέρα ήταν άπόφαση όχι μόνο του Έκτελεστικού Γραφείου αλλά (και αυτό έντεχνα άποκρύπτεται) και του Γραφείου του Κ.Σ. του Ρήγα, μέ σύμφωνη μάλιστα γνώμη του ενός άπό τους δύο ύπογράφοντες τό ένλόγω άρθρο.

2. Ή όργάνωση του Ρήγα πήγε στό όρω της συγκέντρωσης της ΕΦΕΕ μέ κατεύθυνση μόνο νά έννημερώσει τους παρευρισκόμενους και χωρίς κατεύθυνση, καν, νά έξετασεί τό ένδεχόμενο της πορείας.

3. Μετά τό τέλος της συγκέν-

τρωσης, οί συγκεντρωμένοι καλέστηκαν νά διαλυθούν, τά πανό έκλεισαν, αλλά οί συγκεντρωμένοι... δέν έφευγαν. Δέν ήταν λοιπόν όπως ισχυρίζονται οί ύπογράφοντες τό άρθρο ότι σταθμίστικαν κάποια νέα δεδομένα (αυτό θά μπορούσε νά είχε γίνει νωρίτερα, άκόμη και κατά τη διάρκεια της όμιλίας), αλλά άλλοι λόγοι που δέν αναφέρονται. Κατά τη γνώμη μας λόγοι που άφορούν τό κλίμα για τό 4ο συνέδριο του Ρήγα.

4. Τό έρώτημα που πηγάζει άπ' όλο τό άρθρο είναι σαφές: Ή πορεία ήταν μιá πολιτική διάρθρωση της άπόφασης του Ε.Γ. του κόμματος και της άπόφασης του Γραφείου του Κ.Σ. του Ρήγα; Ή μιá άπλή έμπνευκτίμηση της κατάστασης σύμφωνα μέ τις «διαθέσεις των συγκεντρωθέντων»;

Είναι φανερό ότι άν ισχύει τό πρώτο, τότε ίσως νά χρειασεί μιá μεγαλύτερη κουβέντα.

Είναι —κατά τη γνώμη μας— άλλωστε άρκετά παλιά ή διαστρέβλωση της αντίληψης για την αυτόνομη καταγραφή των πολιτικών μας πρωτοβουλιών. Γιατί ή άπάντηση —ή άμεση άπάντηση— σε μιá πολιτική που βέβαια διαφωνούμε ριζικά, δέν μπορεί νά είναι έκτονωτικές έκδηλώσεις, αλλά ή έπιμονή, ή σταθερή προσπάθεια μέσα στις μάζες, μέσα στό λαό και τη νεολαία —σε καθημερινή βάση— για τη διαμόρφωση προϋποθέσεων στην κατεύθυνση ενός στόν αυταρχισμό και την καταστολή. Κάθε άλλη επιλογή κινείται στό όρια του βολονταρισμού και καταλήγει σε «έκτονωτικές πρωτοβουλίες» για τις συνειδητές μειοψηφίες.

Θεωρούμε ότι δύο δρόμους είχαμε νά άκολουθήσουμε:

- α) Μιά πιεστική, φερέγγυα και άποτελεσματική στάση μας στην ΕΦΕΕ που θά κινείτο στό δίπολο «ύπακούουμε στην άπόφαση της ΕΦΕΕ για μή πραγματοποίηση πορείας» καταγγέλλουμε τις ευθύνες της ΚΝΕ για τόν παροπλισμό του λαϊκού παράγοντα». Στάση που σωστά κρατήσαμε στην ΕΦΕΕ μέ βάση τις άποψεις μας.

- β) Σε κάθε άλλη περίπτωση θά μπορούσαμε νά αξιοποιήσουμε την πείρα μιás άνάλογης ιστορίας στό 1980, τότε που είχαν ύποχωρήσει ή ΚΝΕ και τό ΠΑΣΟΚ άπό την πορεία της ΕΦΕΕ μέχρι την άμερικανική πρεσβεία. Και θά ήταν πιό τίμιο, πιό πολιτικό,

πιό μαζικό, νά καλέσουμε —χωρίς μισόλογα— τόν κόσμο σάν «μειοψηφία της ΕΦΕΕ» έξαρχής για πορεία χωρίς τους ένδοιασμούς άν θά μας άκολουθήσουν οί Συσπειρώσεις.

Και παρά τη ριζική μας διαφωνία, ή πρωτοβουλία στό 1980 των άριστεριστών σε μιá άνάλογη κατεύθυνση, ήταν τουλάχιστον μέ κάποιους μαζικούς όρους διαμορφωμένη.

Γιατί σύντροφοι οί πορείες δέν είναι περίπατος. Είναι πολιτικές επιλογές που πρέπει νά γίνονται ή όχι μέ βάση συγκεκριμένους στόχους, μέ βάση πολιτικό σκεπτικό. Και μόνο σκεπτικό δέν ήταν τό γεγονός ότι λίγη ώρα πρωύτερα άρκετοί σύντροφοι στις σχολές έξηγουσαν —σύμφωνα μέ τις άποφάσεις— γιατί ό Ρήγας δέν θά κάνει την πορεία θέτονας ζητήματα που άφορούσαν τις σχέσεις μας μέ τά μαζικά όργανα. Και μόνο πολιτικό σκεπτικό δέν είναι ό όπορτουρισμός που καταλήγει σε άγώνες ευκαιρίας.

- 5) Πιστεύουμε έξάλλου ότι είναι άπό κάθε άποψη επικίνδυνο όλισθημα «τό παιχνίδι»: δημοσιεύματα στόν τύπο και διαφωνούντες του Ρήγα και του κόμματος που στή συνέχεια του άρθρου τους εισηγούνται οί σύντροφοι. Έκτοξεύονται έτσι δημόσια πλέον κατηγορίες ότι μέλη και στελέχη διοχετεύουν δημοσίεμα στόν τύπο μέσα άπό μιá νεοσταλινική αντίληψη (ποιοί άραγε; Προφανώς όσοι δέν συμφώνησαν). Ή αν στό Ρήγα σήμερα προτείνεται ή κατάργηση ποινών, κάτι τέτοιο δέν είναι άλήθεια. Άπλως κάποιιοι θέλουν νά χρησιμοποιήσουν την συκοφαντία σάν μόνη τιμωρία και μάλιστα άπέναντι σε διαφορετικές άποψεις. Θέλουν νά δημιουργήσουν «έσωτερικούς έχθρους» ένόψει του συνεδρίου του Ρήγα. Και αυτό είναι παλαιοσταλινισμός στην χειρότερη μορφή του. Ή ταύτιση δημοσιευμάτων και πολιτικών άπόψεων στό πλαίσιο του Ρήγα και του κόμματος είναι επικίνδυνη για τόν έσωτερικό διάλογο και άφερέγγυα. Σε ένα μεγάλο κομμάτι του άρθρου των συντρόφων Ν.Τσιγώνια και Σ. Καπάκου άπευθύνονται αναπόδεικτες καταγγελίες. Μήπως θά έπρεπε νά άκολουθήσουν άλλο δρόμο; Ή την τίμια έκφραση των άπόψεών τους χωρίς σπύλωση των διαφορετικών άπόψεων ή τη σαφή και συγκεκριμένη κατηγορία μέσα στις κομματικές διαδικασίες;

- 7) Τίθεται άκόμα ένα σαφέστατο έρώτημα άπό τους δύο συντρόφους. Ποιά είναι ή άλ-

λη άποψη άπό εκείνους που διαφώνησαν τώρα και στό παρελθόν; Ας άφήσουμε κατά μέρος τις πολιτικές άγκυλώσεις που κρύβει μέσα της ή έρώτηση, και που δέν είναι άληθινές. Ας άφήσουμε ότι πίσω άπό αυτή την έρώτηση κρύβεται ή διάθεση άποποίησης κάθε ευθύνης άπό την ήγεσία του Ρήγα για τη δράση του αυτό τό διάστημα. Θά θέλαμε άπλως νά θυμίσουμε στους δύο συντρόφους την πρόταση που έγινε άπό τους «διαφωνούντες» στό παρελθόν για δημόσια, πολιτική και μαζική άπάντηση στην πρακτορολογία και την καταστολή άπό την όργάνωσή μας, στην ύπόθεση Κρυστάλλη. Τότε που όχι μόνο ή Άριστερά αλλά και οί πάσης φύσεως άριστεριστικές όμάδες σιώπησαν. Θά θέλαμε άκόμη νά τους θυμίσουμε την πρόταση στό πρόσφατο Κ.Σ. που ζητούσε νά μήν κλείσει τό γεγονός μέ αυτή την προεία και μόνο κάποιες άποκεντρωμένες έκδηλώσεις και ζυμώσεις, αλλά άμεσα ό Ρήγας νά προχωρήσει σε κεντρική δημοσία έκδήλωση.

Τά πρόσφατα γεγονότα θέτουν μέ πίεση όρισμένα κρίσιμα πολιτικά ζητήματα. Και ή βασική αιχμή πρέπει νά βρίσκει στην διαμόρφωση ένός άγωνιστικού μαζικού κινήματος.

Γιατί ή κοινωνική και πολιτική σύγκρουση τείνει νά γίνει ύπόθεση μηχανισμών και συμμοριών, όπου ό πολίτης και ό εργαζόμενος κινδυνεύει νά πάει σπύτου. Γιατί τά τελευταία γεγονότα λειτουργήσαν σάν μιá ύπόθεση άποπροσανατολισμού και ύπονόμευσης των λαϊκών άγώνων.

Γιατί σήμερα έχουν διαμορφωθεί οί όροι ώστε τό κύκλωμα της βίας νά γίνει διαρκές φαινόμενο, που άξιοποιείται και άπό τους κρατικούς μηχανισμούς.

Γιατί δημιουργείται μιá λαϊκή συναίνεση για ένα ισχυρό κράτος, στό όποιο ή καταπάτηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων —και μέσα σ' αυτόν και των δικαιωμάτων των άναρχικών— θά άποτελούν λεπτομέρειες και περιττές ευαισθησίες.

Γιατί όσο άστοχη είναι ή αντιμετώπιση του τύπου «αντικειμενικά» προβοκατορες οί άναρχικοί», άλλο τόσο οί άριστεροί όφείλουν νά άπομονώσουν πολιτικά αυτή τη δράση σάν ξένη προς τη δημοκρατία και την άριστερή πολιτική παράδοση.

Γιατί τό «κύκλωμα της βίας» ένισχύει αντιδημοκρατικές, αυταρχικές και έκδικητικές τάσεις στό σώματα άσφα-

λείας. Τάσεις που πρέπει να έχουν *μαζική λαϊκή* απάντηση. Νά απαντηθούν με την επίμονη προσπάθεια εκδημοκρατισμού των σωμάτων ασφαλείας και την άπαιτησή του σεβασμού της νομιμότητας από αυτά, σε όποιεςδήποτε συνθήκες.

Πρός αυτή την κατεύθυνση πιστεύουμε ότι πρέπει να κινηθούμε με συνέχεια και συνέπεια. Στην κατεύθυνση της ανάπτυξης ενός μαζικού και ρωμαλέου λαϊκού κινήματος.

Θανάσης Μαχιάς
Παναγιώτης Λιναρδάκης

ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ - ΜΠΡΕΤΟΝ

«Δευτερότοκος λόγος περί Ν. Έγγονόπουλου και υπερρεαλισμού ή γιατί «τό χρώμα των καλτσών μιας γυναίκας δεν είναι αναγκαστικά τό ίδιο με των ματιών της».

(Με άφορμή ευγενική και δάκνουσα έπιστολή)

Στό τεύχος 55 του *Δεκαπενθήμερου Πολίτη*, ό κ. Ντ. Δημούλης μου επιδαψιλεύει μία, μέσα στα «όρια της ευγενείας», κριτική για τό περί «υπερρεαλιστικής όρθοδοξίας» του Ν. Έγγονόπουλου» άρθρο μου που δημοσιεύτηκε στό Νο 54 του *Δεκαπενθήμερου Πολίτη*. Τόν εύχαριστώ έκ βαθέων: Ένέκνυσε στό κείμενό μου μέ στοργή, έλαβε και τόν κόπο να τό σχολιάσει και μάλιστα σε μία γλώσσα άσπαιρούσα και άπολαυστική.

Έρχομαι άμέσως στα όσα ό κ. Δημούλης μου καταμαρτυρεί:

I. Βεβαίως τό «τυχαίον» εις τήν γαλλικήν είναι «haSard» και όχι «haZard» κι άκόμη «Έλευσις» είναι ό τίτλος της συλλογής του Νίκου Έγγονόπουλου και όχι «Έλευσις». («Άλλωστε, ώς γνωστόν, τήν Έλευσίνα τήν έχει «χρωθεί» ό Ν. Γκάτσος!) Τόσος θόρυβος όμως για δύο εξόφθαλμα όλισθήματα της γραφίδος!...

II. Ό τύπος χαϊκάι δεν έχει καταστεί «σπάνιος» ούτε διεθνώς ούτε έλληνικά και ούτε είναι έπιβεβλημένη ή έπί ποιήθ θανάτου αντικατάστασή του από τόν τύπο «χαίκου», όπως υποστηρίζει ό κ. Ντ. Δημούλης («Ό «ειδικός» π.χ. Δ. Σταθόπουλος χρησιμοποιεί κατά κόρο τόν τύπο «χαϊκάι», βλ. Πρακτ. Α' Συμπ. Νεοελλ. Ποίηση, Παν. Πατρών, 1981, τόμος β', σελ. 30, έκδ. «Γνώση» 1983).

III. Τό έπιτύμβιο μπρετονικό στιχούργημα για τόν Άπολιναίρ, παρά τό ότι δεν πληροί μορφολογικά τούς όρους του άθθεντικού χαϊκάι (3 στίχοι δηλαδή τών, κατά σειρά, 5,7 και 5 συλλαβών), πολύ εστροφα χαρακτηρίζεται από τόν Audioin, *άλλά και από άλλους*, σάν τέτοιο, καθώς, στό λειτουργικό επίπεδο, παρουσιάζει κάποιες άντιστοιχίες μ' αυτό. Σεβόμενος τόν Μπρετόν, στό «δικό» μου «χαϊκάι» μετέγραψα στα έλληνικά όχι μόνο τό περιεχόμενο *άλλά και*

—κατά τό δυνατόν— τή μορφή του περί ού ό λόγος στιχουργηματός του και δέν κατέφυγα στη λύση — πυροτέχνημα ενός άθθεντικόμορφου χαϊκάι του τύπου: Άλλά ό Νίκος ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ ΜΟΛΙΣ έτελεύτησε, τουτέστιν στήν άλχημεία του: α' στίχ. = 5, β' = 7, γ' = 5.

IV. Δεν έγραψα ποτέ ότι «οί λέξεις ενός υπερρεαλιστικού κειμένου αυτονομούνται τελικά», όπως μου καταλογίζει ό κ. Ντ. Δημούλης *άλλά ότι* «... ό ποιητής μιλιέται από λέξεις κορυβαντιώσες, συνουσιαζόμενες και τελικά αυτονομούμενες σε ένα «άντικειμενικό τυχαίο»». Οί λέξεις δηλαδή, φορτισμένες με τίς έπιθυμιακές «συμπαραδηλώσεις» τους ή, κατά Γ. Μπαμπινιώτη, «υποδηλώσεις» τους ή, κατά Ε.Γ. Καψωμένου, «συνδηλώσεις» τους (connotations) «κάτων έρωτα», σύμφωνα με τή γνωστή μπρετονική ρήση, διαρθρώνονται σε άενάως έναλλασσομένους συνειρμούς και όλα αυτά, τά άνευ προδιαγραφών, συντελούνται στό *Άσυν-νειδητο*. Όθεν και τό «τυχαίο» και ή «αυτονόμηση» τών λέξεων και τό ότι ό ποιητής δεν μιλάει *άλλά «μιλιέται»*. Όλα τά άνωτέρω όμως θά πρέπει να ύποκρύπτουν μία αναγκαιότητα, θά πρέπει δηλαδή, όπως άκεφα γράφει ό Μπρετόν («L' amour fou»), να βρίσκει ή «έξωτερική αναγκαιότητα» έναν κάποιο τρόπο «να διανοίγει ένα μονοπάτι προς τό ανθρώπινο άσυνείδητο». Όθεν και τό «τυχαίο» είναι «άντικειμενικό» (παρέθεσα μία από τίς εκατό έρμηνείες του «hasard objectif»). *Κατά τήν έκφορά τους σε ένα υπερρεαλιστικό κείμενο επομένως, οι λέξεις δεν «συντήκονται άποτελώντας τή μοναδική όσο και τυχαία υπέρ «όρων και όρίων συνουσίαση άληθείας», όπως υποστηρίζει ό κ. Ντ. Δημούλης, *άλλά συνιστούν ψήγματα έλευθέρων, τυχαίων και αυτοματικών συνειρμών*, οι όποιοι άποτελούν τήν στιγμιαία έκλαμψη του Άσυνείδητου προς τή Συνείδηση.

Θά πρότεινα στόν αναγνώστη, *άλλά και στόν κ. Ντ. Δημούλη*, να «ζήσει» έκ νέου τίς «Λέξεις» του — και ψυχαναλυτή — Α. Έμπειρικού, όπου ή

άνωτέρω, περί λειτουργίας της υπερρεαλιστικής δημιουργίας, προβληματική βρίσκει τήν πλήρη απάντησή της.

V. Οί «Σημειώσεις» του Ν. Έγγονόπουλου («περίφημες» πράγματι, συμφωνώ άπόλυτα με τόν κ. Ντ. Δημούλη) άποτελούν προϊόν επίπονης διανοητικής εργασίας, λειτουργούν άντιστικτικά με τό καλλιτεχνικό του έργο και ίσως άκόμη να συνηστούν και ένα μηχανισμό άμυνας άπέναντι στα μύρια όσα κακόβουλα, κατά καιρούς, γράφτηκαν για τό έργο του. Και τέλος πάντων: *άλίμονο αν περιμένουμε από έναν υπερρεαλιστή ποιητή να μās μιλήσει ό ίδιος για τό έργο του!* Πολύ περισσότερο όταν έχουμε να κάνουμε με τόν Ν. Έγγονόπουλο που μās προειδοποιεί ότι «ζει» τήν ποιήση, δεν τή γράφει. Τό «μύθο» όμως άποτελεί σάρκα εκ της σηκρός τό ποιήματος, συνβίωμά του, υπείκον και αυτό σε έμπνευσιακούς αυτοματισμούς. Να λοιπόν κύριε Δημούλη γιατί «έμπνέομαι» άπ' αυτό.

VI. Και έρχομαι στό τελευταίο και πλέον σοβαρό. Ό κ. Ντ. Δημούλης μου προσάπτει ότι «ή αρχή του άρθρου (μου) άποτελεί συνεπή περίληψη της πρώτης σελίδας του βιβλίου «Les surrealistes» του Ph. Audioin... Και λίγο παρακάτω παρατηρεί ότι «δέν θά έβλαπτε, όταν άδυνατούμε να έξοφλήσουμε τίς όφειλές μας, να τίς αναφέρουμε τουλάχιστον». Μέ χρήζει δηλαδή λογοκλόπο και μάλιστα ήλιθιο! Γιατί καθώς όλοι γνωρίζουμε ένας μέσης ευφυΐας λογοκλόπος δεν κλέβει από τήν πρώτη σελίδα ενός κλασικού στό είδος του και εύρύτατης κυκλοφορίας βιβλίου. Έάν κάνει ό οίσοδηποτε μία παραβολή της σελ. 9 του βιβλίου του Audioin και της αρχής του άρθρου μου, θά διαπιστώσει ότι έχω «κλέψει» από τό ένλόγω συγγραφέα τήν ήμερομηνία θανάτου του Άπολιναίρ (τήν όποία μπορεί να βρει κανείς και σε ένα λιλιπούτειο έγκυκλοπαιδικό λεξικό), τό έπιτύμβιο στιχούργημα που ό Μπρετόν του άφιέρωσε, τό πότε γράφτηκε τό ένλόγω στιχούργημα τό όποιο ό Audioin όπως κι εγώ άποκαλούμε haikaï, στοιχεία κάθε άλλο παρά σπάνια τά όποια έμπεριέχονται σε πολλά πονήματα άφερωμένα στόν υπερρεαλισμό. (Στή διάθεση του κ. Ντ. Δημούλη δέκα τέτοια!). Για τά άνωτέρω και πολλά συναφή θά παραπέμψω τόν αναγνώστη στό «Dictionnaire general du Surrealisme ... 1982.

Ό κ. Ντ. Δημούλης όμως, στόν όποιο δεν μπορεί κανείς να καταλογίσει κακή πίστη

άλλά μόνον ιερό φανατισμό, θά άπέφυγε τό τουλάχιστον άκοιμο όλίσημά του αυτό αν έκανε τόν κόπο να διαβάσει και τή σελίδα 10 του «επαγγελίου» του (Audioin): ό συγγραφέας εκεί υποστηρίζει ότι, άπευθύνοντας ό Μπρετόν τό έπίγραμμά του στόν Άραγκόν, τού μνηματοποιεί ότι «ό Άπολιναίρ πέθανε, ό υπερρεαλισμός μπορεί να γεννηθεί» και ότι δέν είναι κατά τύχη που, *έξι μήνες μετά από τό θάνατό του*, κυκλοφόρησαν τά «Champs magnetiques» τών Μπρετόν και Σουπώ (δηλαδή τό πρώτο κείμενο αυτόματης γραφής), άποψη που αντίβαινει στα όσα ύπαινκτικά και ίσως άσαφή (πάντως άποκοδοποιημένα από τόν όποιο περι τό υπερρεαλιστικά τυρβάζοντα...) αναφέρω στήν τρίτη — περί Άραγκόν — παράγραφο του άρθρου μου. Προς θλίψη του κ. Audioin *άλλά και του κ. Ντ. Δημούλη* τό στιχούργημα του Μπρετόν για τό θάνατο του Άπολιναίρ ούδώς έπηρέασε τήν άνέλιξη του υπερρεαλισμού γιατί δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά τό 1966!

Σύμφωνα με τήν καθ' όλα άξιόπιστη μαρτυρία του Άραγκόν, άμέσως μετά τό θάνατο του πρώην συντρόφου του Μπρετόν, ψάχνοντας στό αρχείο του, «ξετρώπωσε» μία έπιστολή του μεταστάντος, που για πρώτη φορά άντίκριζαν τά μάτια του.

Στήν έπιστολή συμπίλημα αυτή, κάτω από τό άποκομμα μιας έφημερίδας που πληροφόρουσε τό κοινό ότι ό «Poete Assassiné» (τίτλος συλλογής του Άπολιναίρ) πνέει τά λοιπία (ένώ ήδη ήταν νεκρός!), ό Μπρετόν σημείωνε τό περί ού ό λόγος στιχούργημα («Άλλά ό Γκυγιώμ Άπολιναίρ μόλις επέθανε»). Επομένως, γράφει ό Άραγκόν, *δέν είχα άλλη έπιλογή παρά να αναγγείλω στήν έφημερίδα με τόν ίδιο τρόπο τό θάνατο του Μπρετόν: «Άλλά ό Άντρέας Μπρετόν μόλις επέθανε»*. («Όλες αυτές οι εκμυστηρεύσεις γίνονται, κάπως έτσι, στό Νο 1151 της 6ης Οκτωβρίου 1966 τών «Lettres Francaises», σελ. 1, τών όποιων για πολλά χρόνια διετέλεσε διευθυντής ό Άραγκόν. Βλ. άκόμη: R. Held: «L' oeil du psychanalyste, Surrealisme et Surrealite», Ed. Payot, 1973, σελ. 41).

Άρκετά όμως *εταλάνισα* τούς αναγνώστες που ένδεχομένως με παρακολούθησαν μέχρις *έδω*, *άλλά και καταχράστηκα* τίς φιλόξενες στήλες του περιοδικού. Έτσι κι *άλλιως* παρόμοιες ιστορίες δεν έχουν τελειωμό...

Γιώργος Σαραντόγλου